

เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขากะลา
ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

BUDDHIST'S ATTITUDE TOWARD LIFE AND DEATH IN
THE KHAOKALA GROUP, PHRANON SUBDISTRICT,
MUEANG DISTRICT, NAKHONSAWAN PROVINCE

นางสาวธนภรณ์ ตั้งเพชรศิริพงษ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาชีวิตและความตาย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล
ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

นางสาวธนาภรณ์ ตั้งเพชรศิริพงษ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาชีวิตและความตาย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Buddhist's attitude toward life and death in the khaokala group,
phranon subdistrict, mueang District, nakhonsawan province

Miss Thanaporn Tangphetsiripong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the degree of
Master of Arts
(Life and Death Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย

(พระมหาสมปूरณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย

(พระมหาเฟื่อน กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินนโท, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร. ประยูร สุขะใจ)

กรรมการ

(ผศ.ดร. สาระ มุขดี)

กรรมการ

(ผศ.ดร. เรืองชัย หมั่นชนะ)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินนโท, ผศ.ดร.
ผศ.ดร. เรืองชัย หมั่นชนะ

ประธานกรรมการ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางสาวธนภรณ์ ตั้งเพชรศิริพงษ์)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล
ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ผู้วิจัย : นางสาวธนาภรณ์ ตั้งเพชรศิริพงษ์

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโนโท, ผศ.ดร.

พธ.บ (การสอนสังคม), พธ.บ (ภาษาอังกฤษ),

M.A. (Clinical Psychology.), Ph.D.(Industrial Psychology.).

: ผศ.ดร. เรืองชัย หมื่นชนะ ป.ธ.๗., พธ.บ. (ครุศาสตร์), M.Ed. (Higher &
Teacher), Ph.D. (Psychology)

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๒) เพื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นตามเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๓) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชนในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๔) เพื่อนำเสนอปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือหลักธรรมต่อชีวิตและความตาย ได้แก่ ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง และเจตคติของพุทธศาสนิกชน ประกอบด้วย ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านพฤติกรรม พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก

๒. การเปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือหลักธรรมต่อชีวิตและความตาย มีด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง ด้านอนัตตา จำแนกตาม อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม และความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า จำแนกตาม อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม และความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ไม่ต่างกันซึ่งปฏิเสธสมมติฐาน และไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ เจตคติของพุทธศาสนิกชน ประกอบด้วย ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านพฤติกรรม จำแนกตาม อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม และความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า จำแนกตาม อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม และความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. การวิเคราะห์แสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน คือ ความสัมพันธ์ต่อหลักธรรมต่อชีวิตและความตาย ได้แก่ ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พบว่า โดยรวม ทุกคู่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และความสัมพันธ์ต่อปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ได้แก่ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านพฤติกรรม พบว่า โดยรวม ทุกคู่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ .๐๑ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔. ข้อเสนอแนะคือ ควรพิจารณาถึงชีวิตให้เข้าใจความเป็นไปของการเปลี่ยนแปลงของสังขารร่างกายว่าชีวิตเป็นเรื่องของการปรุงแต่งตามธรรมชาติเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ตามธรรมชาติ ไม่มีตัวตนที่แท้จริง ควรพิจารณาถึงความตายเป็นเรื่องปกติที่สิ่งมีชีวิตทุกชีวิตต้องพบเจอ ถือเป็นเรื่องที่ต้องเตรียมพร้อมอย่างไม่ประมาทในขณะที่มีชีวิตอยู่ ควรพิจารณาให้เข้าใจกับความจริงของชีวิตทุกชีวิตที่เกิดขึ้นแล้วก็ต้องตายทุกคน เพื่อไม่ให้รู้สึกหวาดกลัวความตาย หรือการพลัดพรากมากเกินไป หมั่นปฏิบัติธรรมตามจังหวะและโอกาสที่มี โดยไม่ปล่อยเวลาของชีวิตให้สูญเปล่า และใช้ชีวิตในปัจจุบันทำประโยชน์ให้ผู้อื่น และรักษาจิตใจของตนเองให้อยู่ในธรรม ด้วยความไม่ประมาท หมั่นทำความดีไม่ทำบาปต่อชีวิตผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดูแลกาย และใจเราให้พร้อมเสมอ และพิจารณาไตรลักษณ์ อยู่เสมอกับชีวิตประจำวัน และให้เห็นความเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมดาของทุกชีวิตต้องเจอ ซึ่งสอดคล้องกับกระแสสังคมในปัจจุบัน ที่มีชาวต่างชาติเข้ามาในประเทศไทยเพื่อปฏิบัติธรรมกับสำนักปฏิบัติชื่อดังในประเทศไทย เช่น วัดป่าแก้วสุทนต์าราม จ.แม่ฮ่องสอน มีชาวต่างชาติ ๑๔๐ กว่าประเทศ มาปฏิบัติธรรมซึ่งเป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมยอดนิยมของชาวต่างชาติ จะเห็นได้ว่า ความเจริญทางวัตถุของชาวต่างชาติได้พบในชีวิตประจำวัน ไม่สามารถช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์ และความตายไปได้ จึงต้องแสวงหาความความสุข และความหลุดพ้นจากสภาพของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพื่อเห็นหนทางแห่งความดับทุกข์ทั้งปวง

Thesis Title : Buddhist's attitude toward life and death in the khaokala group, phranon subdistrict, mueang district, nakhonsawan province

Researcher : Miss Thanaporn Tangphetsiripong

Degree : Master of Arts (Life and Death Studies)

Thesis Advisory Committee :

- : Phrakhru Sangkharak Ekkaphat Aphichantho, Asst.Dr. B.A. (SocTaehing), B.A. (English), M.A. &Ph.D.(Psy.)
- : Asst. Prof. Dr.Rerngchai Muenchana .,Pali VII., B.Ed. (Education), M.Ed. (Higher & Teacher), Ph.D. (Psychology)

Date of Graduation : February, 07, 2019

Abstract

The objectives of this research were 1) to study of the buddhist's attitude toward life and death in the khaokala group, Phranon subdistrict, mueang District, Nakhonsawan Province 2) to compare opinions on the buddhist's attitude toward life and death in the Khaokala group, Phranon subdistrict, mueang District, Nakhonsawan Province, 3) to analyzes the relationship between the dhamma principles to the life and death with factor of the attitude of the Buddhists in Khaokala group, subdistrict, mueang District, Nakhonsawan Province and 4) to present problems, obstacles and suggestions of the Buddhist's attitudes towards life and death in Khaokala group, Phranon District, Nakhonsawan Province

The research found that

1) Levels of opinion about buddhist's attitude toward life and death in the khaokala group, phranon subdistrict, mueang district, nakhonsawan province. Principle of life and death was three common characteristics consist of impermanence suffering and soulless. Overall was medium level. And the attitude of Buddhists was cognitive behavioral and emotions at high level.

2) Comparison of buddhist's attitude toward life and death in the khaokala group, phranon subdistrict, mueang district, nakhonsawan province. Principle of life and death consist of impermanence suffering and soulless. Divide by age, average income per month, education, duration of participation, frequency of participation. Findings by age, average income per mount, duration of participation, the frequency of participation was not different, which denied the hypothesis and did not meet the

hypothesis. Divide by education was different. There was statistically significant at .05. According to the hypothesis. And the attitude of Buddhists was cognitive behavioral and emotions divide by age, average income per month, education, duration of participation, frequency of participation. Findings by age, average income per month, education, duration of participation, the frequency of participation was not different, which denied the hypothesis and did not meet the hypothesis.

3) The analysis shows the correlation coefficient between life and death principles of Buddhist's attitude. The relationship to the principle of life and death is three common characteristics consist of impermanence suffering and soulless. Found that all couples had positive relationship. There was statistically significant at .01 According to the hypothesis. The attitude of Buddhists was cognitive behavioral and emotions found couples had positive relationship. There was a statistically significant at .05 and .01 According to the hypothesis.

4) The suggestion is to consider life in order to understand the possibility of the change of the physical that life is a matter of natural remedies occurring. Consider death is a common thing that every living thing must meet is considered to be prepared not to underestimate while living. It should be understood that the life of every living being is death for not feel fear of death. Keep practicing the dharma and find opportunities without wasting your time and wasting your time and living in the present to benefit others and keep your mind in the right place with the negligence. Do good, do not sin against other people's lives. And consider three common characteristics always on a daily life. And seeing the change is a common occurrence of all life. This is in line with current society. There are foreigners in Thailand to practice dhamma with the famous practice in Thailand. For example Wat Pa Tam Wua Forest Monastery, Maehongson Province. There are more than 140 foreigners who come to Dhamma Meditation center, which is the most popular meditation center of foreigners. It can be seen that the material prosperity of foreigners has been found in everyday life. Can not help out of suffering and death so must seek happiness. Out of the state of the three common characteristics consist of impermanence suffering and soulless for out of suffering.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวិทยานิพนธ์เรื่อง เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขา
กะลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีนั้น ต้องอาศัยความเมตตา
ของคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ประกอบด้วย พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโท, ผศ.ดร.,
ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผศ.ดร.เริงชัย หมื่นชนะ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณา
ให้คำปรึกษาแนะนำด้วยดีมาตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ ประธานและคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ในการเป็นผู้เชี่ยวชาญ
จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย คือ
รศ.ดร.เมธาวิ อุดมธรรมานภาพ, ผศ.ดร. ประยูร สุยะใจ, ผศ.ดร. สาระ มุขดี, ดร.วิชชุดา ฐิติโชติรัตน
, ดร. นววรรณ พูนวสุพลฉัตร

ขอขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระราชสิทธิมนี วิ. ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้ปฏิบัติธรรมทุกท่าน ที่ได้เปิดโอกาสให้ผู้วิจัย ได้ทำ
การเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างเพื่อทดลองใช้เครื่องมือ ทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ คุณเจริญ แร่เพชร หัวหน้าศูนย์ปฏิบัติธรรมเขากะลา และผู้ปฏิบัติธรรมทุก
ท่าน ที่ได้เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ทำการแจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ พระมหาเพื่อน กิตติโสภโณ, ดร. ประธานกรรมการตรวจสอบ
วิทยานิพนธ์, ผศ.ดร. ประยูร สุยะใจ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ, ผศ.ดร. สาระ มุขดี กรรมการ
ผู้ทรงคุณวุฒิ, ดร. วิชชุดา ฐิติโชติรัตน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ, และพระครูสังฆรักษ์เอกภัทร
อภินโท, ผศ.ดร., ผศ.ดร.เริงชัย หมื่นชนะ ที่ได้กรุณาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำ ดูแลเอาใจใส่ให้
ความช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ พระอาจารย์ และคณาจารย์ทุก ๆ ท่าน ที่ได้ประสิทธิ์
ประสาทวิชาความรู้ให้ศิษย์ด้วยความรักและเมตตา เป็นแรงบันดาลใจ คอยให้กำลังใจจนศิษย์เกิด
สติปัญญา จากการศึกษาตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน ขอขอบคุณเพื่อน สาขาวิชาชีวิตและความตาย ทุกรูป/
คน ที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือและให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา ขอขอบคุณ พี่น้อง ทุกคนในครอบครัว
ที่คอยสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือในการศึกษาครั้งนี้ คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันพึงมีจาก
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแก่ ครูบาอาจารย์ บิดามารดา ญาติสนิทมิตร
สหาย ที่เป็นกำลังใจสนับสนุนในทุก ๆ เรื่อง รวมทั้งบูรพาจารย์และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้ร่วมกัน
สรรค์สร้างงานวิจัยฉบับนี้ให้แก่ผู้วิจัยจนประสบผลสำเร็จลุล่วงด้วยดี และขอมอบความรู้จาก
วิทยานิพนธ์นี้ ให้เป็นข้อมูลในการค้นคว้าวิจัยต่อไป

นางสาวธนาภรณ์ ตั้งเพชรศิริพงษ์

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญแผนภาพ	ฅ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๕ สมมติฐานของการวิจัย	๔
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเจตคติ	๗
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความตาย	๑๕
๒.๓ เจตคติต่อความตาย	๒๒
๒.๔ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับไตรลักษณ์	๒๓
๒.๕ ประวัติและความเป็นมาของกลุ่มประสานงานเพื่อการเตือนภัยเขากะลา	๓๓
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓๗
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๔๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๔๘
๓.๒ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย	๔๘
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๔๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๐
๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๕๑

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑	ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป	๕๔
๔.๒	ผลการวิเคราะห์ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์	๕๗
๔.๓	ผลการเปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์	๖๕
๔.๔	ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชนในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์	๘๓
๔.๕	ข้อเสนอแนะแนวทาง เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์	๘๕

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๘๗
๕.๒	อภิปรายผล	๙๒
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๙๗

บรรณานุกรม

๙๙

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก	แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๐๔
ภาคผนวก ข	แบบสอบถามเพื่อการวิจัย (IOC)	๑๑๑
ภาคผนวก ค	หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย	๑๒๐
ภาคผนวก ง	ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)	๑๒๗
ภาคผนวก จ	หนังสืออนุมัติเก็บข้อมูลตัวอย่างเพื่อทดลองใช้เครื่องมือ (Try Out)	๑๓๒
ภาคผนวก ฉ	ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient)	๑๓๔
ภาคผนวก ช	หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๓๘

ประวัติผู้วิจัย

๑๔๐

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๔.๑	แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกปัจจัย ด้านเพศ	๕๔
๔.๒	แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกปัจจัยด้านอายุ	๕๔
๔.๓	แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกปัจจัยด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือน	๕๕
๔.๔	แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกปัจจัยด้านระดับการศึกษา	๕๕
๔.๕	แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกปัจจัยด้านระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม	๕๖
๔.๖	แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกปัจจัยด้านความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม	๕๖
๔.๗	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม	๕๗
๔.๘	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ด้านอนิจจัง	๕๘
๔.๙	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ด้านทุกขัง	๕๙
๔.๑๐	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ด้านอนัตตา	๖๐
๔.๑๑	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เจตคติของพุทธศาสนิกชน โดยภาพรวม	๖๑

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๒	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชน ต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ด้านความรู้ความเข้าใจ	๖๒
๔.๑๓	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชน ต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ด้านอารมณ์ความรู้สึก	๖๓
๔.๑๔	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชน ต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ด้านพฤติกรรม	๖๔
๔.๑๕	การเปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายใน กลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือ หลักธรรมต่อชีวิตและความตาย มีด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง ด้านอนัตตา พบว่า จำแนกตามเพศ โดยแสดงการวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean = $\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) การทดสอบ ค่าที (T- test)	๖๕
๔.๑๖	การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายใน กลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนก ตามอายุ ตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)	๖๖
๔.๑๗	การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายใน กลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนก ตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)	๖๗
๔.๑๘	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อ ชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัด นครสวรรค์ จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ด้านอนิจจังเป็นรายคู่	๖๘
๔.๑๙	การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายใน กลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนก ตามระดับการศึกษา ตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)	๖๙
๔.๒๐	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อ ชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัด นครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวมทุกด้านเป็นรายคู่	๗๐

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๒๑	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านอนัตตาเป็นรายคู่	๗๑
๔.๒๒	การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)	๗๒
๔.๒๓	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนิจจังเป็นรายคู่	๗๓
๔.๒๔	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนัตตาเป็นรายคู่	๗๔
๔.๒๕	การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรมตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)	๗๕
๔.๒๖	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนัตตาเป็นรายคู่	๗๖
๔.๒๗	การเปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือ เจตคติของพุทธศาสนิกชน มีด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึกด้านพฤติกรรม จำแนกตามเพศ โดยแสดงการวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean = $\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) การทดสอบค่าที่ (t - test)	๗๖
๔.๒๘	การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามอายุ ตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)	๗๗

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๒๙	การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)	๗๘
๔.๓๐	การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา ตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)	๗๙
๔.๓๑	การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)	๘๐
๔.๓๒	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพฤติกรรม เป็นรายคู่	๘๑
๔.๓๓	การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรมตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)	๘๒
๔.๓๔	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพฤติกรรม เป็นรายคู่	๘๓
๔.๓๕	แสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ต่อหลักธรรมต่อชีวิตและความตาย	๘๔
๔.๓๖	แสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ต่อปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน	๘๔
๔.๓๗	แสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน	๘๗

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

หน้า

๔๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี อักษรไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๐๐ เรียกย่อว่า “ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก” และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ ผู้ศึกษาอ้างพระไตรปิฎกเพียงบางส่วน เรียงตามคัมภีร์ ตามที่ได้ระบุแล้วในเชิงอรรถและอักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อ้างอิงโดยจะระบุเล่ม/ข้อ/หน้าหลังคำย่อชื่อคัมภีร์เช่น ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๑.หมายถึงสุดตันตปิฎกที่ขนิทายมหาวรรคพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ข้อที่ ๑๓๖ หน้า ๘๑

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
สํ.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ข.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ข.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรีคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรีคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.อ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)

อภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังคปกรณ์	(ภาษาไทย)
อภิ.ก.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุปกรณ์	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คนสมัยก่อนนั้นส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า ชีวิตเป็นกระบวนการที่มีความสืบเนื่องยาวไกล ไม่ได้เริ่มต้นเมื่อเกิดจากท้องแม่ และไม่ได้จบลงเมื่อสิ้นลม สำหรับชาวพุทธ ความตายคือจุดเริ่มต้นของการเกิดใหม่ เพราะมนุษย์ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารตราบใดที่ยังมีกิเลสหรือกรรม ต่อเมื่อสิ้นกิเลส ดับกรรมหรืออยู่เหนือกรรมได้ กระบวนการดังกล่าวจึงสิ้นสุด ไม่มีการเกิดอีกต่อไป ดังนั้นในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จึงต้องหมั่นสร้างบุญกุศล มิใช่เพื่อความผาสุกในชาตินี้เท่านั้น แต่ยังเพื่อความสุขในภพหน้าด้วย ลาภยศมิใช่เรื่องสำคัญที่สุด เพราะเป็นของชั่วคราว ตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ บุญกุศลต่างหากที่สำคัญกว่า คติความเชื่อดังกล่าวทำให้ผู้คนมีแนวโน้มยอมรับความตายได้มาก โดยเฉพาะผู้ที่ทำความดีสร้างบุญกุศลไว้มาก เพราะมั่นใจว่าจะได้สุคติ คนอีสานสมัยก่อนเชื่อว่าเมื่อสิ้นลมก็จะได้ไปกราบพระเกศแก้วจุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ยิ่งมีการทำความดีในขณะที่ป่วยหนัก และมีการน้อมใจให้นึกถึงบุญกุศลที่ได้ทำไว้ ก็ยิ่งช่วยให้มีความมั่นใจในภพหน้ามากขึ้น จึงไม่ปฏิเสธผลักไสความตาย สามารถตายได้อย่างสงบ ในวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลทางศาสนา ผู้คนมักได้รับการย้ำเตือนว่า ชีวิตนั้นไม่จีรังยั่งยืน ความตายสามารถเกิดขึ้นได้ทุกเวลา ยิ่งได้เห็นคนตายเป็นระยะ ๆ ดังวิถีชีวิตของคนไทยสมัยก่อนที่ผู้คนมักตายที่บ้านและตั้งศพที่บ้าน ก็ย่อมตระหนักว่าความตายเป็นธรรมดาของชีวิต ไม่มีใครหนีพ้นความตายได้ ทักษะดังกล่าวช่วยให้ไม่ประมาทต่อชีวิต และยอมรับความตายได้มากขึ้น เมื่อความตายมาถึงตนในที่สุด ก็ไม่ขัดขืนต่อสู้ พร้อมจะทำใจกับทุกอย่างที่จะตามมา^๑

“ความตาย” ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในทุกสิ่งมีชีวิตซึ่งเมื่อถือกำเนิดก็ย่อมเป็นไปไม่พ้นความแก่ ความเจ็บ และความตายไปได้ แต่ด้วยกิเลสที่สั่งสมมาย่อมทำให้เกิดความหวาดกลัว และยากที่จะยอมรับถึงความไม่เที่ยงแท้แห่งสังขาร โดยเฉพาะปุถุชนคนธรรมดา ไม่ว่าจะเกิดในเชื้อชาติหรือศาสนาใดๆ ความตายคือสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวและไม่เป็นที่พึงปรารถนาแก่ทุกคนและก่อให้เกิดความทุกข์ที่แตกต่างระดับกันความตายในทางการแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์นั้น ความหมายได้ว่าเป็นการสิ้นสุดของการมีชีวิต คือ สภาพร่างกายหยุดการทำงาน ไม่มีการตอบสนองใดๆ ทั้งสิ้น แต่การแพทย์ในทางพระพุทธศาสนา ความตายเป็นเพียงการเกิดดับ หมุนเวียนไป ไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าจะถึงพระนิพพาน เพราะชีวิตทั้งหลายมีธรรมชาติ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็น

---

^๑บทความ, **ต้อนรับความตาย, ชีวิตและความตายในมิติวัฒนธรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.visalo.org/article/kumue.html>, [๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

อนัตตา^๒ เจตคติ (Attitude) มีทั้งเจตคติทางบวกและเจตคติทางลบ ดังที่ กมลรัตน์ หล้าสูงวงศ์ กล่าว ว่า เจตคติทางบวกหรือเจตคติที่ดี หมายถึงแนวโน้มที่อินทรีย์จะเข้าหาสิ่งเร้าหรือสถานการณ์นั้น เนื่องจากความชอบหรือความพอใจ และเจตคติทางลบหรือทัศนคติที่ไม่ได้ หมายถึง แนวโน้มที่อินทรีย์จะถอยหนีสิ่งเร้าหรือสถานการณ์นั้นเนื่องจากความไม่ชอบหรือพอใจ ด้วยหลักการทางจิตวิทยาตั้งยกมาแสดงนี้ ถ้าบุคคลมีเจตคติทางบวกต่อความตายก็จะมีพฤติกรรมที่เข้าหา เข้าไปศึกษาเกี่ยวข้องกับสถานการณ์หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย แต่ถ้ามีทัศนคติทางลบต่อความตายก็จะมีพฤติกรรมต่อต้าน หลีกหนีปฏิเสธความจริงและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความตาย

ท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อความตายเป็นรู้ตามความเป็นจริง มุ่งหาประโยชน์จากความตาย โดยถือความตายเป็นเครื่องเตือนสติให้เร่งทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท มีพุทธพจน์ที่เตือนให้ระลึกถึงความตายและการปฏิบัติต่อความตายมากแห่ง เช่น มนุษย์ทุกคนไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ คนโง่ คนฉลาด มั่งมี และยากจนล้วนต้องตาย บุคคลควรทำวันคืนไม่ให้ไร้ประโยชน์ ด้วยการใส่ใจถึงวิปัสสนาไม่ว่าน้อยหรือมาก ชีวิตของผู้ที่ผ่านวันคืนไปเท่าใดก็เป็นอันพร่องไปเท่านั้น คนที่ร้องไห้ถึงคนที่ตายแล้วเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ เปรียบเสมือนหมอน้ำที่แตกแล้ว จะประสานให้สนิทเหมือนเดิมไม่ได้ บุคคลเมื่อถึงคราวจะตาย บุตรทั้งหลายก็ต้านทานไว้ไม่ได้บิดาก็ต้านทานไม่ได้ พวกพ้องก็ต้านทานไว้ไม่ได้ แม้นญาติพี่น้องก็ต้านทานไว้ไม่ได้^๓

ความตายเป็นสิ่งที่น่ากลัวสำหรับผู้ใช้ชีวิตอย่างลืมหายหรือคิดแต่จะไปตายเอาดาบหน้า แต่จะไม่น่ากลัวเลยสำหรับผู้เตรียมพร้อมมาอย่างดี อันที่จริงถ้ารู้จักความตายอยู่บ้าง ก็จะมีชีวิตที่ตายนั้นมิใช่เป็นแค่ “วิกฤต” เท่านั้น แต่ยังเป็น “โอกาส” อีกด้วย กล่าวคือเป็นวิกฤตในทางกาย แต่เป็นโอกาสในทางจิตวิญญาณ ในขณะที่ร่างกายกำลังแตกดับ ดิน น้ำ ลม ไฟ กำลังเสื่อมสลาย หากวางใจได้อย่างถูกต้อง ก็สามารถพบกับความสงบ ทุกขเวทนาทางกายมีอาจบีบคั้นบั่นทอนจิตใจได้ มีผู้คนเป็นจำนวนมากได้สัมผัสกับความสงบและรู้สึกโปร่งเบาอย่างยิ่งเมื่อป่วยหนักในระยะสุดท้าย เพราะความตายเป็นเตือนให้เขาปล่อยวางสิ่งต่าง ๆ ที่เคยแบกยึดเอาไว้ หลายคนหันเข้าหาธรรมะจนค้นพบความหมายของชีวิตและความสุขที่แท้ ขณะที่อีกหลายคนเมื่อรู้ว่าเวลาเหลือน้อยแล้วก็หันมาคืนดีกับคนรักจนไม่เหลือสิ่งค้างคาใจใด ๆ และเมื่อความตายเป็นมาถึง มีคนจำนวนไม่น้อยที่จากไปอย่างสงบ โดยมีสติรู้ตัวกระทั่งนาทีสุดท้าย ยิ่งไปกว่านั้นยังมีบางท่านที่เห็นแจ้งในสัจธรรมจากทุกขเวทนาอันแรงกล้าที่ปรากฏเฉพาะหน้า จนเกิดปัญญาสว่างไสว และปล่อยวางจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งทั้งปวง บรรลุธรรมขั้นสูงได้ในขณะที่หมดลมนั่นเอง^๔

^๒ พระมหาสุพรต ฐมมาราโม (สมศิริ), “ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียน วัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาชีวิตและความตาย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔. บทคัดย่อ.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^๔ บทความ, **ระลึกถึงความตายสบายนัก**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.visalo.org/book/raluktung2.htm>, [๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

ผู้วิจัยมีความสนใจได้ทำการศึกษาเรื่อง เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อนำผลวิจัยไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นตามเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชนในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๒.๔ เพื่อนำเสนอปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์อยู่ในระดับใด

๑.๓.๒ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นตามเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์แตกต่างกันหรือเหมือนกันอย่างไร

๑.๓.๓ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชนในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๓.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาจากการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎีในพระไตรปิฎก ตำราวิชาการ หนังสือบทความ การสืบค้นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือ ไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑) **ตัวแปรต้น (Independent Variables)** คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ รายได้ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม และความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม และหลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๒) **ตัวแปรตาม (Dependent Variables)** คือ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือ ปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พุทธศาสนิกชนในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีจำนวน ๑๒๕ คน โดยใช้วิธีการการสุ่มแบบบังเอิญ โดยวิธีเชิญสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire)

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในพื้นที่ คือ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยเริ่มศึกษาวิเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจนมาถึงขั้นการลงพื้นที่เก็บข้อมูลมาวิเคราะห์ผล ระหว่างเดือน มกราคม ๒๕๖๑ ถึงเดือน พฤศจิกายน ๒๕๖๑ เป็นระยะเวลา ๑๑ เดือน

๑.๕ สมมติฐานของการวิจัย

๑.๕.๑ พุทธศาสนิกชนที่มี เพศ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พุทธศาสนิกชนที่มี อายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พุทธศาสนิกชนที่มี รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พุทธศาสนิกชนที่มี ระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

๑.๕.๕ พุทธศาสนิกชนที่มี ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

๑.๕.๖ พุทธศาสนิกชนที่มี ความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ เจตคติ หมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึกชอบไม่ชอบ ความเห็น ความคิดเห็น ความโน้มเอียงและแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมของบุคคลต่อสถานการณ์ เหตุการณ์ บุคคล หรือสิ่งเร้าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีเจตคติ ๓ ด้าน คือ

๑.๖.๑.๑ เจตคติด้านความรู้คิด หมายถึง การแสดงออกในด้านความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและความตายของเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๖.๑.๒ เจตคติด้านความรู้สึก หมายถึง การแสดงออกเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ เหตุการณ์ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความตายในเชิงเข้าหา ยินดี สบายใจกับเชิงหนีด้วยความหดหู่ สลดใจ หวาดกลัว เสียใจ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๖.๑.๓ เจตคติด้านพฤติกรรม หมายถึง การแสดงออกและมีความพร้อมในการเตรียมตัวตาย มีการจัดการกิจให้เสร็จสิ้นโดยไม่กังวล มีสติ สมาธิ อย่างต่อเนื่องของเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๖.๒ หลักธรรมต่อชีวิตและความตาย ได้แก่ ไตรลักษณ์ หมายถึง หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องลักษณะของสภาวะธรรม ๓ ประการ คือ

อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป

ทุกขัง คือ ทุกข์ในความหมายที่กว้างและ ครอบคลุมที่สุดตามไตรลักษณ์ก็คือ ภาวะที่ไม่คงตัว คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ทนไม่ได้ เพราะมี ความบีบคั้น กดดัน ชัดแย้ง ที่เกิดจากความเกิดขึ้นและความเสื่อมสลายซึ่งเป็นลักษณะของสังขารทั้งหลายทั้งปวง และความทุกข์ก็ไม่ใช่ว่าการปลอดพ้นจากทุกข์หรือหายทุกข์แต่เป็นเพียง สถานะหนึ่งของความทุกข์ที่มีความบีบคั้นกดดันน้อยเท่านั้น

อนัตตา คือ ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่ แท้จริงของมันเอง

๑.๖.๓ พุทธศาสนิกชน หมายถึง พุทธศาสนิกชนในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๖.๔ ชีวิตและความตาย หมายถึง การหยุดทำหน้าที่ของสมองและระบบประสาท หัวใจหยุดทำงาน อวัยวะทั้งหมดยุติการทำงาน เซลล์ทั่วร่างกายหยุดทำงาน ความตาย สภาวะธรรมทั้งหลายทั้งมวลที่มีการปรุงแต่งย่อมเกิดขึ้นด้วยปัจจัยแล้วเสื่อมสลายไปตกอยู่ในสภาวะของไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๑.๖.๕ กลุ่มเขาทะเลา หมายถึง กลุ่มประสานงานเพื่อการเตือนภัย (เขาทะเลา) พุทธศาสนิกชนในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากวิจัย

๑.๗.๑ ได้ทราบถึงเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๗.๒ ได้ทราบถึงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๗.๓ ได้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชนในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๗.๔ ได้ทราบถึงการนำเสนอปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะทัศนคติของเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

บทที่ ๒

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลตาบลดพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์” โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเจตคติ

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความตาย

๒.๓ เจตคติต่อความตาย

๒.๔ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับไตรลักษณ์

๒.๕ ประวัติและความเป็นมาของกลุ่มประสานงานเพื่อการเตือนภัยเขาทะเล

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเจตคติ

จากการศึกษาเอกสารปรากฏว่า ความหมายของเจตคติในทางพระพุทธศาสนา และของนักวิชาการ ได้ให้ความหมายไว้ที่น่าสนใจดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายเกี่ยวกับเจตคติ

ศักดิ์ สุนทรเสณี^๑ ได้กล่าวว่า เจตคติ (Attitude) มาจากคำว่า ‘Aptus’ ในภาษาละติน ซึ่งมีความหมายว่า ความเหมาะสม (Fitness) หรือการปรุ่่งแต่ง (Adaptedness) เจตคติ เป็นพฤติกรรม การเตรียมพร้อมทางสมองในการที่จะกระทำ ซึ่งจะบ่งบอกถึงหน้าที่ของสภาวะจิตใจ หรือสภาพ ของอารมณ์ที่สลับซับซ้อน ก่อนที่คนเราจะตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งในการแก้ปัญหา โดยส่วนใหญ่แล้วจะขึ้นอยู่กับเจตคติที่จะคงไว้ซึ่งสิ่งที่ตนเองมีประสบการณ์มา เพื่อจะรักษาเจตนาที่ถูกต้อง ไว้จากประสบการณ์ที่ผ่านมาว่า ความถูกต้องหรือไม่ถูกต้องเป็นอย่างไร ตามระดับความเชื่อถือ หรือระดับความรู้สึกที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเห็นได้ว่าเจตคติเป็นนามธรรมที่เป็นพฤติกรรมภายในของเรา

โสภณ ชูพิชัยกุลและอรทัย ชื่นมนุชย์^๒ ได้ให้ความหมาย เจตคติ เป็นระบบที่ต่อเนื่องกัน ซึ่งรวมถึงส่วนของการรับรู้และแนวโน้มที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ พฤติกรรม จะประกอบด้วย ความเชื่อ ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งของหรือความคิดเห็นต่าง ๆ และความรู้สึกอาจเกี่ยวกับอารมณ์ ซึ่งมี ความสัมพันธ์กับความเชื่อและแนวโน้มด้วย

^๑ศักดิ์ สุนทรเสณี, **เจตคติ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๓๑), หน้า ๑.

^๒โสภณ ชูพิชัยกุลและอรทัย ชื่นมนุชย์, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๑๘), หน้า ๒๖.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^๓ ได้ให้ความหมาย เจตคติ เป็นเรื่องของความชอบ ความคิดเห็น ความรู้สึกเชื่อฝังใจต่อสิ่งต่าง ๆ มักจะเกิดขึ้นเมื่อเรารับรู้ หรือประเมินผู้คน หรือเหตุการณ์ในสังคม ดังนั้น เจตคติจึงเป็นพฤติกรรมภายนอกซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้

ลัดดา กิตติวิภาค^๔ ได้ให้ความหมาย เจตคติ เป็นความคิดที่มีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ ซึ่งทำให้เกิดความพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาโต้ตอบในทางบวก หรือในทางลบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

พรรณี ช. เจนจิต^๕ ได้ให้ความหมาย เจตคติ เป็นเรื่องของความพอใจ และไม่พอใจ ที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลทำให้แต่ละคนตอบสนองต่อสิ่งเร้าแตกต่างกันออกไป

กอร์ดอน (Allport Gardon) เจตคติ (Attitude) เป็นคำที่ใช้กันมากในวิชาจิตวิทยาสังคม แปลว่า โน้ม เอียง เหมาะสม เจตคติ ยังหมายถึง ท่าที่แสดงออกของบุคคลซึ่งบ่งถึงสภาพจิตใจ ได้แก่ ความรู้สึกหรืออารมณ์ที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด เจตคติ เป็นสภาพความพร้อมของจิตใจและประสาท เกิดจากการได้รับประสบการณ์ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการตอบสนองของบุคคลต่อสรรพสิ่ง และสภาพการณ์ ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น นอกจากนั้นเจตคติ ยังมีความหมาย คือ

- ๑) สภาพของจิตใจและประสาท อาจแสดงให้เห็นได้ทางพฤติกรรม เช่น รัก โกรธเกลียด
- ๒) ความพร้อมที่จะตอบสนอง บุคคลพร้อมที่จะตอบสนองต่อสรรพสิ่งตามลักษณะของเจตคติที่เกิดขึ้น เช่น ชอบ หรือ มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนวิชาต่าง ๆ ก็จะทำให้ต้องการเรียนวิชานั้น ๆ และสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าอย่างสม่ำเสมอ
- ๓) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ และจัดระบบไว้แล้วในตัว คือ เมื่อเกิดเจตคติขึ้นต่อเนื่องกัน และมีพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กัน เช่น พอใจก็ยิ้ม โกรธก็หน้าบึ้ง ๆ
- ๔) เป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์
- ๕) เป็นพลังสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่แสดงออก พฤติกรรมเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับตัวเจตคติ^๖

เชิดศักดิ์ ไชวาลิษฐ์ ได้ให้ความหมาย เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ อันเป็นผลเนื่องมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์เป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมหรือแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อสิ่งเรานั้น ๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง

เจตคติ ของบุคคลขึ้นอยู่กับลักษณะของสิ่งแวดล้อมที่บุคคลได้รับ โดยแสดงออกมาทางพฤติกรรมใน ๒ ลักษณะ คือ

- ๑) เจตคติทางบวก ได้แก่ การแสดงออกในลักษณะพึงพอใจและเห็นด้วย หรือชอบ จะทำให้บุคคลอยากกระทำ อยากได้ อยากใกล้ชิดสิ่งนั้น

^๓ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริม, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐๗.

^๔ลัดดา กิตติวิภาค, ทศนคติทางสังคมศาสตร์เบื้องต้น, ภาควิชาจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๒), หน้า ๒.

^๕พรรณี ช. เจนจิต, จิตวิทยาการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : คอมแพ็คพรีน, ๒๕๒๘), หน้า ๒๘๘.

^๖Allport Gardon, Attitude in Attitude Theory and Measurement, New York(capital):John Willy and Sons, Inc.), p. 3.

๒) เจตคติทางลบ คือ การแสดงออกในลักษณะไม่พึงพอใจและไม่เห็นด้วย หรือไม่ชอบจะทำให้บุคคลเกิดความเบื่อหน่าย ซึ่งซึ่ง ต้องการหนีห่างไปจากสิ่งนั้น^๗

สุชา จันทรเอม ได้ให้ความหมาย เจตคติ คือ ความรู้สึก หรือท่าทีของบุคคลที่มีต่อบุคคล วัตถุ สิ่งของ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นไปในทำนองที่พอใจ หรือไม่พอใจ เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยก็ได้ หรือ หมายถึง ความรู้สึกของคน ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ คนที่มีความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางบวกนั้น คือ มีเจตคติชอบต่อสิ่งนั้น และในทางกลับกัน คนที่มีความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางลบนั้น ก็แสดงว่า มีเจตคติไม่ชอบต่อสิ่งนั้น^๘

สมพงษ์ เกษมสิน ได้ให้ความหมาย เจตคติ คือ นามธรรม เป็นผลทำให้เกิดการแสดงออกทางพฤติกรรม แต่เจตคติไม่ใช่แรงจูงใจ และแรงขับ หากแต่เป็นสภาพแห่งการพร้อมที่จะโต้ตอบ และแสดงให้ทราบถึงแนวทางของการตอบสนองของบุคคลต่อสิ่งเร้า^๙

สรุปว่า เจตคติเป็นพฤติกรรม การเตรียมพร้อมทางสมองในการที่จะกระทำ ซึ่งจะบ่งบอกถึงหน้าที่ของสภาวะจิตใจ หรือสภาพ ของอารมณ์ที่สลับซับซ้อน ก่อนที่คนเราจะตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งในการแก้ปัญหา โดยส่วนใหญ่แล้วจะขึ้นอยู่กับเจตคติที่จะคงไว้ซึ่งสิ่งที่ตนเองมีประสบการณ์มา เพื่อจะรักษาเจตนาที่ถูกต้อง

๒.๑.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับเจตคติ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงของเจตคติโดยมอริ่งค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

๑) แหล่งข่าวสาร รวมถึงผู้ให้ข่าวสาร ซึ่งเป็นแหล่งให้ความรู้ ถ่ายทอดความรู้สึก นึกคิด เจตคติ เช่น ผู้ให้ข่าวสารเป็นคนน่าเชื่อถือ เป็นที่รักใคร่ เป็นบุคคลสำคัญที่จะเกิดการ ถ่ายทอดความรู้สึกหรืออารมณ์ด้วย ตัวอย่าง จากการโฆษณาชวนเชื่อของนักการเมืองการเผยแพร่ ลัทธิต่าง ๆ เป็นต้น

๒) ผู้รับข่าวสาร ผู้รับข่าวสารจะถูกชักจูงให้เปลี่ยนเจตคติได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับ สติ ปัญญา วิจารณ์ญาณ ความเชื่อมั่นในตนเองของผู้รับข่าวสาร ผู้รับเป็นผู้เชื่อง่ายก็จะเปลี่ยนเจตคติได้ง่าย

๓) ข่าวสาร หรือสื่อที่ใช้ สื่อที่ใช้ให้ข่าวสารนั้น ถ้าทำบ่อยและทำซ้ำ พร้อมทั้งให้ ความรู้สึก หรืออารมณ์ตรงกับผู้รับข่าวสาร ก็จะทำให้ผู้รับเปลี่ยนเจตคติได้ง่ายขึ้น

๔) ปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ สภาพแวดล้อม เช่น เหตุการณ์ สถานการณ์ที่ทำให้ ผู้รับสารรู้สึก ว่า คนอื่นได้เปลี่ยนเจตคติแล้ว ก็จะมีการเลียนแบบ เอาอย่างนั้นบ้าง^{๑๐}

^๗เชิดศักดิ์ โฆวาสัทธ, การวัดเจตคติและบุคลิกภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๐), หน้า ๓๘.

^๘สุชา จันทรเอม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๒๔๒.

^๙สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหารงานบุคคลแผนใหม่, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๓๓๘.

^{๑๐}ปรียาพร วงศ์ อนุตรโรจน์, จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริม, ๒๕๓๔), หน้า ๒๒๕.

จิราพร นามอิทธาภรณ์ ได้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงเจตคติเกี่ยวข้องกับลักษณะ ๒ ประการ คือ ความคงที่ กับความแปรผัน สังคมและวัฒนธรรม ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นเจตคติ จะมีการเปลี่ยนแปลงยืดหยุ่นไปตามสภาพการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวด้วย ซึ่งได้แก่

- (๑) ลักษณะพื้นเพของครอบครัว
- (๒) อายุ หรือวัยวุฒิ
- (๓) เชื้อชาติ หรือความฉลาดปราดเปรื่อง
- (๔) ระดับการศึกษา
- (๕) ระดับชั้นทางสังคม
- (๖) ลักษณะอาชีพ
- (๗) สภาพภูมิศาสตร์^{๑๑}

สถิตดา กิตติวิภาค ได้กล่าวถึง ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงนั้นมาจาก ๑) แหล่งข่าวสาร ๒) ข่าวสาร ๓) ผู้รับสาร ๔) วิธีการส่งสาร ซึ่งจะทำให้เกิดผลตามมา ๕ ระดับ ดังนี้

- (๑) ความสนใจ
- (๒) ความเข้าใจ
- (๓) การยอมรับ
- (๔) การจดจำ
- (๕) การกระทำ^{๑๒}

ดวงเดือน พันธุนาวิน และคณะ ได้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคล อาจกระทำได้หลายแนวทาง การเลือกใช้วิธีการใดควรจะพิจารณาให้เหมาะสมกับผู้นั้น ๆ สถานการณ์ ข้อกำหนด ตลอดจนข้อจำกัดในการฝึกอบรมด้วย อีกทั้งขึ้นอยู่กับผู้ให้ความรู้ในสิ่งที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ คือ ผู้ที่จะทำการฝึกอบรม หรือให้ความรู้ผู้อื่น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะต่าง ๆ ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีลักษณะ ๒ ประการ คือ ลักษณะทั่วไปเกี่ยวกับความง่ายต่อการชักจูง และลักษณะเฉพาะเรื่องหรือเฉพาะเหตุการณ์^{๑๓}

สงวนศรี วิรัชชัย ได้กล่าวถึง เจตคติ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถสังเกต หรือวัดได้โดยตรง เจตคติเป็นความรู้สึกที่เรามีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นบุคคล วัตถุ สิ่งของหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ที่พอใจและไม่พอใจ ดังนั้น การวัดเจตคติ จึงสามารถทำในรูปแบบของการวัดเจตคติ ซึ่งมี ๕ ลักษณะ ดังนี้

^{๑๑}จิราพร นามอิทธาภรณ์, “เจตคติของผู้นิเทศงานสาธารณสุขระดับอำเภอต่อการนิเทศงานสาธารณสุขผสมผสานระดับจังหวัด ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๓๕. บทคัดย่อ.

^{๑๒}สถิตดา กิตติวิภาค, **ทัศนคติทางสังคมศาสตร์เบื้องต้น**, ภาควิชาจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๒), หน้า ๔๐.

^{๑๓}ดวงเดือน พันธุนาวิน และคณะ, **ชุดฝึกอบรมหลักสูตรการเสริมสร้างทัศนคติ ค่านิยม และจริยธรรมของข้าราชการ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักข้าราชการ ก.พ., ๒๕๒๗), หน้า ๑๓๑

๑) มาตรการวัดเจตคติของเทอร์สโตน (Therstone's Equal Appearing interval Scale) เทอร์สโตนได้ให้ความเห็นว่า เจตคติวัดโดยตรงไม่ได้ แต่จะต้องวัดจากการแสดงออกในรูปความคิดเห็น หรือภาษาพูด ซึ่งอาจวัดได้ไม่แน่นอนนัก มีผู้ให้คำแนะนำว่า ควรจะวัดเจตคติจากพฤติกรรมที่แสดงออกจริง ๆ แต่ก็มีผู้คัดค้านว่า บางทีก็คลาดเคลื่อนได้ เพราะพฤติกรรมของคนเรานั้นอาจบิดเบือนจากเจตคติที่มีอยู่จริง ดังนั้น เทอร์สโตน จึงให้ความเห็นว่า ทั้งภาษาพูด และพฤติกรรมที่แสดงออกเป็นเพียงเครื่องชี้เจตคติเท่านั้น ซึ่งจะต้องมีความคลาดเคลื่อนตามหลักของการวัดผลนั้น ๆ เขาจึงใช้การวัดเจตคติจากคำตอบว่า 'เห็นด้วย' หรือ 'ไม่เห็นด้วย' กับข้อความในแบบวัดเจตคติ แต่จะต้องไม่สรุปเองว่า บุคคลนั้นจะปฏิบัติตามในข้อที่ตนเห็นด้วย

๒) มาตรการวัดเจตคติของลิเคิร์ท (Likert's Summated Rating Scale) คือ การจัดให้มีข้อความที่แสดงเจตคติต่อที่หมายในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง แล้วให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็น หรือตอบว่า 'เห็นด้วย' หรือ 'ไม่เห็นด้วย' กับข้อความในแบบวัดเจตคตินั้น ๆ มากน้อยเพียงใดคำตอบของแต่ละข้อความจะมีให้เลือกตอบ ๕ ช่วง ตั้งแต่เห็นด้วยมาก เห็นด้วย ไม่แน่ใจหรือยังไม่ตัดสินใจไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

มาตรการวัดเจตคติแบบนี้ได้รับความนิยมใช้กันมาก เพราะใช้ง่ายกว่าแบบของเทอร์สโตน และในระยะหลัง ๆ ก็มีการดัดแปลงไปบ้าง เช่น ตัดคำตอบที่เป็นกลาง (ไม่แน่ใจ หรือยังไม่ตัดสินใจ) ออกไป ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้ตอบไม่แน่ใจในการประเมินของตน หรือผู้ตอบไม่ต้องการแสดงความคิด ความรู้สึกที่แท้จริงมักจะเลือกคำตอบนี้ และในบางครั้งก็มีการเพิ่มช่วงคำตอบเป็น ๖-๗ ช่วง หรือ ๘-๙ ช่วง แล้วแต่จุดประสงค์ของการวัด

๓) มาตรการจำแนกลักษณะ (Semantic Differential Scale) ชาร์ล ออสกู๊ด ซัคซี และแทนเนนเบาว์ม (Charl E.Osgood, Suci and Tannenbaum) เสนอการวัดเจตคติโดยให้ผู้ตอบประเมินคุณสมบัติที่อาจจะมีได้ในทางตรงข้าม เช่น ดี เลว อ่อนแอ เข้มแข็ง เกียจคร้าน และความขยันของบุคคลหรือกลุ่มคนที่เป็นเป้าหมายของเจตคติ ด้วยการให้ผู้ตอบเลือกทำเครื่องหมายระหว่างช่วง ๑- ช่วง ๗ ที่อยู่ระหว่างคุณสมบัติหรือลักษณะที่ตรงกันข้ามนั้น

๔) มาตรการวัดเจตคติระยะทางสังคม (Social Distance Scale หรือ Midimensional Scale) คือการวัดเจตคติต่อผู้คนโดยจัดให้ข้อความที่แสดงถึงความสัมพันธ์ และความรู้สึกของบุคคลที่จะมีต่อผู้ที่เป็นเป้าหมายของเจตคติ ๗ ข้อความ แต่ละข้อความจะบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ในสังคมในระดับต่าง ๆ กันตั้งแต่ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมาก ไปจนถึงความสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มคนที่เป็นเป้าหมายของเจตคติในระดับใดใน ๗ ระดับ คือ ยอมรับถึงขั้นแต่งงาน ยอมรับเป็นเพื่อนสนิท ยอมรับเป็นเพื่อนบ้าน ยอมรับเป็นเพื่อนร่วมอาชีพ ยอมรับเป็นพลเมืองของประเทศ ยอมรับในฐานะผู้มาเยือนประเทศ และไม่ยอมรับให้เข้าประเทศ มาตรการนี้เสนอโดย โบการ์ดัส (Bogaardus)

๕) มาตรการวัดเจตคติของกัทท์แมน (Guttman) คือ การจัดให้มีข้อความชุดหนึ่งซึ่งแต่ละข้อความจะแสดงเจตคติในทิศทางเดียวกัน แต่มีความเข้ม หรือมีปริมาณของความรู้สึกแตกต่างกัน ข้อความชุดนี้เรียงลำดับความเข้มของเจตคติที่มีอยู่ในแต่ละข้อความไว้ แล้วให้ผู้ตอบเลือกตอบด้วยข้อความใดข้อความหนึ่ง โดยถือว่าคำตอบหรือข้อความที่ผู้ตอบเลือก จะเป็นการยืนยันคำตอบหรือข้อความที่แสดงความเข้มข้นระดับรองลงมาด้วย เช่น ถ้ามีข้อความที่คล้าย ๆ กับมาตรา

วัดระยะทางสังคม คือ ยอมรับเป็นเพื่อนร่วมงาน ยอมรับเป็นพลเมืองของประเทศ รวม ๕ ข้อความซึ่งแสดงถึงเจตคติในระดับความเข้มต่าง ๆ กัน ตั้งแต่มากไปหาน้อย ถ้าผู้ตอบเลือกตอบ ว่ายอมรับเป็นเพื่อนสนิท ก็สรุปว่า ผู้ตอบยืนยันไปจนถึงการยอมรับเป็นเพื่อนบ้าน ยอมรับเป็นเพื่อนร่วมอาชีพ และยอมรับเป็นพลเมืองของประเทศด้วย ปัจจุบันมาตรวัดแบบนี้ไม่ได้รับความนิยม เพราะพบว่า มีสภาพความเป็นจริงขัดกับหลักของมาตรวัดนี้ คือพบว่า การที่เรายอมรับคนหนึ่งเป็นเพื่อนสนิทนั้นไม่ได้หมายความว่าเราจะยอมรับเขาเป็นเพื่อนบ้านและเพื่อนร่วมงานด้วยเสมอไป^{๑๔}

หลุยส์ เอช กัทท์แมน (Louis H. Guttman) เสนอวิธีการวิเคราะห์สเกล ซึ่งสามารถนำไปใช้วัดเจตคติและความคิดเห็น โดยใช้หลักของรูปแบบแนวคำถามที่มีลักษณะต่อเนื่องกัน แล้วนำมาสร้างเป็นสเกลสะสมต่อเนื่องกันไป คือจะทำการเรียงลำดับของข้อความหรือข้อความตามระดับของค่าเจตคติ โดยเริ่มจากข้อความที่ถามอย่างกว้าง ๆ ก่อนแล้วค่อย ๆ แคบลงไปเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่องกันไป ถ้าบุคคลใดมีเจตคติที่เห็นด้วยมากกว่าคนอื่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้ว บุคคลนั้นจะต้องตอบคำถามในเชิงเห็นด้วยมากกว่าข้ออื่นในแต่ละข้อความที่เรียงลำดับนั้น และถ้าแบบคำถามชุดใดที่มีลักษณะหรือคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว จะเรียกได้ว่า สเกลมิติร่วม (Unidimensional Scale) เช่น ถ้าบุคคลใดเห็นด้วยหรือยอมรับกับข้อความหรือข้อความที่ ๒ แล้วแสดงว่าต้องผ่านการยอมรับข้อความหรือข้อความที่ ๑ มา แล้ว และถ้ายอมรับกับข้อความหรือข้อความที่ ๓ ก็แสดงว่าต้องผ่านการยอมรับข้อความหรือข้อความที่ ๑ และ ๒ มา แล้ว ในลักษณะที่ต่อเนื่องกันนี้ ถ้ามีคำถามหรือข้อความอยู่ ๑๐ ข้อ ถ้าบุคคลใดยอมรับหรือเห็นด้วยกับข้อความข้อที่ ๘ ก็แสดงว่าเขาผู้นั้นจะต้องผ่านการยอมรับข้อความหรือข้อความที่ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ และ ๗ มาแล้ว แล้วนำข้อความเหล่านั้นมาวิเคราะห์เพื่อหา ‘ค่าสัมประสิทธิ์แห่งประสิทธิภาพการถ่ายทอด’(Coefficient of Reproducibility)

ถ้าแนวคำถามทั้งหมดมี ‘ค่าสัมประสิทธิ์แห่งประสิทธิภาพการถ่ายทอด’ สูง ก็แสดงว่าแนวคำถามนี้จะมีสเกลใช้เร้าบุคคลและจะทำให้บุคคลนั้นแสดงพฤติกรรมออกมา ถ้าแนวคำถามใดมี ‘ค่าสัมประสิทธิ์แห่งประสิทธิภาพการถ่ายทอด’ สูงเกิน ๐.๘๕ ก็ถือว่าคำถามนั้นมี ‘ค่าสัมประสิทธิ์แห่งประสิทธิภาพการถ่ายทอด’ มากพอที่จะใช้วัดเจตคติของบุคคลได้

สรุปว่า การเปลี่ยนแปลงเจตคติเกี่ยวข้องกับลักษณะ ๒ ประการ คือ ความคงที่ กับความแปรผัน สังคมและวัฒนธรรม ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง เจตคติ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถสังเกต หรือวัดได้ โดยตรงเจตคติเป็นความรู้สึกที่เรามีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นบุคคล วัตถุ สิ่งของหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ที่พอใจและไม่พอใจ ดังนั้น การวัดเจตคติ จึงสามารถทำในรูปแบบของการวัดเจตคติ

^{๑๔} สงวนศรี วิรัชชัย, จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศึกษาพร, ๒๕๒๗), หน้า ๖๔ - ๖๕.

๒.๑.๓ ความสำคัญของเจตคติ

อวยชัย ขบาและคณะ ได้แบ่ง ความสำคัญของเจตคติ ๒ ประการ คือ

๑) เจตคติ เป็นปฏิสัมพันธ์ คือ เจตคติใช้เป็นฐานสำหรับปฏิสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลต่อบุคคลและระหว่างบุคคลต่อสังคม เมื่อบุคคลมีความสัมพันธ์ติดต่อกับบุคคลอื่น เขาจะเรียนรู้ไปด้วยว่า เจตคติของผู้ที่ติดต่อด้วยนั้น เหมือน หรือแตกต่างไปจากเจตคติของเขาเอง การประเมินเจตคติระหว่างกันในลักษณะนี้ ช่วยกำหนดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันกันในอนาคต นอกจากนี้เจตคดียังเป็นฐานของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคมด้วย เช่น เจตคติที่บุคคลมีต่อ ประเด็นต่าง ๆ ในสังคม อาทิ การทำแท้ง จะทำให้เขามีแนวโน้มที่จะเลือก หรือไม่เลือกผู้สมัคร รับเลือกตั้งที่มีนโยบายสนับสนุนการออกกฎหมายเกี่ยวกับการทำแท้งในรัฐสภา

๒) เจตคติ เป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ คือ เจตคติใช้เป็นเครื่องมือในการ พยากรณ์ของสังคม เช่น ในช่วงการเลือกตั้ง มักจะมีการสำรวจเจตคติของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง คะแนน เสียงที่มีต่อผู้สมัครเลือกตั้ง การสำรวจนี้สามารถพยากรณ์ผลการเลือกตั้งได้ค่อนข้างแม่นยำ ในองค์การ การสำรวจเจตคติต่องานว่า คนทำงาน มีความพึงพอใจในงานหรือไม่ เพียงใด อย่างไร สามารถที่จะใช้เป็นข้อมูลทำนายอัตราการเข้า - ออกของพนักงาน และการขาดงานได้^{๑๕}

เจตคติเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์บุคคล เจตคติของคนต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เกิดขึ้นได้ตามเงื่อนไข ๔ ประการ คือ

(๑) กระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการเพิ่มพูนและบูรณาการของการตอบสนอง แนวความคิดต่าง ๆ เช่น เจตคติจากครอบครัว โรงเรียน ครู การเรียนการสอนและอื่น ๆ

(๒) ประสบการณ์ส่วนตัว ขึ้นอยู่กับความแตกต่างของบุคคล ซึ่งมีประสบการณ์ ที่แตกต่างกันไป นอกจากประสบการณ์ของคนจะสะสมขึ้นเรื่อย ๆ และยังทำให้มีกระสวน (Pattern) เป็นของตัวเองด้วย ดังนั้น เจตคติบางอย่างจึงเป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบุคคล แล้วแต่ พัฒนาการและความเจริญเติบโตของคน ๆ นั้น

(๓) การเลียนแบบ การถ่ายทอดเจตคติของคนบางคนได้มาจากการเลียนแบบ เจตคติของคนอื่นที่ตนพอใจ เช่น พ่อ แม่ ครู พี่น้อง และบุคคลอื่น ๆ

(๔) อิทธิพลของกลุ่มสังคม คนย่อมมีเจตคติคล้ายตามกลุ่มสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ตามสภาพแวดล้อม เช่น เจตคติต่อศาสนา สถาบันต่าง ๆ เป็นต้น^{๑๖}

๒.๑.๔ ลักษณะของเจตคติ

เชดส์คีย์ ไชวาสัทธ์ ได้แบ่งลักษณะของเจตคติเป็น ๓ ประการ คือ

๑) เจตคติ เป็นสภาวะก่อนที่พฤติกรรมจะโต้ตอบเหตุการณ์หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเฉพาะหรือเรียกว่า เป็นสภาวะที่พร้อมจะมีพฤติกรรมจริง

^{๑๕}อวยชัย ขบาและคณะ, พฤติกรรมมนุษย์ในองค์การ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑), หน้า ๕๐๔.

^{๑๖}Ernest R. Hilgard, Introduction to Psychology, Harcourt,(New York : Brace and World Inc, 1962), p. 614, อ้างใน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศักดิ์ สุนทรเสณี, เจตคติ, หน้า ๔.

๒) เจตคติ มีความคงตัวอยู่ในช่วงระยะเวลา คือ มีความมั่นคงพอที่จะเปลี่ยนแปลงได้ยาก แต่มีได้หมายความว่า จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง

๓) เจตคติ มีคุณสมบัติของแรงจูงใจในการที่บุคคลประเมิน และเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เจตคติเป็นนามธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้สังคม เรียนรู้บุคคล วัตถุต่าง ๆ ตลอดจนเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ความรู้สึกที่บุคคลมีต่อการรับรู้ สิ่งที่กำลังจะมีอิทธิพล ต่อพฤติกรรมที่จะแสดงออกในโอกาสต่อไปได้^{๑๗}

จิตยา สุวรรณะชญ ได้แบ่งลักษณะของเจตคติออกเป็น ๒ มิติ คล้ายวัตถุมิติ กว้าง คุณ ยาว คือ

๑) ทิศทางมี ๒ ทิศทาง คือ ทางบวกและทางลบ ทางบวก ได้แก่ ความรู้สึกในทางที่ดี ชอบและพึงพอใจ ส่วนทางลบ ได้แก่ ความรู้สึกหรือทำในทางที่ไม่ดี ไม่ชอบและไม่พึงพอใจ

๒) ความเข้มข้น มี ๒ ขนาด หมายถึง ความเข้มข้นมาก และความเข้มข้นน้อย ความเข้มข้นมาก เช่นบางคนชอบความสะอาด มีระเบียบเรียบร้อย แต่บางคนสกปรกไม่มีระเบียบ เป็นต้น ถ้าบุคคลมีเจตคติที่มีความเข้มข้นมาก จะเป็นอุปสรรคในการเปลี่ยนแปลงเจตคติ^{๑๘}

๒.๑.๕ องค์ประกอบของเจตคติ

ประภา เพ็ญสุวรรณ ได้แบ่งองค์ประกอบของเจตคติเป็นระบบที่มีลักษณะมั่นคง ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

๑) องค์ประกอบทางด้านพุทธิปัญญา (การรู้) (**Cognitive Component**) ได้แก่ การรู้ของบุคคลในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับวัตถุ สิ่งของ บุคคล หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ว่ารู้ได้อย่างไร ในทางที่ดีหรือไม่ดี ทางบวกหรือทางลบ ซึ่งจะก่อให้เกิดเจตคติขึ้น ถ้าเรารู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางที่ดี ก็จะมีเจตคติต่อสิ่งนั้นในทางที่ดี และถ้ารู้ในทางที่ไม่ดี ก็จะมีเจตคติไม่ดีต่อสิ่งนั้นด้วย ถ้าไม่รู้จักสิ่งใด เจตคติจะไม่เกิดขึ้น

๒) องค์ประกอบทางด้านความรู้สึก (**Affective Component**) เป็นส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งเป็นตัวเร้าความคิดอีกต่อหนึ่ง ถ้าบุคคลมีสภาวะความรู้สึกดีหรือไม่ดี ขณะที่คิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจออกมาในรูปลักษณะที่แตกต่างกัน (ดีหรือไม่ดี) แสดงว่าบุคคล นั้นมีความรู้สึกด้านบวก (**Positive**) และมีความรู้สึกในด้านลบ (**Negative**) ตามลำดับต่อสิ่งนั้น

๓) องค์ประกอบทางด้านปฏิบัติ (**Behavioral Component**) เป็นองค์ประกอบที่มีแนวโน้มทางปฏิบัติ ถ้ามีสิ่งเร้าที่เหมาะสมจะเกิดการปฏิบัติและปฏิกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือพร้อมที่จะสนับสนุน ส่งเสริม ช่วยเหลือหรือในทางตรงข้าม ทำลาย ชัดขวาง ต่อสู้ เป็นต้น

ดังนั้น องค์ประกอบทั้ง ๓ องค์ประกอบนี้มีความสัมพันธ์กันบางครั้งจะแยกกันไม่ออก เช่น ถ้าบุคคลมีประสบการณ์เคยประสบอุบัติเหตุรถคว่ำเขาอาจมีความรู้สึกทางด้านลบ แต่ในขณะที่เดียวกันเขาอาจจะยอมรับว่าเขาจำเป็นต้องใช้รถยนต์ในการเดินทางไปในที่ต่าง ๆ ซึ่งแสดงว่าเขามีองค์ประกอบด้านปฏิบัติในด้านบวกและมีแนวโน้มที่จะใช้รถยนต์

^{๑๗}เชิดศักดิ์ โฆวาสีห์, การวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปะบรรณาการ, ๒๕๒๓), หน้า ๙๓ - ๙๔.

^{๑๘}จิตยา สุวรรณะชญ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙), หน้า ๖๐๒.

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความตาย

๒.๒.๑ ความหมายของความตาย

๒.๒.๑.๑ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๑๙} ให้ความหมายว่า ตายเป็นคำกริยาหมายถึงสิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เป็นอยู่ต่อไป สิ้นสภาพของการมีชีวิต ความตาย หมายถึง สิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เป็นอยู่ต่อไป สิ้นสภาพของการมีชีวิต เคลื่อนไหวไม่ได้

๒.๒.๑.๒. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความตายด้านจิตวิทยา

การศึกษาของ Nagy (นักกี)^{๒๐} ได้แบ่งความตายได้เป็น ๙ ข้อ ดังนี้

- ๑) ความตายเกิดขึ้นเพียงชั่วคราวเป็นการสิ้นสุดของชีวิต
- ๒) ความตายเป็นคณหนึ่ง
- ๓) ความตายคือ การสูญเสียคนใดคนหนึ่งไป
- ๔) ความตายเป็นสากล
- ๕) ความตายคือ การเสื่อมสลายของการทำงานของร่างกาย
- ๖) ความตายเกิดจากความก้าวร้าว
- ๗) ระดับของความตาย
- ๘) ชีวิตหลังความตาย
- ๙) ความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตาย

Kanee (เคนี)^{๒๑} ได้ศึกษาการรับรู้ความตายของเด็ก ซึ่งมีองค์ประกอบที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

๑) การตระหนักถึงความตาย (realization) คือ การตระหนักถึงภาวะการสูญเสียชีวิต ความตายอาจเกิดขึ้นกับผู้ใดก็ได้ และการตระหนักว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่สามารถทำให้สิ่งมีชีวิตต้องตายหรือเป็นเหตุการณ์หนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในช่วงชีวิตตน

๒) การแยกจากกัน (Separation) เกี่ยวข้องกับสถานที่อยู่ของสิ่งที่ยังมีชีวิตไปแล้วและพาดพิงไปถึงมิติของระยะทาง

๓) การไม่เคลื่อนไหว (Immobility) เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของสิ่งที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นประจำเป็นการเคลื่อนไหวได้ทุกส่วนของร่างกายหรือเคลื่อนไหวได้บางส่วน หรือร่างกายทุกส่วนหยุดนิ่ง

๔) การเอาคืนไม่ได้ (Irrevocability) คือ ความตายเกิดขึ้นอย่างถาวร และไม่มีการเปลี่ยนแปลงกลับเหมือนเดิม หรือเกิดขึ้นเพียงชั่วคราวแล้วเปลี่ยนแปลงกลับเหมือนเดิม

๕) การไม่ทำงานของร่างกาย (Dysfunctional) เป็นความคิดเกี่ยวกับการทำงานของร่างกายมากกว่าความรู้สึกรับรู้ของร่างกาย คนตายแล้วอวัยวะทุกส่วนหยุดทำงานซึ่งความหมาย

^{๑๙}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖๐.

^{๒๐}Melear, J.D, “Children’s Conception of Death”, (Dissertation Abstractinternational, (Sectiob B), Vol.33, 1972) ,p. 919.

^{๒๑}Kanee,B.,Chifrens’Concepts of Death,(Pubished doral dissertation, “Univercity of Cincinnati, 1975), pp. 441-445.

ขององค์ประกอบนี้ คล้ายกับองค์ประกอบการเสื่อมสลายของการทำงานของร่างกาย (Cessation of biological functioning)

๖) การไม่มีความรู้สึก (Insensitivity) พิจารณาเกี่ยวกับการทำงานของประสาทรับความรู้สึกของสิ่งที่ตายและหน้าที่ของจิต เช่น ความฝัน ความรู้สึก ความคิด การได้ยิน มีความคิดว่าสิ่งที่ตายไม่มีความรู้สึกเลย หรือไม่มีความรู้สึกเพียงบางส่วน หรือมีความรู้สึกอย่างเต็มที่

๗) ลักษณะรูปร่าง (Appearance) เป็นความคิดว่าสิ่งที่ตายแล้วนั้นมองดูเหมือนกับอะไร เด็กมีความคิดว่าคนตายเหมือนหรือไม่เหมือนกับขณะมีชีวิต

Baker, et al (เบคเคอร์ และคณะ) ให้ความหมายของความตาย หมายถึง การสูญเสียลักษณะของการมีชีวิตโดยสิ้นเชิง ได้แก่ หยุดการเคลื่อนไหวของสิ่งที่ช่วยให้มีชีวิต สูญเสียการควบคุมของการทำงานของร่างกาย วิญญาณ ได้ออกจากร่างกายไปโดยไม่หวนกลับมาอีก สูญเสีย การรู้สึกดีและความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับสังคม^{๒๒}

ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ จุดมุ่งหมายของชีวิตทำให้ทราบว่า มนุษย์มีองค์ประกอบคือ จิตกับกาย องค์ประกอบฝ่ายจิตเป็นสิ่งอมตะมีธรรมชาติไม่ตาย ทำหน้าที่เป็นตัวตนที่แท้ของมนุษย์ ส่วนฝ่ายกายดำรงอยู่ในโลกปรากฏการณ์เท่านั้น เมื่อชีวิตฝ่ายกายหยุดทำงานอย่างถาวรและตายลง ในที่สุด วิญญาณจะแยกออกจากกาย ชีวิตฝ่ายวิญญาณจะดำเนินต่อไปเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อโลกปรากฏการณ์ สำหรับชาวคริสต์เรียกว่า “ชีวิตหลังความตาย” (Life after Death) เป็นชีวิตที่แท้จริง ความหมายของการมีชีวิตอยู่ในโลกปรากฏการณ์อยู่ที่การปฏิบัติในคำสอนที่ตนเชื่อว่าจะนำตนไปสู่พระเจ้า การแสวงหาสวรรค์ และศรัทธาต่อพระเจ้า เพราะเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะไปรวมเป็นเอกภาพเดียวกันกับสิ่งสูงสุด คือ พระเจ้าความตายจึงมีจุดหมายอยู่ที่การนำวิญญาณไปสู่โลกหน้าที่สมบูรณ์อันเป็นภาวะเหนือวิสัยที่มนุษย์บนโลกนี้จะหยั่งถึงได้ ความตายเปรียบเสมือนด่านทดสอบ ให้มนุษย์เล็งเห็นการกระทำที่ผ่านมาในโลกปรากฏการณ์ ด้วยความหวังว่า เมื่อความตายเกิดขึ้นกับตนแล้วตนจะได้รับสิ่งที่ประเสริฐปราศจากความทุกข์ทั้งปวง ศาสนาคริสต์ ถือว่าโลกแห่ง ปรากฏการณ์ เป็นแดนเนรเทศเป็นสถานที่ทดลอง เป็นบ้านชั่วคราวเพียงเท่านั้น เพลโตเห็นว่าเป็น โลกแห่งเงา พรหมณ์เห็นว่าเป็นโลกแห่งมายา ความตายแสดงให้เห็นว่าโลกแห่งปรากฏการณ์ที่เราสัมผัสได้นี้ไม่มีแก่นสารความตายจึงมีความหมายเพื่อยืนยันความมีอยู่ของวิญญาณอมตะและชีวิต โลกหน้า^{๒๓}

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความตายด้านการแพทย์

Stuart&Sundeen (สทอร์ และซันดีน) ให้ความหมายว่า ความตาย คือ การที่ชีวิตสิ้นสุดลง ซึ่งมีหลายคำจำกัดความ แต่ไม่ได้ระบุว่าจะใช้เกณฑ์ใดเป็นเอกฉันท์ในการตัดสินใจและคำจำกัดความมีรายละเอียด ดังนี้

ความตายของร่างกาย (Somatic death) คือการหยุดทำหน้าที่ของอวัยวะเพื่อการดำรงชีวิต เช่น การเต้นของหัวใจและการหายใจ

^{๒๒} Baker, B.A., Hannon, N, and Russell, N,A, *Death and Dying and Dying Individuals and Institutions*, (New York : JohnWiley and Son, 1982),p. 339.

^{๒๓} สุวรรณา สถาอานันท์, *ชีวิตและความตายตามคริสต์ศาสนา ในมุมมองเรื่องความตายและภาวะใกล้ตาย*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๘.

ความตายของหัวใจ (Cardiac death) คือการที่หัวใจหยุดเต้นจริงๆ ทดสอบโดยใช้เครื่องบตรวจคลื่นไฟฟ้าหัวใจ

ความตายของสมอง (Brain death) คือ การไม่สามารถรับรู้และตอบสนองต่อการ กระตุ้น ไม่มีการเคลื่อนไหว หรือไม่หายใจ ไม่มีปฏิกิริยาสะท้อนกลับและคลื่นไฟฟ้าสมองเป็น เส้นตรง

ความตายทางคลินิก (Clinical death) คือ มีอาการแสดงออกของความตายปรากฏให้เห็น ตรวจสอบได้ทางร่างกายก่อนลงความเห็นว่า บุคคลนั้นถึงแก่ความตาย

ความตายทางชีวภาพ (Biological death) คือ การหยุดทำหน้าที่ของเซลล์ทั่วร่างกาย^{๒๔}

ความตายแบบสสารนิยม จึงหมายถึง การสิ้นสุดการทำงานของร่างกายและอวัยวะ ต่าง ๆ การให้ความหมายความตายทางการแพทย์ เป็นเครื่องสนับสนุนแนวคิดความตายแบบสสาร นิยม ฉะนั้นจุดหมายสุดท้ายของทุกชีวิตคือความตาย อันไม่ได้มีคุณค่าและความหมายในตัวเอง เพราะ ความตายเป็นเพียงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างหนึ่งเท่านั้นโลกแห่งปรากฏการณ์ที่สัมผัส ได้เท่านั้นที่เป็นจริง ภาวะของความตายคืออาการที่ปราศจากความรู้สึกใดๆทั้งสิ้นเป็นภาวะที่ว่างเปล่าจากการรับรู้ใด ๆ^{๒๕}

ในทางการแพทย์เคยนิยามความตายว่า หมายถึงภาวะสิ้นสุดของสัญญาณชีพ ได้แก่ หัวใจหยุดเต้น การหยุดหายใจ แต่เมื่อมีเรื่องของการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะ การนิยามว่า การตายเกิดขึ้นเมื่อร่างกายหยุดหายใจและหัวใจหยุดเต้นกลับกลายเป็นอุปสรรคที่ทำให้ทางการแพทย์ไม่สามารถ นำอวัยวะของผู้ตายไปใช้ประโยชน์ได้ เกณฑ์ในการวินิจฉัยเรื่องความตายจึงเปลี่ยนมาใช้ว่า หมายถึง ภาวะสมองตาย (Brain dead) ซึ่งในทางปฏิบัตินั้นสภาวะที่เรียกว่า สมองตายหมายถึง ตำแหน่งก้าน สมองที่เป็นศูนย์กลางควบคุมการหายใจหยุดทำงาน ซึ่งจะมีผลให้ร่างกายหยุดการ หายใจและร่างกาย ทั้งหมดก็จะตายในที่สุด

การตาย หมายถึง ภาวะสมองตาย สามารถทำให้ผู้ป่วยที่ถูกวินิจฉัยว่าสมองตาย และ ประสงค์บริจาคอวัยวะให้กับผู้อื่นจะได้รับการหล่อเลี้ยงเพื่อให้อวัยวะที่ต้องการบริจาคยังคงมีชีวิต อยู่ชั่วคราว ไม่ว่าจะเป็นการใช้เครื่องช่วยหายใจก็ดี หรือการใช้ยาเพื่อกระตุ้นการทำงานของหัวใจก็ ดี เพราะหากไม่ทำเช่นนั้นอวัยวะที่บริจาคก็จะไม่สามารถเป็นประโยชน์ต่อการเปลี่ยนถ่ายให้กับ ผู้อื่น ได้ การนิยามความตายในทางการแพทย์ดังกล่าวแม้ว่าจะมีเจตนาเพื่อนำอวัยวะไปช่วยเหลือ ผู้อื่นให้มี ชีวิตรอด ทว่าในทางปฏิบัติกลับทำได้ไม่่ง่ายนัก โดยเฉพาะการอธิบายให้ญาติของผู้ป่วย เข้าใจและ ยอมรับ เพราะเกณฑ์ในการวินิจฉัยเรื่องความตายในทางการแพทย์เป็นเรื่องของร่างกาย ทางชีวภาพ หรือเป็นเรื่องของความตายทางร่างกายล้วน ๆ

ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายที่นิยามการตายที่ชัดเจน หน้าที่ที่จะวินิจฉัยว่าคนนั้นตาย ตั้งแต่เมื่อใดให้ถือหลักการวินิจฉัยของแพทย์ แม้แพทย์เองก็มีความยุ่งยากในการให้คำนิยามเรื่อง ความตาย สาเหตุเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านทางการแพทย์นั่นเอง ซึ่งแต่เดิมนั้น การให้คำ

^{๒๔}โรศนะนี ชัยพันธ์, “การรับรู้ชีวิตและความตายของบุคคลากรสาธารณสุขประโยชน์ : กรณีศึกษา บุคคลากรในมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย, (บัณฑิต-วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

^{๒๕}จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, การตายกับความตายในมุมมองจากศาสนาและวิทยาศาสตร์, รวม บทความจากการประชุมวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔.

นิยามเพียงแค่ การหยุดทำงานอย่างถาวรของปอดหรือหัวใจเท่านั้น เมื่อทางการแพทย์ได้ผลิตเครื่องมือที่ใช้ในการช่วยในการหายใจได้ และใช้ยาต่าง ๆ กระตุ้นให้หัวใจทำงานไปได้ ทำให้เกิดปัญหาว่า ผู้ป่วยได้ตายตั้งแต่เมื่อใด เนื่องจากผู้ป่วยสามารถอยู่ได้ก็แต่เพียงเครื่องช่วยหายใจและใช้ยาต่าง ๆ กระตุ้นให้หัวใจทำงานไปได้เท่านั้น ไม่อาจเป็นอยู่ได้ด้วยตนเองได้ มีสภาพไม่ต่างไปจากผักไม่สามารถหายใจเองได้ หัวใจตัวเองไม่ได้ จึงได้เกิดการนิยามเรื่องความตายขึ้นมาเพื่อให้ สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงคือ เรื่องสมองตาย เมื่อแพทย์วินิจฉัยโดยปฏิบัติตามประกาศเรื่อง เกณฑ์วินิจฉัยเรื่องสมองตายแล้ว เมื่อผู้ป่วยนั้นเข้าหลักเรื่องสมองตายก็สามารถประกาศได้ว่า ผู้ป่วยนั้นตายแล้ว^{๒๖}

แนวคิด เกี่ยวกับความตายด้านศาสนา

ความตาย เป็นคำที่มาจากศัพท์ภาษาบาลีหลายคำด้วยกัน แต่ที่เรามักได้ยินได้ฟังกันอยู่เป็นประจำ ก็คือ คำว่า มรณะ ซึ่งประกอบด้วย มรธาตุ แปลว่า ตาย ลงๆ ปัจจัย แปลงเป็นอน สสำเร็จรูป เป็น มรณ แปลว่า ความตาย นอกจากนี้ ยังมีคำที่บ่งถึงความตายอื่นอีก เช่น กาลกิรียา แปลว่า การทำกาละ^{๒๗} ปลาย แปลว่า ความตาย มัจจุ แปลว่า ความตาย^{๒๘} อุจฺจย แปลว่า ความล่วงไป นิธน แปลว่า ความตาย^{๒๙} นาส แปลว่า ความพินาศ กาล แปลว่า ความตาย, ทำที่สุดแห่งอัตภาพ^{๓๐} อนต แปลว่า ความตายที่เป็นไป จวน แปลว่า การเคลื่อนไป

คำว่าความตาย มักจะถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อใช้เรียกสภาพหรืออาการที่แสดงถึงความสิ้นสุดหรือดับลงของสิ่งต่าง ๆ เมื่อก้าวเฉพาะมนุษย์ ครั้งใดที่ชีวิตของบุคคลได้สิ้นสุด คนทั่วไปก็เรียกว่า บุคคลนั้นถึงแก่ความตาย แต่ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา นอกจากความตายจะหมายถึงการใช้ชีวิตของบุคคลสิ้นสุดลงโดยเรียกความตายในลักษณะนี้ว่า การขาดแห่งชีวิตินทรีย์ หรือความสิ้นชีวิตจากภาพชาติแล้ว ความตายยังหมายรวมไปถึงความดับลงของรูปนามหรือกายกับจิตในขณะหนึ่งด้วย เพราะชีวิตมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยขันธ์ ๕ หรือกายกับจิตนี้ แท้จริงไม่ได้สิ้นสุดหรือดับลงเฉพาะเมื่อสิ้นสุดลมหายใจเท่านั้น หากแต่เกิดดับสืบทอดกันอยู่ทุกขณะ “การดับลงใน ขณะหนึ่งๆ ของกายกับจิตนั้น พระพุทธศาสนาเรียกว่า ขณิกมรณะ”^{๓๑} ในแง่ที่ย่อมถือได้ว่า มนุษย์ เกิดและตายอยู่ตลอดเวลา

ในคัมภีร์ต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของความตายไว้ดังนี้ ในพระไตรปิฎกว่า “ความจุติ ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป กล่าวคือ มฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขันธ์ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ ในหมู่ สัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า มรณะ

^{๒๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กฎหมายแพ่ง ๑ CIVIL LAW ๑ (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ ๑-๘, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕), หน้า ๘๓.

^{๒๗}วิ.ม (ไทย) ๔/๑๖๔/๑๗๐.

^{๒๘}ช.ฎ. (ไทย)๒๕/๒๑/๑๙.

^{๒๙}ช.อุป. (ไทย) ๓๓/๑๕๙/๓๑๖

^{๓๐}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๙๓/๗๗-๗๘.

^{๓๑} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล, ภาค ๒ ตอน ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๓๒} เกณฑ์ตัดสินคือ “เมื่อธรรม ๓ ประการ คือ ๑) อายุ ๒) ไออุ่นและ ๓) กายนี้จึงถูกทอดทิ้ง นอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ที่ปราศจากเจตนา^{๓๓} สัตว์ผู้ตาย คือ ทำ กาละไปแล้ว มีกายสังขาร วจีสังขาร และจิตสังขารดับระงับไป มีอายุหมดสิ้นไป มีไออุ่น มีอินทรีย์ แตกทำลาย^{๓๔}

ในคัมภีร์สังยุตตนิกาย นิทานวรรคและคัมภีร์วิภังค์ ได้ให้ความหมายของความตายไว้ว่า “ความตาย หมายถึง ความจุติ ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป ความตายกล่าวคือ มฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขันธ์ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ จากหมู่สัตว์นั้น ๆ^{๓๕} นอกจากนี้ในคัมภีร์อื่นๆ เช่น คัมภีร์ทีฆนิกาย มหานิทเทศ ก็ได้ให้ความหมายของความตายไว้ในแนวเดียวกันนี้^{๓๖}

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้ให้ความหมายของความตายไว้ ๒ อย่าง คือ ๑) ความตาย หมายถึง การขาดไปแห่งชีวิตที่นับเนื่องในภพหนึ่ง^{๓๗} ๒) ความตายหมายถึง ความแตกแห่งขันธ์ ทั้งหลายในภพทั้งปวง หรือความก้าวไป (เคลื่อนไป) สู่ร่างอื่นแห่งสัตว์^{๓๘}

ในคัมภีร์อรรถกถาต่าง ๆ เช่น อรรถกถาแห่งทีฆนิกาย มหาวรรค และอรรถกถาแห่งขุททกนิกาย มหานิทเทศ^{๓๙} ได้ให้ความหมายของคำที่บ่งถึงความตายจากความหมายของคำในข้อ ๑ อันเป็นการอธิบายเสริมเพื่อให้มีความชัดเจน ดังนี้ คือ ๑) ความจุติของเหล่าสัตว์นั้น ๆ จากหมู่สัตว์นั้น ๆ หมายถึงสภาพที่เป็นเอง ด้วยอำนาจการเคลื่อนจากภพเดิม ๒) ความเคลื่อนไปหมายถึงภาวะที่เป็นอาการ เป็นคำแสดงลักษณะ การเคลื่อนจากภาวะหนึ่งไปสู่ภาวะอีกอย่างหนึ่งหรือการเคลื่อนจากภพหนึ่งไปสู่อีกภพหนึ่ง ๓) ความทำลายไป หมายถึง ความหายไปความมอดม้วยของสัตว์ผู้ถึงความตาย เป็นคำแสดงภาวะของสิ่งที่วิโรธปัจจัย^{๔๐} กระทบความแตกไปของจุติขันธ์ที่แตกไปโดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่ง ๕) ความตายกล่าวคือ มฤตยู หมายถึงมัจจุรณะมิใช่หมายถึงความตายชั่วคราว ทั้งมิใช่หมายถึง สมุจเฉทมรณะเป็นต้น ๖) ความทำ กาละ หมายถึง การทำกาละคือตาย การกระทำสภาวะที่สิ้นสุดแห่งขันธ์ ๗) ความแตกแห่งขันธ์ หมายถึง ความแตกแห่งขันธ์ทั้งหลายที่แยก เป็นขันธ์หนึ่ง ขันธ์สี่ และขันธ์ห้า^{๔๑} ๘) ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ จากหมู่สัตว์ นั้น ๆ หมายถึงขณะซึ่งมุ่งถึงสมมติรณะ ดังที่ชาวโลกมักพูดกันว่า นายติสสะตาย นายผุสสะตาย

ในอรรถกถาแห่งคัมภีร์สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ได้อธิบายความหมายของคำว่าความแตกแห่งขันธ์เป็นต้นไว้ดังนี้ “เมื่อกล่าวโดยปรมัตถ์ ขันธ์เท่านั้นย่อมแตก ไม่มีสัตว์ไรตาม แต่เมื่อ ขันธ์ทั้งหลายแตก สัตว์ก็ย่อมตาย จึงมีโวหารว่า “เมื่อขันธ์ทั้งหลายแตกแล้ว สัตว์ก็ชื่อว่าตาย”^{๔๒}

^{๓๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๙๐/๓๒๕.

^{๓๓} ส.ข. (ไทย) ๑๒/๔๕๖/๔๙๕, ที.ม. ((ไทย)) ๑๒/๔๕๖/๔๐๕.

^{๓๔} ส.ข. (ไทย) ๑๒/๔๕๖/๔๙๕, ที.ม. ((ไทย)) ๑๒/๔๕๖/๔๐๕.

^{๓๕} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒/๔, ๒๗/๕๓, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๕๓/๑๖๔.

^{๓๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๙๐/๓๒๕, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๒๓/๑๑๙, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๔๑/๑๕๐.

^{๓๗} วิสุทฺธิ (ไทย) ๑/๑๖๗/๒๕๐.

^{๓๘} วิสุทฺธิ (ไทย) ๒/๖๑๙/๑๙๗.

^{๓๙} ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๙๐/๔๑๓, ขุ.ม.อ. ๑/๑๔๑/๒๔๙.

^{๔๐} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๗๙/๗๑

^{๔๑} อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๑๑๑/๖๒.

^{๔๒} ส.นิ.อ. (ไทย) ๒/๒/๑๔-๑๕.

พระเทพเวที (ประยูรธ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของความตายไว้ว่า ความตาย หมายถึงความสลายแห่งขั้นณ์ ความขาดชีวิตินทรีย์ หรือความเสื่อมกับความสลายแห่งธรรมต่าง ๆ ^{๔๓}

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของความตายไว้ว่า “ความตาย หมายถึงการ สิ้นใจ การสิ้นชีวิต การไม่เป็นอยู่ต่อไป การเคลื่อนไหวไม่ได้” จากความหมายต่าง ๆ ของความตายที่กล่าวมานั้น จึงเป็นอันสรุปได้ว่า ความตายที่ ปรากฏในหลายคัมภีร์พร้อมกับบรรณกถาทั้งหมดล้วนแสดงถึงการทอดทิ้งร่างกายไว้ การขาด สิ้นชีวิตในภพหนึ่ง และความตายในที่นี้มุ่งถึงความตายของคนเท่านั้น ^{๔๔}

ความตายทางกายภาพคือการสิ้นชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั่วไป ทำให้ร่างกายแตกสลายไป ในพระไตรปิฎก ได้ให้ความหมายของคำว่า ตาย ในลักษณะนี้ไว้คือ “ความจืด ความเคลื่อนไหว ความทำลายไป ความหายไป ความตาย กล่าวคือ มฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขั้นณ์ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์” ^{๔๕} ในหมู่มสัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆนี้เรียกว่า มรรณะ” ^{๔๖} เกณฑ์ตัดสินคือ “เมื่อธรรม๓ ประการ คือ ๑) อายุ ๒) ไออุ่น ๓) วิญญาณละกายนี้ไป กาย นี้จึงถูกทอดทิ้ง นอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ที่ปราศจากเจตนา” ^{๔๗} สัตว์ผู้ตาย คือ กาละไปแล้ว มีกายสังขาร วจีสังขาร และจิตสังขาร ดับระงับไป มีอายุหมดสิ้นไป ไม่มีไออุ่น มีอินทรีย์แตกทำลาย ^{๔๘} ความตายหมายถึง “ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ ที่เนื่องอยู่กับภพอันหนึ่ง” ^{๔๙} ได้แก่ การสิ้นชีวิตของ สัตว์โลกในภพหนึ่ง ๆ โดยปกติหมายถึงการสิ้นชีวิต ซึ่งกำหนดเอาชาติหนึ่งที่เหมาะสมกันว่าเป็นคน เป็นสัตว์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า โลกก็ดี เหตุให้เกิดโลกก็ดี ความดับสนิทแห่งโลกก็ดี ทางให้ถึง ความดับสนิทแห่งโลกก็ดี ตถาคตได้บัญญัติไว้ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง ที่ยังเป็นที่ มี สัญญาและใจ และตรัสว่า แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์ แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ความเจ็บก็เป็นทุกข์ แม้ ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่ รักก็เป็นทุกข์ ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาก็เป็นทุกข์โดยย่ออยู่อุปาทานขั้นณ์ ^{๕๐} ก็เป็นทุกข์ ^{๕๑} พระพุทธพจน์นี้ยืนยันถึงเรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพรากจากของรัก การประสบกับสิ่งที่ไม่ปรารถนา ว่าเป็น ความทุกข์ของมนุษย์ โดยสรุปขั้นณ์ ๕ เป็นทุกข์ในพุทธ ปรัชญาเถรวาทที่มีท่าทีต่อความตายโดยมองความตายในฐานะเป็นสิ่งที่อยู่จริง ทำให้เห็นคุณค่า ของความตาย ท่าทีต่อความตาย เมื่อความตาย ยังไม่มาถึงทำให้เกิดการเรียนรู้ชีวิตและเป็นเหตุให้ มองเห็นคุณค่าของชีวิต ส่งผลต่อการกระทำต่อตนเองและเพื่อนมนุษย์ ท่าทีต่อความตายเมื่อวาระสุดท้ายของชีวิต คือ ความตายจริงมาถึงก็จะ

^{๔๓}พระเทพเวที (ประยูรธ ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับเดิม แก้ไขปรับปรุง**, (กรุงเทพมหานคร : โรง พิมพ์รุ่งเรืองวัฒนา, ๒๕๓๑), หน้า ๕๕.

^{๔๔}ราชบัณฑิตยสถาน , **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, หน้า ๓๔๗.

^{๔๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๕๘.

^{๔๖}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๙๐/๓๒๕.

^{๔๗}ส.ข. (ไทย) ๑๒/๔๕๖/๔๙๕.

^{๔๘}ส.ข. (ไทย) ๑๒/๔๕๖/๔๙๕.

^{๔๙}คณะกรรมการแผนกตำรากรมการศึกษานานาชาติ, **วิสุทธิธรรมแปล ภาค ๒ ตอน ๑** , พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์กรมการศึกษานานาชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

^{๕๐}พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๔๓๓.

^{๕๑}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

สามารถเผชิญด้วยความมีสติและปัญญา ปราศจากความกลัวและเป็นเครื่องชี้วัดจุดต่อที่ปลายทางของชีวิตว่าจะดำเนินไปในทิศทางใดในสังสารวัฏ

ความตายมักจะถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อใช้เรียกสภาพหรืออาการที่แสดงถึงความสิ้นสุด หรือดับลงของสิ่งต่าง ๆ เมื่อกล่าวเฉพาะมนุษย์ ครั้งใดที่ชีวิตของบุคคลได้สิ้นสุดลง คนทั่วไป เรียกว่าบุคคลนั้นถึงแก่ความตาย แต่ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา นอกจากความตายจะหมายถึง การที่ชีวิตของบุคคลสิ้นสุดลง โดยเรียกความตายในลักษณะนี้ว่า การขาดแห่งชีวิตินทรีย์^{๕๒} มนุษย์ เกิดและตายอยู่ตลอดเวลาขณิกมรณะและความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ แม้จะถือว่าเป็นความตาย เหมือนกัน เนื่องจากมีสภาพที่แสดงถึงความดับลงเหมือนกัน แต่ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์จะเกิดขึ้น ก็ต่อเมื่อมนุษย์สิ้นสุดไปจากภพชาติเท่านั้น “สำหรับคนทั่วไปที่ยังไม่สามารถพัฒนาศักยภาพให้สูงเพียงพอที่จะประจักษ์ชัดในขณิกมรณะได้ แต่ยอมเข้าใจในความตายแบบความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ ได้เป็นอย่างดี”^{๕๓} หรือความสิ้นชีวิตจากภพชาติแล้ว ความตายยังหมายรวมไปถึงความดับลงของรูปนาม หรือกายกับจิตในขณะหนึ่งด้วย เพราะชีวิตมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยขันธ์ ๕ หรือกายกับจิตนี้มีได้สิ้นสุดหรือดับลงเฉพาะเมื่อสิ้นสุดลมหายใจเท่านั้น หากแต่เกิดดับสืบต่อกันอยู่ทุกขณะ “การดับลงในขณะหนึ่งๆ ของกายกับจิตนั้น พระพุทธศาสนาเรียกว่า ขณิกมรณะ”

พระพุทธศาสนาได้อธิบายสาเหตุของความตายไว้ว่า คนที่ตายนั้นต่างกัน ในพระ อภิธรรมมัตถกถาวิภาวินีฎีกาได้จำแนกสาเหตุของความตาย ๔ ประการ^{๕๔} คือ

- ๑) เพราะสิ้นอายุขัย
- ๒) เพราะสิ้นสุดแห่งกรรม
- ๓) เพราะสิ้นทั้ง ๒ อย่าง คือสิ้นสุดอายุและกรรม
- ๔) เพราะกรรมนั้นเข้าไปตัดรอน คือ ตายเพราะเหตุไม่ปกติคือ ถูกฆ่าตายบ้าง ฆ่า ตัวตายบ้าง ความตายของวัยหนุ่มเกิดจากอุบัติเหตุ เป็นต้น

คัมภีร์วิสุทธิมรรค ความหมายของความตาย พระพุทธโฆษาจารย์ได้จำแนกความ ตายไว้ ๔ อย่าง ดังนี้

- ๑) ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ ที่เนื่องอยู่กับอีกภพหนึ่ง ชื่อว่า มรณะ
  - ๒) ความขาดแห่งวิภูษะทุกข์ของพระอรหันต์ ชื่อว่า สมุจเฉทมรณะ
  - ๓) ความดับในขณะ ๆ แห่งสังขารทั้งหลายชื่อว่า ขณิกมรณะ
  - ๔) ความตายโดยสมมติของชาวโลก เช่น ต้นไม้ตาย โลหะตาย ชื่อว่า สมมติมรณะ
- แม้ความตายจะเกิดขึ้นกับมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตทุกชนิดโดยไม่ยกเว้น แต่กระนั้น โดยข้อเท็จจริง

^{๕๒} คณะกรรมการแผนกตำรากรมการศึกษานานาชาติ, วิสุทธิมรรคแปลภาค ๒ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาม ภูฏาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๕๓} ญัฐยา วาสิน, “ความหมายของความตาย: การตีความพุทธปรัชญา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑).

^{๕๔} คณะกรรมการแผนกตำรากรมการศึกษานานาชาติ, อภิธรรมมัตถกถาสังคหบาลีและอภิธรรมมัตถกถาวิภาวินีฎีกาฉบับแปลเป็นภาษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๗.

ปรากฏว่า ระยะเวลาและลักษณะความตายของมนุษย์ก็แตกต่างกันพระพุทธศาสนาจำแนกความตายออกเป็น ๒ ประการ คือ

(๑) กาลมรณะ คือ การตายตามกาล

(๒) อกาลมรณะ คือ การตายเมื่อยังไม่ถึงเวลาที่จะต้องตาย๖๑ แสดงให้เห็นว่า ความตายนั้นเมื่อถึงเวลาหรือถึงที่แล้ว จึงตายก็มี และเมื่อยังไม่ถึงเวลาหรือถึงที่ มาตายลงก็มี^{๕๕}

สรุปว่า ความตาย คือ การ สิ้นใจ การสิ้นชีวิต การไม่เป็นอยู่ต่อไป การเคลื่อนไหวไม่ได้” จากความหมายต่าง ๆ ของความตายที่กล่าวมานั้น จึงเป็นอันสรุปได้ว่า ความตายที่ ปรากฏในหลาย คัมภีร์พร้อมกับบอรรถกถาทั้งหมดล้วนแสดงถึงการทอดทิ้งร่างกายไว้ การขาด สิ้นชีวิตในภพหนึ่ง และ ความตายในที่นี้มุ่งถึงความตายของคนเท่านั้น

๒.๓ เจตคติต่อความตาย

พระสารีบุตร^{๕๖} ได้ยกเอาความเข้าใจในความตายมากล่าวไว้ด้วย ท่านกล่าวไว้สรุปได้ว่า ท่านไม่ยินดีต่อความตายและชีวิต ท่านมีสติสัมปชัญญะจักละร่างกายนี้ไป รอคอยเวลาตาย เหมือนลูกจ้างรอให้หมดเวลาทำงาน ท่านกล่าวว่า ความตายนี้มีแน่นอนในสองคราว คือ ในเวลาแก่ และในเวลาหนุ่ม ผู้ที่จะไม่ตายเลยนั้นไม่มี บุคคลทั้งหลายไม่ควรปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์

พระรัฐपालเถระ^{๕๗} ได้กล่าวแสดงถึงชีวิตและความตายไว้น่าสนใจ สรุปได้ว่า ร่างกายนี้มีความวิจิตรพิสดาร มีกระดูก ๓๐๐ ท่อน กระสับกระส่าย ไม่มีความยั่งยืน ประดับประดาด้วยแก้วมณีและกุนฑล หุ้มด้วยหนังมีร่างกระดูกอยู่ใน งามพร้อมไปด้วยผ้า ต่าง ๆ มีเท้าทั้งสองอันฉาบด้วยครั่งสด มีหน้าอันไล้ทาด้วยฝุ่น มีกายอันเปื่อยเน่าที่ตกแต่งแล้ว เหมือนกล่องยาตาใหม่ ๆ วิจิตรด้วยลวดลายต่าง ๆ ท่านพบเห็นบุคคลที่มีทรัพย์ แล้วไม่ให้ทานเพราะความลุ่มหลง ได้ทรัพย์นั้นแล้วทำการสั่งสมไว้ และปรารถนาอยากได้ยิ่งขึ้นไป พระราชาอยากได้แผ่นดินที่มีสาครเป็นที่สุด ตลอดฝั่งนี้แล้วก็ยังไม่รู้จักอิ่ม ยังปรารถนาจะครอบครองฝั่งมหาสมุทรข้างโน้นอีกต่อไป พระราชาที่ดีมนุษย์ก็ดี ยังไม่สมปรารถนา ก็ถึงแก่ความตายไปเสียก่อน ความอึดด้วยกามทั้งหลายไม่มี หมูญาติก็พากันร้องให้ถึงผู้นั้น และรำพันว่าทำอะไรหนอ พวกญาติของเราจะไม่ตาย ครั้นพวกญาติตายแล้วก็เอาผ้าห่อนำไปเผาเสียที่เชิงตะกอน ผู้ที่ตายนั้นถูกเขาแทงด้วยหลาวเผาด้วยไฟ เมื่อบุคคลจะตายญาติก็ช่วยไม่ได้ มรดกก็เอาไปด้วยไม่ได้ สัตว์ที่ตายก็ต้องไปตามยถากรรม ทรัพย์สมบัติอะไรๆคือพวกบุตร ภริยา ทรัพย์แวนแคว้นสิ่งใดๆจะติดตามไปไม่ได้เลย บุคคลจะมีอายุยืนก็หาไม่จะละความแก่ไปเพราะทรัพย์ก็หาได้ไม่ นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตนั้นว่าน้อย ไม่ยั่งยืน มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา

^{๕๕} คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัย, วิสุทธิมรรค, แปล ภาค ๒ ตอน ๑ , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย ครั้งที่ ๙, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^{๕๖} ชุ.เถร. (ไทย)๒๘/๑๐๑/๕๐๔,

^{๕๗} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๗๙๓/๔๖๘-๔๗๑.

พระธรรมเทศนาของพระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)^{๕๘} กล่าวถึงเรื่องมรณสติไว้ว่า ตามความเป็นจริงแล้ว การตายเป็นสิ่งที่เนื่องมาจากการเกิด ถ้าไม่มีการเกิดก็ไม่มีการตาย ขอให้เราทั้งหลายเข้าใจว่า “ตาย” กับ “เกิด” เป็นของคู่กันความเศร้าโศกหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจนั้นเกิดความยึดถือว่า สิ่งนั้นเป็นของเราเมื่อความยึดในเรื่องใดเกิดขึ้น ย่อมเป็นทุกข์ในเรื่องนั้น โดยเฉพาะความทุกข์เมื่อต้องจากกันด้วยเรื่องเกี่ยวกับความตายนั้น นับว่า เป็นความทุกข์ขนาดหนัก เพราะว่าเมื่อตายแล้วก็ไม่ได้เห็นหน้ากันอีกความยึดถือนี้ เกิดมาแล้ว เราไม่ขัดตามความเป็นจริงในเรื่องซึ่งสมควรจะรู้ควรเข้าใจ คือ ไม่รู้ว่าคุณเราเกิดมาแล้ว จะต้องมีการพลัดพรากจากของรักของชอบใจเป็นธรรมดา พระพุทธศาสนาสอนให้เราพิจารณาว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ อันเป็นบทสำหรับพิจารณาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งชัดตามความเป็นจริง เพื่อจะไม่ให้เศร้าโศกอาลัยอาวรณ์มากนัก การเตือนตนเองเช่นนี้ จะช่วยให้เราเปลี่ยนชีวิตจิตใจเป็นคนที่ไม่หลงใหล มัวเมา เป็นผู้ไม่ประมาท ได้ปัญญาสำนึกตัว ได้รู้จักตัวของเราเมื่อเราไปร่วมงานศพ ถ้าไปเฉย ๆ ก็ไม่ได้อะไรกลับไป เราจึงควรมาคิดนึก นั่งเงียบ ๆ แล้วก็ดูศพ เอาศพมาเป็นเครื่องเตือนตัวเอง แล้วถามตัวเองว่า เวลานี้เราอายุเท่าไร มีโรคภัยประจำตัวบ้างไหม เรามีชีวิตอยู่นี้เพื่ออะไร และควรจะทำอะไรให้ได้ว่าอยู่เพื่อสร้างความดีต่อไป ไม่ใช่อยู่เพื่อกินเพื่อเล่น เพื่อความสนุกสนาน เพราะการอยู่เพื่อสนุกสนานนั้น ไม่ต้องเป็นมนุษย์ก็ทำได้ ดังนั้น เราเป็นมนุษย์จึงต้องพิเศษกว่าสัตว์เดรัจฉาน

สรุปว่า ความตายในศาสนาพุทธ เชื่อว่า ชีวิตประกอบด้วยกายจิตและมีวิญญาณเป็นส่วนสำคัญในลักษณะเป็นประธาน เมื่อวิญญาณดับรูปก็ดับ ดังนั้นชีวิตจริง ๆ จึงไม่มี อะไร การสิ้นสุดของชีวิต เป็นผลให้การทำหน้าที่ต่าง ๆ สิ้นสุดลง พระพุทธศาสนาถือว่าชีวิตและความตาย เป็นของคู่กัน และยิ่งกว่านั้น ยังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เราไม่อาจเลือกมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยปราศจากอีกสิ่งหนึ่งได้

๒.๔ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับไตรลักษณ์

๒.๔.๑ ความหมายของไตรลักษณ์ หลักไตรลักษณ์เป็นอีกคำสอนหนึ่งในทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นหลักการที่มีความเป็นสากล ด้วยเหตุว่าหลักไตรลักษณ์เป็นการ กล่าวถึงกฎเกณฑ์ธรรมดาสามัญหรือทั่วไปอันเป็นความจริงที่ไม่มีใครสามารถปฏิเสธได้ ซึ่ง หลักการนี้เป็นการวางจุดยืนหรือท่าทีต่อโลกของพระพุทธศาสนาว่าสรรพสิ่งล้วนตกอยู่ในสภาพอัน เดียวกัน ดังมีรายละเอียดที่จะได้กล่าวถึง ดังนี้

คำว่า “ไตรลักษณ์” ประกอบขึ้นด้วยคำ ๒ คำคือ ไตร และลักษณ์ คำว่า ไตร แปลว่า สาม คำว่า ลักษณ์ แปลว่า เครื่องหมาย, ลักษณะ รวมกันเข้าเป็น “ไตรลักษณ์” แปลว่า เครื่องหมายหรือลักษณะสามประการ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สามัญลักษณ์ะ” แปลว่า ลักษณะ ที่เหมือนกันหรือที่เสมอกันของสิ่งทั้งปวง^{๕๙}

^{๕๘}ปัญญานันทภิกขุ, ท่านได้ทำอะไร เมื่อไปงานศพ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พริ้นตัง, ๒๕๓๘), หน้า ๗-๑๙.

^{๕๙}ฐิตวณฺโณ ภิกขุ (พิจิตร), วิปัสสนาภาวนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑.

ตามพจนานุกรม palienglish dictionary ของสมาคมบาลีปกรณ์ (PTS) คำว่า ทุกขะ มาจากคำอุปสรรคว่า ทุ + ก หรือ ข ซึ่งมาจากคำว่า ขม แปลว่า ทน (to last) ซึ่งแปลว่า สภาพที่ทน ได้ยาก หมายถึง สิ่งทั้งหลาย ที่เกิดขึ้นมาแล้ว ไม่สามารถจะดำรงคงที่อยู่ตามสภาพเดิม ได้ตลอดกาล เพราะสิ่งทั้งหลายต้องเปลี่ยนแปลง สิ่งทั้งหลายจึงทนอยู่ตามสภาพเดิมได้ยาก ซึ่ง เรียกว่าทุกข์ อัน เป็นผลมาอนิจจัง^{๖๐}

ไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะที่เป็นสามัญทั่วไป ๓ ประการ คือ ความไม่เที่ยง ความ เป็นทุกข์ ความมีไข้ตัวตน

ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะสาม ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความมีไข้ตัวตน (อนิจจตา ทุกขตา อนตตตา)^{๖๑}

๒.๔.๒ ลักษณะของไตรลักษณ์

๑. ความหมายของอนิจจัง หรือ อนิจจลักษณะ คำว่าอนิจจังได้มีปรากฏทาง พระพุทธศาสนาได้ให้คำนิยามไว้หลายนัยซึ่งสามารถนำมาจำแนกและประมวลเป็นความหมายได้ ดังนี้

อนิจจ แปลว่า ความไม่เที่ยง ความไม่ถาวรของสิ่งทั้งหลาย

อนิจจัง หมายถึง ความไม่เที่ยง,ไม่แน่นอน,เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ^{๖๒}

อนิจจลักษณะ ลักษณะที่เป็นอนิจจะ,ลักษณะที่ทำให้เห็นว่าเป็นของไม่เที่ยง ไม่คงที่ ได้แก่

๑. เป็นไปโดยการเกิดขึ้นและสลายไป คือ เกิดดับ ๆ มีแล้วก็ไม่มี
๒. เป็นของแปรปรวน คือ เปลี่ยนแปลงแปรสภาพไปเรื่อย ๆ
๓. เป็นของชั่วคราว อยู่ได้ชั่วขณะ ๆ
๔. แแย้งต่อความเที่ยง คือ โดยสภาวะของมันเอง ก็ปฏิเสธความเที่ยงอยู่ในตัว

๒. ความหมายของทุกขตา หรือ ทุกขลักษณะ โดยทั่วไปเมื่อเราได้ยินคำว่าทุกข์ คำนี้ มักจะสื่อความหมายไปในทางที่ไม่ดี ไม่ปลอดภัยและโดยมากทุกคนก็ไม่ชอบที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับ ความทุกข์ แต่อย่างไรก็ตามทุกคนล้วนต้องตกอยู่ในภาวะนี้ทั้งสิ้น ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้ อธิบายถึงความหมายของทุกข์ไว้ซึ่งนำมากล่าว ดังนี้

คำว่า “ทุกข์” ๑. สภาพที่ทนได้ยาก, สภาพที่คงทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความ เกิดขึ้นและความดับสลาย เนื่องจากต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่ขึ้นต่อตัวเอง ๒. สภาพที่ทนได้ ยาก ความรู้สึกไม่สบาย ได้แก่ ทุกขเวทนา, ถ้ามาคู่กับโทมนัส (ในเวทนา ๕) ทุกข์ หมายถึงความ ไม่สบาย

^{๖๐}Rhys Davids, William T.W. Pali English Dictionary, (MunshiramManoharlalPublishers Pvt. Ltd, 1989), p. 324.

^{๖๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๘๖.

^{๖๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๒๖.

กายคือทุกข์กาย (โทมนัสคือไม่สบายใจ) แต่ถ้ามาลำพัง (ในเวทนา ๓) ทุกข์ หมายถึง ความไม่สบายกายไม่สบายใจ คือ ทั้งทุกข์กายและทุกข์ใจ^{๖๓}

คำว่า “ทุกข์ลักษณะ” คือ เครื่องกำหนดว่าเป็นทุกข์, ลักษณะที่จัดว่าเป็นทุกข์, ลักษณะที่แสดงให้เห็นเป็นทุกข์ คือ ๑. ถูกการเกิดขึ้นและการดับสลายบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา ๒. ทน ได้ยากหรือคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ๓. เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ ๔. แย้งต่อสุขหรือเป็นสภาวะที่ ปฏิเสธความสุข

ขอบเขตและประเภทของทุกข์ ในทางพระพุทธศาสนา คำว่าทุกข์มีความหมาย ครอบคลุมและกว้างขวางเป็นอย่างมากซึ่งในที่นี้ขอกกล่าวเพิ่มเติมจากที่ได้กล่าวมาข้างต้นอีก ๒ ประการ เพื่อให้การศึกษาเรื่องของทุกข์มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังนี้คือ

ก. ทุกข์ในไตรลักษณ์ กับทุกข์ในอริยสัจ ๔ “ทุกข์” ปรากฏในหมวดธรรมสำคัญ ๓ หมวด คือ ในเวทนา (เวทนา ๓ คือ ทุกข์ สุข อทุกขมสุข หรืออุเบกขา เวทนา ๕ คือ ทุกข์ สุข โทมนัส โสมนัส และอุเบกขา) เรียกเต็มว่า ทุกขเวทนา ในไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกข์ อนัตตา) เรียก เต็มว่า ทุกข์ลักษณะ และในอริยสัจ ๔ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เรียกเต็มว่า ทุกขอริยสัจ ทุกข์ ใน หมวดธรรมทั้งสามนั้นมีความหมายเกี่ยวโยงเนื่องอยู่ด้วยกัน แต่มีขอบเขตกว้างแคบกว่ากันเป็น บางแง่บางส่วนหรือเป็นผลสืบต่อกัน ดังนี้

ทุกข์ ที่มีความหมายกว้างที่สุดครอบคลุมทั้งหมด คือ ทุกข์ในไตรลักษณ์ หรือ ทุกข์ลักษณะ หรือ ทุกขตา ได้แก่ ภาวะที่ไม่คงตัวคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เพราะมีความบีบคั้นกดดันขัดแย้ง ที่เกิดจากความเกิดขึ้นและความเสื่อมสลาย ดังได้อธิบายมาแล้วข้างต้น ซึ่งเป็นลักษณะของสังขารทั้งหลายทั้งปวง (สพเพ สงขารา ทุกฺยา) กินขอบเขตเท่ากันกับความไม่เที่ยง คือ สิ่งใดไม่ เที่ยงสิ่งนั้นก็ทุกข์ (ยถนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ)

ทุกข์ ที่มีความหมายแคบที่สุด เป็นเพียงอาการสืบเนื่องด้านหนึ่งเท่านั้น ก็คือ ทุกข์ที่เป็นเวทนา เรียกชื่อเต็มว่า ทุกขเวทนา หรือ ความรู้สึกทุกข์ ได้แก่ อาการสืบเนื่องจากทุกข์ในไตรลักษณ์ หรือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในบุคคลเนื่องมาจากทุกข์ในไตรลักษณ์นั้น กล่าวคือ ความรู้สึกบีบ คั้นกดดันขัดข้องของคน ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อความบีบคั้นกดดันขัดแย้งที่เป็นสภาพสามัญของสิ่งทั้งหลายเป็นไปในระดับหนึ่งหรือในอัตราส่วนหนึ่งโดยสัมพันธ์กับสภาพกายและสภาพจิตของเขาตั้งได้ อธิบายมาแล้วในข้อความบางตอนข้างต้น ทุกขเวทนานี้ก็เป็นทุกข์ตามความหมายในไตรลักษณ์ ด้วยเช่นเดียวกับเวทนาอื่น ๆ ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็น สุขเวทนา หรือ อทุกขมสุขเวทนา ก็ตาม หมายความว่า เวทนาทุกอย่าง จะเป็นทุกขเวทนาจิตี สุขเวทนาจิตี อทุกขสุขเวทนาจิตี (ความรู้สึก ไม่ ทุกข์ไม่สุขคือเฉย ๆ) หรืออุเบกขาเวทนา) จิตี ล้วนเป็นทุกข์ในความหมายที่เป็นลักษณะสามัญ นั้นทั้งสิ้น

ทุกข์ในอริยสัจ หรือ ทุกขอริยสัจ ก็คือ สภาวะที่เป็นทุกข์ในไตรลักษณ์นั่นเอง แต่ จำกัดขอบเขตเฉพาะเท่าที่จะเกิดเป็นปัญหาแก่มนุษย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระทบต่อชีวิต ขยายความว่า สังขารทั้งหลายถูกบีบคั้นตามธรรมดาของมัน โดยเป็นทุกข์ในไตรลักษณ์ และสังขารเหล่านั้นแหละ (ไม่ทั้งหมดและไม่เสมอไป) ก็ก่อความบีบคั้นขึ้นแก่คน โดยเป็นทุกข์ในอริยสัจ (แต่การที่มันจะ กลายเป็นของบีบคั้นคนขึ้นมาได้ ก็เพราะมันเองถูกบีบคั้นโดยเป็นทุกข์ในไตรลักษณ์) พูดงาย ๆ ว่า ทุกขอริยสัจหมายถึงเฉพาะเรื่องของเบญจขันธ์หรืออุปทานขันธ์เรียกเป็นศัพท์ว่า ได้แก่ทุกข์ เฉพาะส่วนที่

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔ , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๙๙.

เป็นอินทรีย์พัทธ์ คือ เนื่องด้วยอินทรีย์ ไม่รวมถึงทุกข์ที่เป็นอินทรีย์พัทธ์ ไม่เนื่องด้วย อินทรีย์ ซึ่งเป็นทุกข์ในไตรลักษณ์ แต่ไม่จัดเป็นทุกข์ในอริยสัจ พึงสังเกตว่าทุกข์อริยสัจเป็นทุกข์ใจ ไตรลักษณ์ด้วยสมุทัย และมรรค ก็เป็นทุกข์ในไตรลักษณ์ด้วย แต่ไม่เป็นทุกข์อริยสัจ

ข้อสังเกตบางอย่างที่จะช่วยให้กำหนดขอบเขตของทุกข์ในอริยสัจง่ายขึ้น พอประมวล ได้ดังนี้

๑. เป็นอนินทรีย์พัทธ์ คือ เนื่องด้วยอินทรีย์ เกี่ยวข้องกับชีวิต เป็นปัญหาสำหรับมนุษย์ ไม่รวมถึงอนินทรีย์พัทธ์ ไม่ใช่ทุกข์ในข้อความว่า “สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ (สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา)” หรือในข้อความว่า “สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์ (ยถนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ)” ซึ่งหมายถึงทุกข์ในไตรลักษณ์ ที่กินความกว้างขวางครอบคลุมทั้งหมด

๒. เป็นเรื่องที่เกิดจากกรรมกิเลส คือ เป็นทุกข์ที่เป็นปัญหาของมนุษย์ เกิดจากกิเลส และกรรมของคน (ใช้ศัพท์ตามพระบาลีว่า เกิดจากทุกขสมุทัย คือเกิดจากตัณหา)

๓. เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปริญาภากิจ คือ ตรงกับกิจในอริยสัจข้อที่ ๑ อันได้แก่ ปริญา อธิบายว่าปริญาคือการ กำหนดรู้ หรือการรู้จักตามสภาพที่มันเป็น เป็นกิจมนุษย์จะต้องกระทำต่อทุกข์ในอริยสัจ คือการทำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาของตน ทุกข์ในอริยสัจ จำกััดเฉพาะทุกข์ที่เกี่ยวข้องกับกิจคือปริญยานี้เท่านั้น

๔. เน้นความหมายในแง่ที่ว่าเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์หรือเป็นที่รองรับของทุกข์ (ทุกขวตฺ ฤตฺตาย) ไม่เพ่งความหมายในแง่ว่ามีความบีบคั้นกดดันขัดแย้งด้วยการเกิดขึ้นและการเสื่อมสลาย (อุทฺทพฺพฺยปฏิปิณฑฺว) ซึ่งเป็นความหมายที่เต็มเนื้อหาของทุกข์ในไตรลักษณ์

ประเภทของทุกข์ ทุกข์ที่ท่านจำแนกไว้ ส่วนใหญ่เป็นทุกข์ในอริยสัจ เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับตน เป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไข เป็นสิ่งที่ควรคำนึงเพื่อปลดปล่อยเสียด้วยการปฏิบัติ ส่วนทุกข์ที่ครอบคลุมความทั้งหมดภายในไตรลักษณ์ ท่านแสดงไว้แต่พอเป็นหลักเพื่อให้เกิด ความรู้ความเข้าใจเท่าทันตามความเป็นจริง ในที่นี้จะยกเอามาแสดงเฉพาะชุดสำคัญ ๆ หรือที่ ท่านกล่าวถึงกันบ่อย ๆ ดังนี้

ชุดที่ ๑ ทุกขตา ๓ หรือ ทุกข์ ๓ เป็นชุดสำคัญซึ่งมีพุทธพจน์แสดงไว้เป็นหลัก ครอบคลุมความหมายทั้งหมดของทุกข์ในไตรลักษณ์ คือ

๑. ทุกขทุกขตา ทุกขทุกข์ ทุกข์ที่เป็นความรู้สึกทุกข์ได้แก่ความทุกข์ทางกายและความทุกข์ทางใจ อย่างที่เข้าใจกันโดยสามัญ ตรงตามชื่อและตามภาพ เช่น ความเจ็บปวด ไม่สบาย เมื่อยขบ เป็นต้น หมายถึง ทุกขเวทนา นั่นเอง

๒. วิปริณามทุกขตา วิปริณมทุกข์ ทุกข์เนื่องด้วยความผันแปร หรือทุกข์ที่แฝงอยู่ใน ความแปรปรวน ได้แก่ ความรู้สึกหรือทุกข์ในระดับหนึ่งหรือในอัตราส่วนหนึ่ง สุขเวทนานั้นจึง เท่ากับเป็นทุกข์แฝง หรือมีทุกข์ตามแฝงอยู่ด้วยตลอดเวลา ซึ่งจะกลายเป็นความรู้สึกทุกข์ หรือ ก่อให้เกิดทุกข์ขึ้นได้ในทันทีที่เมื่อใดก็ตามสุขเวทนานั้นแปรปรวนไป พุทธอีกอย่างหนึ่งว่า สุขเวทนา นั้น ก่อให้เกิดทุกข์ เพราะความไม่จริงจัง ไม่คงเส้นคงวาของมันเอง (อธิบายอีกนัยหนึ่งว่า สุข เวทนา ก็คือ ทุกข์ ที่ผันแปรไปในระดับหนึ่งหรืออัตราส่วนหนึ่ง)

๓. สังขารทุกขตา หรือ สังขารทุกข์ ทุกข์ตามสภาพสังขาร คือ สภาวะของสังขารทุกสิ่งทุกอย่าง หรือสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดจากเหตุปัจจัย ได้แก่ขั้น ๕ ทั้งหมดเป็นทุกข์ คือ เป็นสภาพ

ที่ถูกบีบคั้นกดดันด้วยการเกิดขึ้น และการเสื่อมสลายของปัจจัยต่าง ๆ ที่ขัดแย้ง ทำให้คงอยู่ใน สภาพเดิม มิได้ ไม่คงตัว ทุกข์ข้อที่สามนี้คลุมความทุกข์ในไตรลักษณ์

ชุดที่ ๒ ทุกข์ ๑๒ เป็นชุดเพื่ออธิบายความสำหรับแสดงความหมายของทุกข์ใน อริยสัจ ๔ มีดังนี้

๑.ชาติ ความเกิดเป็นทุกข์ เพราะเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ต่าง ๆ อเนกประการ ท่านแบ่งขอยออกเป็น

ก. คัพโภกกันติมูลกทุกข์ ทุกข์เกิดจากการเกิดอยู่ในครรภ์อยู่ในที่อันแสนจะคับแคบ อึดอัด มีดื้อ แออัดด้วยสิ่งที่น่ารังเกียจ ดุจนอนในของเนาหรือในน้ำคร่ำ

ข. คัพภปริหรมูลกทุกข์ ทุกข์เกิดจากการบริหารครรภ์มาดาจะขยับเขยื้อน เคลื่อนไหว ลูกนั่งเดินวิ่งแวงหรือเบาเกินตัวของร้อนเย็นเปรี้ยวเผ็ด เป็นต้น มีผลกระทบต่อเด็กใน ครรภ์ทั้งสิ้น

ค. คัพภวิปตติมูลกทุกข์ ทุกข์เกิดจากการวิบัติของครรภ์ เช่น ท้องนอกมดลูก เด็กตายในครรภ์ ต้องผ่าตัดออก เป็นต้น

ง. วิชายนมูลกทุกข์ ทุกข์เกิดจากการคลอด ทั้งถูกกระทบกระทั่งพลิกหัน ทั้งถูกกดถูกบีบ ถูกอัดกว่าจะผ่านช่องอันแสนแคบออกมาได้เจ็บปวดแสนสาหัส

จ. พหิณีขมนมูลกทุกข์ ทุกข์เกิดจากการออกมาภายนอกเด็กแรกคลอดมีร่างกายและ ผิดละเอียดอ่อนดังแผลใหม่ถูกสัมผัสจับจ้องต้องล้างแสนเจ็บแสบ

ฉ. อัตตูปักกมมูลกทุกข์ ทุกข์เกิดจากทำตัวเอง เช่น ฆ่าตัวตายบ้าง ประพฤติวัตร บำเพ็ญ ตบะทรมาณตนบ้าง โกรธเคืองเขา และไม่กินข้าว หรือทำร้ายตัวเองบ้าง เป็นต้น

ช. ปรุปกกมมูลกทุกข์ ทุกข์เกิดจากคนอื่นทำให้ เช่น ถูกฆ่า ถูกจองจำ ถูกทำร้าย เป็นต้น^{๖๔}

๒. ชรา ความแก่ ทำให้อวัยวะทั้งหลายย่อหย่อนอ่อนแออินทรีย์ คือ ตา หู จมูก และ ลิ้น เป็นต้น ทำหน้าที่บกพร่องผิดเพี้ยน กำลังวังชาเสื่อมถอย หมดความแคล่วคล่องว่องไว ผิวพรรณไม่งดงามผ่องใส หนึ่งเหยี่ยวยน ความจำเลอะเลือนเปลอไพล เสื่อมอำนาจและความเป็น เสรีทั้งภายนอก และภายใน เกิดทุกข์กายและทุกข์ใจได้มาก

๓. มรณะ ความตาย ยามจะสิ้นชีพ เคยทำชั่วไว้ ก็เห็นนิมิตของบาปกรรม มีคนหรือ ของรักก็ต้องพลัดพรากจากไปส่วนประกอบในร่างกายก็พากันหยุดทำหน้าที่ ทุกข์ทางกายก็อาจมี จะทำอะไรจะแก้ไขอะไรก็ทำไม่ได้แก้ไขไม่ได้

๔. โสกะ ความเศร้าโศก ได้แก่ความแห่งใจ เช่น เมื่อสูญเสียญาติ เป็นต้น

๕. ปริเทวะความคร่ำครวญหรือรำไร ได้แก่บ่นเพื่อไปต่าง ๆ เช่น เมื่อสูญเสียญาติ เป็นต้น

๖. ทุกข์ ความทุกข์กายได้แก่เจ็บปวด เช่น กายบาดเจ็บ ถูกบีบคั้น เป็นโรค เป็นต้น

๗. โทมนัส ความทุกข์ใจ ได้แก่ เจ็บปวดรวดร้าวใจ ที่ทำให้ร้องไห้ ตีอกชกหัว ลงดิน เชือดตัวเอง กินยาพิษ ผูกคอตาย เป็นต้น

^{๖๔}ที่.ปา.๑๐/๒๙๔/๓๔๐.

๘. อุปายาส ความคับแค้น หรือสิ้นหวัง ได้แก่ เราร้อนทอดถอนใจ ในเมื่อความโศกเศร้าเพิ่มทวี เป็นต้น

๙. อับปิยสัมปิโยค การประสบคนหรือสิ่งซึ่งไม่เป็นที่รัก เช่น ต้องพบต้องเกี่ยวข้องกับคนที่ไม่ชอบหรือชิงชัง เป็นต้น

๑๐. ปิยวิปิโยค การพลัดพรากจากคนหรือสิ่งอันเป็นที่รัก เช่น จากญาติ จากคนรัก และสูญเสียทรัพย์สิน เป็นต้น

๑๑. อจฉิตาลภ การไม่ได้สิ่งที่ปรารถนา คือ ปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สมหวัง

๑๒. อุปาทานขันธ ขันธทั้งห้าซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน กล่าวคือ ทุกข์ที่กล่าวมา ทั้งหมดนั้น เป็นทุกข์ของอุปาทานขันธทั้งห้า เมื่อว่าโดยสรุปหรือโดยรวมยอดก็คือ อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์

ชุดที่ ๓ ทุกข์ ๒ เป็นเพียงการสรุปทุกข์ชนิดต่าง ๆ ในแนวหนึ่งได้แก่

๑. ปมิจฉนฺนทุกข์ ทุกข์ปิดบัง หรือทุกข์ซ่อนเร้น ไม่ปรากฏออกมาให้เห็นชัด ๆ เช่น ปวดหู ปวดฟัน ใจเราร้อนเพราะไฟระเคโทสะ เป็นต้น

๒. อับปฏิฉนฺนทุกข์ ทุกข์ไม่ปิดบังหรือทุกข์เปิดเผย เช่น ถูกหนามตำ ถูกเขี่ยน ถูกมีดฟัน เป็นต้น

ชุดที่ ๔ ทุกข์ ๒ เป็นเพียงการสรุปทุกข์ชนิดต่าง ๆ อีกแนวหนึ่งได้แก่ ๑. ปริยายทุกข์ ทุกข์โดยปริยาย หรือทุกข์โดยอ้อม ได้แก่ ทุกข์ทุกอย่างที่กล่าวถึง ข้างต้น นอกจากทุกขเวทนา ๒. นิปปริยายทุกข์ ทุกข์โดยนิปริยาย หรือ ทุกข์โดยตรง ได้แก่ความรู้สึกทุกข์ ที่ เรียกว่าทุกขทุกข์ หรือทุกขเวทนา นั้นเอง

ในคัมภีร์มหานิทเทส และจุฬนิทเทส บางแห่งแสดงชื่อทุกข์ไว้อีกเป็นอันมาก มีทั้งที่ซ้ำ กับที่แสดงไว้ข้างต้น และจัดเป็นกลุ่มได้ ดังนี้

ก) ชาตทุกข์ ชราทุกข์ พยาธิทุกข์ มรณทุกข์ โสภปริเทวทุกข์โทมนัสสุปายาสทุกข์

ข) เนรยิกทุกข์ ตีรจฉานโยนิกทุกข์ ปิตติวิสยิกทุกข์ มานุสสกทุกข์ (ทุกข์ของสัตว์นรก ทุกข์ของสัตว์ตีรจฉาน ทุกข์ของสัตว์ในแดนเปรต ทุกข์ของมนุษย์)

ค) คัพโภกกันติมูลทุกข์ (ทุกข์เกิดจากการลงเกิดในครรภ์) คัพภะฐิติมูลทุกข์ (ทุกข์เกิดจากการอยู่ในครรภ์) คัพภะฐานมูลกทุกข์ (ทุกข์เกิดจากการออกจากครรภ์) ชาตัสสปราเธยยก ทุกข์ (ทุกข์เนื่องจากต้องขึ้นต่อผู้อื่นของผู้ที่เกิดแล้ว) อตตูปักกมทุกข์ (ทุกข์ที่ตัวทำแก่ตัว) ปรุปักกม ทุกข์ (ทุกข์จากคนอื่นทำให้)

ง) ทุกขทุกข์ สังขารทุกข์ วิปริณาทุกข์

จ) โรคต่าง ๆ เช่น โรคตา โรคหู เป็นต้น รวม ๓๕ ชื่อ

ฉ) อาพาธ คือ ความเจ็บไข้ที่เกิดจากสมุฏฐาน ๘ อย่างคือ เสมหะ ลม สมุฏฐานต่าง ๆ ประชุมกัน อุตฺแปรปรวน บริหารร่างกายไม่สม่ำเสมอ ถูกเขาทำ เช่น ฆ่าและจงจำ เป็นต้น และผลกรรม

ช) หนาว ร้อน หิว กระจาย อูจจาละ ปัสสาวะ ทุกข์จากสัมผัสแห่งเหลือบยุลงม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน

ซ) ทุกข์เพราะความตายของมารดา ความตายของบิดา ความตายของพี่น้องชาย ความตายของพี่น้องหญิง ความตายของบุตร ความตายของธิดา

ณ) ทุกข์เพราะความสูญเสียญาติ ความสูญเสียโภคะ ความสูญเสียด้วยโรค ความสูญเสียด้วยศีล ความสูญเสียด้วยทิวาญญิต^{๖๕}

ในมหาทุกข์ชั้นธสุตร และจุฬทุกข์ชั้นธสุตร๗๙พระพุทธรเจ้าตรัสถึงทุกข์ชั้นนี้ คือกองทุกข์ต่าง ๆ มากมาย ซึ่งเป็นปัญหาแก่มนุษย์สืบเนื่องมาจากกาม โดยสรุป ทุกข์ชั้นนี้ หรือกองทุกข์เหล่านั้น ได้แก่

ก) ความลำบากตรากตรำเดือนร้อน ตลอดกระทั่งการสูญเสียชีวิตเนื่องมาจากการประกอบการงานหาเลี้ยงชีพ

ข) ความเศร้าโศกเสียใจ ในเมื่อเพียรพยายามในการอาชีพแล้ว โภคะไม่สำเร็จผล

ค) แม้เมื่อโภคะสำเร็จผลแล้ว ก็เกิดความทุกข์ยากลำบากใจ ในการที่ต้องคอย อารักขา โภคทรัพย์

ง) ความเศร้าโศกเสียใจ เมื่อสูญเสียโภคทรัพย์นั้นไป อารักขาไว้ไม่สำเร็จผล เช่น ถูกโจรปล้น ไฟไหม้ เป็นต้น

จ) การทะเลาะวิวาทแก่งแย่ง ทำร้ายกัน ถึงตายบ้าง ถึงทุกข์ปางตายบ้างระหว่างราชา กับราชาบ้าง คลุหบดีกับคลุหบดีบ้าง แม้กระทั่งระหว่างมารดาบิดากับบุตร พี่กับน้อง และเพื่อนกับเพื่อน

ฉ) การทำสงครามประหัตประหารกันระหว่างหมู่ชน ๒ ฝ่าย ในสมรภูมิซึ่งต่างพากันล้มตายและได้รับความทุกข์แสนสาหัสเพราะถูกอาวุธหรือเนื่องมาจากการต่อสู้กันนั้น

ช) การทำสงครามฝ่ายหนึ่งรุกรานโจมตีบ้านเมืองของอีกฝ่ายหนึ่งและจากการต่อสู้กันก็ต้องบาดเจ็บล้มตาย ได้รับทุกข์เป็นอันมาก

ญ) การทำทุจริตก่ออาชญากรรมต่าง ๆ เช่น ปล้นทรัพย์ ทำความผิดทางเพศ เป็นต้น แล้วถูกจับกุมลงโทษต่าง ๆ ถึงตายบ้าง ไม่ถึงตายบ้าง

ฎ) การประกอบกรรมทุจริตทางกาย วาจา ใจ ครั้นตายแล้วก็ไปได้รับทุกข์ในอบายทุกคติ วินิบาต นรก

๓. ความหมายของอนัตตตา หรือ อนัตตลักษณะ กฎเกณฑ์อันเป็นธรรมดาสามัญ ในข้อที่สามตามหลักไตรลักษณ์เรียกว่าอนัตตตา ซึ่งข้อนี้ถือว่าเป็นการวางจุดยืนที่สำคัญอันเกี่ยวข้องกับแนวความคิดทางอภิปรัชญาของพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะปฏิวัติแนวความคิดที่มี อยู่ในสมัยนั้น กล่าวคือ ทุกสิ่งมีลักษณะอันเดียวกันคือ ความเป็นอนัตตตา ซึ่งมีความหมายที่จะ นำมากล่าวดังนี้ คำว่า “อนัตตตา” ความหมาย ลักษณะที่เป็นอนัตตตา ลักษณะที่ให้เห็นว่าเป็นของมิใช่ ตัวตนได้แก่^{๖๖}

๑) เป็นของสูญ คือ เป็นเพียงการประชุมเข้าขององค์ประกอบที่เป็นส่วนย่อย ๆ ทั้งหลาย วางเปล่าจากความ เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา หรือการสมมติเป็นต่าง ๆ

๒) เป็นสภาพหาเจ้าของมิได้ ไม่เป็นของใครจริง

๓) ไม่อยู่ในอำนาจ ไม่เป็นไปตามความปรารถนา ไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของ ใคร ๆ

๔) เป็นสภาวะธรรมอันเป็นไปตามเหตุปัจจัย ขึ้นต่อเหตุปัจจัย ไม่มีอยู่โดยลำพังตัว แต่เป็ไปโดยสัมพันธ์ อิงอาศัยกันอยู่กับสิ่งอื่น ๆ

^{๖๕} ขุ.ม.(ไทย)๒๙/๒๓/๑๙.

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๓๖๖.

๕) โดยสถานะของมันเองก็แย้งหรือค้านต่อความเป็นอัตตา มีแต่ภาวะที่ตรงข้ามกับ ความเป็นอัตตา

คำว่า “อนัตตา” ความหมาย ไม่ใช่อัตตาไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ^{๖๗}

คัมภีร์ปฐิสัมภิทามรรคแสดงอรรถของอนัตตาไว้อย่างเดียวว่า “ชื่อว่าเป็น อนัตตา โดยความหมายว่าไม่มีสภาวะ (อसारกฐฐน) ที่ว่าไม่มีสภาวะ ก็คือ ไม่มีแก่นสาร ไม่มีแก่น หรือ ไม่มีแก่น หมายความว่าไม่มีสิ่งซึ่งเป็นตัวแม่ที่ยืนยงคงตัวอยู่ตลอดไป ดังคำอธิบายว่า “โดยความหมายว่า ไม่มีสภาวะ หมายความว่าไม่มีตัวตน (อตัตตสภาวะ = ตัวตนที่เป็นแก่น) ที่คาดคิดกันเอาว่าเป็นอาตมัน (อตัตตา = ตัวตน) เป็นผู้สียงอยู่หรือครองอยู่ (นิวาสิ) เป็นผู้สร้างหรือผู้สร้างสรรคบันดาล (การกะ) เป็นผู้เสวย (เวทกะ) เป็นผู้มีอำนาจในตัว (สยงวสิ) เพราะว่าสิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นย่อมเป็นทุกข (คง ตัวอยู่ไม่ได้) มันไม่สามารถห้ามความไม่เที่ยง หรือความบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้นและความเสื่อม สิ้นไป แม่ของตัวมันเองได้ แล้วความเป็นผู้สร้างผู้บันดาลเป็นต้นของมัน จะมีมาจากที่ไหน เพราะ เหตุ นั้น พระผู้พระภาคจึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้ารูปนี้จักได้เป็นอัตตาแล้วไซ้ รูปนี้ก็ไม่พึง เป็นไปเพื่อ อาหาร (มีความบีบคั้นขัดแย้งข้องขัดต่าง ๆ ดังนี้เป็นอาทิ) จะสังเกตเห็นว่า ความหมายที่ว่าไม่มีสภาวะ คือตัวตนนี้ ท่านกล่าวไว้โดยสัมพันธ์กับความหมายว่าตลบันดาลไม่ได้ หรือไม่มีอำนาจในตัว ทั้งนี้ เพราะถ้ามีตัวตนคงที่ยั่งยืนอยู่เป็นแก่นเป็นแก่นจริงแล้ว ก็ย่อมขึ้นย่อม ผินความเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ต่องเป็นไปตามความเปลี่ยนแปลงนั้นยิ่งถ้าเป็นผู้ครอบครอง ก็ย่อม ต้องมีอำนาจบังคับสิ่งที่ถูก ครอบครองให้เป็น อย่างไร ๆ ก็ได้ตามปรารถนาแต่ตามความเป็นจริงหา เป็นเช่นนั้นไม่ ความไม่ เป็นตัวตนและความไม่มีตัวตนสียงอยู่ครองจึงมีความหมายเด่นในแง่ที่ว่า ไม่ มีอำนาจบังคับ ไม่เป็นไป ในอำนาจ ขัดแย้งต่อความปรารถนา

ความหมายของ อนัตตตา ว่า “ชื่อว่าเป็นอนัตตตา โดยความหมายว่า ไม่เป็นไปใน อำนาจ (อวสวตตตตกฐฐน = เพราะไม่เป็นไปในอำนาจ)” และอธิบายในทำนองว่า ไม่มีใครมี อำนาจบังคับ (ตามใจปรารถนา โดยไม่ทำตามเหตุปัจจัย ต่อสังขารทั้งหลายว่าสังขารที่เกิดขึ้นแล้วจงอย่าถึงความ ทรงอยู่ ที่ถึงความทรงอยู่แล้วชรา ที่ถึงชราแล้วจงอย่าแตกดับ จงอย่าบอบโทรม ด้วยการเกิดขึ้นและการเสื่อมสลาย ^{๖๘} ดังมีพุทธพจน์ที่ตรัสว่า

บุคคลย่อมไม่ได้ (ตามปรารถนา) ในรูป (และในขันธอื่น ๆ) ว่า รูปของเราจะเป็นอย่าง รูป หนี รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนี้ ^{๖๙}

ความหมายของอนัตตาที่ว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ มาประชุมกันเข้า สัมพันธ์กันเป็นไปตามเหตุปัจจัย วางเปล่าจากตัวตนที่เป็นแก่นอันยืนยงคงตัว ปราศจากตัวการที่ สร้างสรรคบันดาลนี้ เป็นความหมายพื้นฐานที่อาจจะอ้างความในคัมภีร์มาช่วยเสริมความเข้าใจ ได้ เช่น

^{๖๗}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๒๕.

^{๖๘}วิสุทธิติ. (ไทย)๓/๒๔๗๖ - ๗.

^{๖๙}ส.ข. (ไทย)๑๗/๕๖, ๘๒.

อาศัยเครื่องไม้ เถาเชือก ดินฉาบ และหญ้า่มุง มีช่องว่างแวดล้อมย่อมเรียกกันว่าเป็น เรือน ฉันท ไต อาศัยกระดูก เส้นเอ็น เนื้อ หนัง มีช่องว่างแวดล้อมย่อมเรียกกันว่าเป็นตัวตน (รูป) ฉันท นั้น ^{๗๐}

มารถามพระวชิราภิกษุณีว่า “สัตว์นี้ (ตัวบุคคลนี้) ใครสร้าง ผู้สร้างสัตว์อยู่ที่ไหน สัตว์ เกิดที่ไหน สัตว์ดับที่ไหน?” พระวชิราภิกษุณี ตอบว่า

นี่แน่ะมาร ท่านเชื่อหรือว่าเป็นสัตว์ (เป็นตัวบุคคล) ท่านมีความเห็น (อย่างนั้น) หรือ ? นี้คือกองแห่งสังขารล้วน ๆ จะหาตัวสัตว์ในนี้ไม่ได้เลย เพราะประชุมส่วนประกอบเข้าด้วยกัน ย่อม มีศัพท์เรียกว่า รถ ฉันท ไต เมื่อขันธ์ (กองแห่งรูปธรรมและนามธรรม) ทั้งหลายมีอยู่ ก็มีสมมติ เรียกว่า สัตว์ ฉันทนั้น แท้จริง ทุกข์ (สภาพไม่คงตัว) เท่านั้นเกิดมี และทุกข์ก็ตั้งอยู่เสมอสลายไป นอกจากทุกข์ (สภาพไม่คงตัว) ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ ไม่มีอะไรดับ ^{๗๑}

พระเสลาภิกษุณี ตอบว่า

ร่างนี้ ไม่มีใครสร้าง ตัวนี้ไม่มีใครบันดาล, อาศัยเหตุมันก็เกิดมี, เพราะเหตุสลายมันก็ดับ, เม็ดพีชอย่างใดอย่างหนึ่งที่เขาวานในนา อาศัยรสในแผ่นดินและยางในเมล็ดพีชทั้งสอง อย่างนี้ ก็ย่อมงอกงามขึ้นได้ฉันท ไต ฉันทนั้นเหมือนกับประดาขันธ์ ธาตุทั้งหลาย และอายตนะทั้ง ๖ เหล่านี้ อาศัยเหตุย่อมเกิดมี เพราะเหตุสลายย่อมดับไป ^{๗๒}

ช่างม้าเหล่าทหารและยานรบทั้งหลายรวม ๆ เข้าด้วยกัน ก็เรียกว่ากองทัพ ดิกราม บ้าน เรือนผู้คนและกิจการต่าง ๆ มากหลายชุมนุม ก็เรียกว่าเมือง มือกับนิ้วรวบเข้าด้วยกันในท่าหนึ่ง เขา เรียกว่ากำปั้น หรือหมัด กำปั้นหรือหมัดไม่มีอยู่จริง มีแต่มือและนิ้ว มือและนิ้วเมื่อแยก ส่วน ประกอบย่อย ๆ ออกไป ก็ไม่มีเช่นเดียวกันวิเคราะห์กระจายส่วนออกไปโดยลำดับจนหาตัวตน อะไร เป็นขึ้นเป็นอันไม่ได้ พระสูตรทั้งหลายมากมายแสดงแต่เรื่องนามรูป หรือนามธรรมและ รูปธรรม ไม่ กล่าวถึงสัตว์หรือบุคคลเลย ^{๗๓}

เมื่อว่าโดยสรุป พระอรรถกถาจารย์ประมวลความหมายของอนัตตาแสดงไว้เป็นหมวด รวม ๔ นัย ดังนี้ คือ

๑. สุญญโต เพราะเป็นสภาพว่างเปล่าคือ ปราศจากตัวตนที่เป็นแก่นเป็นแกน (อัตต สาระ = สาระ คือตัวตน) หรือว่าจากความเป็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขาที่แท้จริง ไม่มีตัวผู้สิงอยู่ ครอง ไม่มี ตัวผู้สร้างสรรค์บันดาล ไม่มีตัวผู้เสวยนอกเหนือจากกระบวนการแห่งองค์ประกอบ ทั้งหลายที่เป็นไป ตามเหตุปัจจัยและนอกจากโดยสมมุติ พุดง่าย ๆ ว่า ว่างเปล่าจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา จาก ความเป็นนั้นเป็นนี้ ที่กำหนดหมายกันขึ้น

๒. อสสมิกโต เพราะเป็นสภาพไร้เจ้าของ คือไม่เป็นตัวตนของใคร และไม่เป็นที่ของของ ตัวตนใด ๆ ไม่มีตัวตนอยู่ต่างหาก ที่จะเป็นของครอบครอบสังขารธรรมทั้งหลายมันเป็นแต่เพียง กระบวนการเองล้วน ๆ เป็นไปโดยลำพังตามเหตุปัจจัย (ไม่มีใครเป็นเจ้าของใครจริงไม่เป็นตัวตนของใคร)

^{๗๐} ส.ส. (ไทย)๑๕/๕๕๑๑๗.

^{๗๑} ชุ.เถรี.(ไทย) ๑๒/๓๔๖/๓๕๘.

^{๗๒} ชุ.เถรี. (ไทย)๑๕/๕๕๑/๑๑๗.

^{๗๓} วิสุทธิ.(ไทย) ๓/๒๑๔-๕.

๓. อวสวตตนโต เพราะไม่เป็นในอำนาจ คือ ไม่อยู่ในอำนาจของใคร ไม่ขึ้นต่อผู้ใด ไม่มีใคร ไม่ขึ้นต่อผู้ใด ไม่มีใครมีอำนาจบังคับมันจะเรียกร้องหรือปรารถนาให้มันเป็นอย่างไร ๆ ไม่ได้ นอกจากทำการตามเหตุปัจจัย ใช้ศัพท์อีกอย่างหนึ่งว่านอกจากทำการตามเหตุปัจจัย ใช้ศัพท์อีกอย่างหนึ่งว่า อนิสสรโต แปลว่า เพราะไม่เป็นเจ้าใหญ่หรือไม่เป็นใหญ่ในตัว คือ จะบงการหรือใช้อำนาจบังคับเอาไม่ได้ มีแต่จะต้องให้เป็นไปตามเหตุปัจจัย บางแห่งใช้ว่า อากามการียโต แปลว่า เพราะเป็นสภาพที่ไม่อาจทำได้ตามความยาก คือ จะให้เป็นไปตามความอยากความปรารถนาไม่ได้ หรือจะเอาใจอยากเข้าว่าไม่ได้ แต่เป็นเรื่องของความเป็นเรื่องของความเป็นไปตามเหตุปัจจัย จะให้เป็นอย่างไร ก็ต้องทำเอาตามเหตุปัจจัยหรือต้องทำเหตุทำปัจจัยเอา หรือต้องทำให้เป็นเหตุเป็นปัจจัยขึ้นมา รวมความว่า ไม่อยู่ในอำนาจ หรือไม่มีใครเป็นใหญ่ คือใครจะสั่งบังคับให้เป็นไปตามปรารถนาไม่ได้มักขึ้นต่อเหตุปัจจัย ไม่ได้ขึ้นอำนาจหรือความปรารถนาของใคร เช่น มันเกิดขึ้นแล้วจะสั่งว่าอย่าตั้งอยู่ มันตั้งอยู่แล้วจะสั่งอย่าโถมมันโถมแล้วจะสั่งว่าอย่าสลายไม่ได้ทั้งนั้น

๔. อดุปฏิกเขปโต เพราะแย้งต่ออัตตา คือ โดยสภาวะของมันเองก็ปฏิเสธอัตตาอยู่ในตัวหมายความว่า ความเป็นกระบวนธรรม คือการที่องค์ประกอบทั้งหลายสัมพันธ์กันดำเนินไปโดยความเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั่นเอง เป็นการปฏิเสธอยู่ในตัวว่า ไม่มีตัวตนต่างหากซ้อนอยู่ที่จะมาแทรกแซงบงการ หรือแม้แต่วางขึ้นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย และตัวตนต่างหากเช่นนั้นไม่ได้ เพราะถ้ามีก็ไม่อาจมีความเป็นไปตามเหตุปัจจัย แต่จะกลับกลายเป็นว่าต้องเป็นไปตามความ บังคับบงการของตัวตนนั้น อีกอย่างหนึ่ง กระบวนธรรมที่เป็นที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นมี ความสำเร็จเสร็จสิ้นสมบูรณ์พร้อมในตัวอยู่แล้ว ไม่จำเป็นและไม่อาจจะมีตัวการอย่างอื่นที่จะเข้ามาแทรกแซงสั่งการอีกได้

มีความหมายอีก ๒ อย่าง ซึ่งแม้จะรวมอยู่ในความหมาย ๔ ข้อต้นแล้ว แต่เห็นว่ามี ความสำคัญเป็นพิเศษควรนับเป็นข้อต่างหากไว้เพราะเป็นลักษณะของความเป็นกระบวนธรรม อันจะเห็นเด่นชัดเมื่อวิเคราะห์กระบวนธรรมออกไป จึงขอนำมาเพิ่มต่อไว้ด้วย คือ

๕. สุทฺถสงฺขารปฺภุชฺโชโต หรือ สุทฺถธมฺมปฺภุชฺโชโต เพราะเป็นกองแห่งสังขารทั้งหลาย ล้วน ๆ หรือเป็นกองแห่งธรรมทั้งหลาย รูปธรรมและ/หรือนามธรรมล้วน ๆ หรือ องค์สมภารโต เพราะเป็นการประกอบกันขึ้นของส่วนย่อยต่าง ๆ คือเกิดจากส่วนประกอบย่อย ๆ ทั้งหลายมา ประชุมหรือประมวลกันขึ้น ไม่เป็นตัวตนขึ้นอันที่สมบูรณ์ในตัว ที่จะยังยืนคงตัวอยู่ไม่ได้ ไม่มีสัตว์ บุคคลตัวตนที่แท้จริงนอกเหนือจากส่วนประกอบเหล่านั้น

๖. ยถาปัจจุยวตฺติโต เพราะความเป็นไปตามเหตุปัจจัย คือ องค์ประกอบทั้งหลายที่ประมวลหรือประชุมกันเข้านั้นต่างสัมพันธ์เป็นปัจจัยแก่กัน เรียกรวม ๆ ว่ากระบวนธรรมนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่เป็นไปตามความปรารถนาของใคร และไม่อาจมีตัวตน ไม่ว่าจะเป็นตัวแกน ภายในหรือตัวการภายนอก ที่จะขวางหรือบงการบังคับมันได้^{๗๔}

สรุปว่า ไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความมิใช่ตัวตน เป็นสภาพที่ทนได้ยาก, สภาพที่คงทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความ เกิดขึ้นและความดับสลาย เนื่องจากต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่ขึ้นต่อตัวเอง สภาพที่ทนได้ยาก

^{๗๔}วิสุทธิ.(ไทย) ๓/๒๔๗.

๒.๕ ประวัติและความเป็นมาของกลุ่มประสานงานเพื่อการเตือนภัยเขากะลา^{๗๕}

สถานที่ตั้งของเขากะลา อยู่หลังโรงเรียนเขากะลา หมู่ ๑๐ ตำบลพระนอน อำเภอพระนอน จังหวัดนครสวรรค์ ด้านบนเขากะลา มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่นาคปรก ประดิษฐานอยู่ ด้านซ้าย มีเขารูปพระนอน ด้านขวา มีภูเขารูปปรีรามิด ด้านหน้า เป็นภูเขารูปจานบิน ด้านหลัง เป็นลานหินซึ่งเป็นก้อนหินขนาดใหญ่วางซ้อนกัน มีรอยพระพุทธรูป ๒ รอย ฝังอยู่ในหินและมีถ้ำด้านล่าง ด้านหน้าเฉียงซ้าย เป็นบึงบอระเพ็ด

มีการรวมตัวกันครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ชื่อกลุ่มเขากะลามาเปลี่ยนเป็นกลุ่มประสานงานเพื่อการเตือนภัยเขากะลา เมื่อ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๗ การรวมตัวกันของสมาชิกกลุ่มเริ่มจาก จ.ส.อ เชิด ชื่นสำนวน เป็นบุคคลแรก เพราะท่านเป็นผู้ปฏิบัติธรรม และทำสมาธิมาตั้งแต่สมัยยังเป็นสามเณรจนบวชเป็นพระภิกษุ และเมื่อรับราชการทหารท่านก็ยังคงทำสมาธิและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดมา ท่านได้รับการสื่อสารในสมาธิว่าจะเกิดภัยพิบัติครั้งใหญ่แก่โลกมนุษย์เนื่องจากอนาคตข้างหน้ามนุษย์ไม่รู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น แต่เพื่อที่มนุษย์จะได้ช่วยเหลือมนุษย์ด้วยกันเองยามวิกฤตในกาลข้างหน้า จึงให้มนุษย์ฝึกจิตเพื่อการรับมือกับเหตุการณ์ภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น จึงได้มีการสื่อสารกับคนในครอบครัวเพื่อฝึกปฏิบัติธรรม รวมถึงการวิปัสสนา การเรียนรู้ขั้นห้าและกฎไตรลักษณ์ นั้นล้วนผ่านมาจากสมาธิทั้งสิ้น เริ่มจากครอบครัวและเครือญาติ ๖๐ คน และมีการรับสมาชิกผู้มีจิตอาสาเข้าร่วมโครงการฝึกจิตเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์มาตลอดจนถึงปัจจุบันมีสมาชิกแล้วสามพันกว่าคนทั่วประเทศไทย

กลุ่มเขากะลาได้มีการปฏิบัติธรรมในหลายรูปแบบ ทั้งฟังธรรม ปฏิบัติสมาธิ เจริญภาวนา วิปัสสนากรรมฐาน และยังมี การประมวลผลงานเพื่อรับคลื่นสื่อสารจากมนุษย์ต่างดาวคู่กัน ไปอีกด้วย ผู้ฝึกปฏิบัติส่วนใหญ่จะมีการปฏิบัติสมาธิในขั้นลึกกันมาอยู่แล้วบางส่วน ปฏิบัติในระดับปานกลางมาแล้วในบางส่วน และไม่เคยปฏิบัติสมาธิเลยก็มีอีกส่วนหนึ่งดังนั้น เมื่อทุกคน ที่มีความแตกต่างกันในพื้นฐานการปฏิบัติวิธีการสอนจึงเน้นไปในทางการให้ใช้ปัญญาพิจารณาเป็นหลักเน้นการฝึกสติเป็นหลัก เน้นการวิปัสสนาเป็นหลักผู้ที่ฝึกที่เขากะลาจะเน้นการพิจารณาไตร่ตรองในธรรมของพระพุทธองค์เป็นหลัก เน้นการวิปัสสนา กฎไตรลักษณ์ เห็นการเกิดดับ ในขั้น ๕ เป็นหลักเน้นการปล่อยวาง อดตาตัวตนเป็นหลักผู้ฝึกทุกคนจึงเท่าเทียมกันโดยปัญญา โดยการพิจารณาไตร่ตรอง บางคนมีสมาธิมาก ก็นั่งสมาธิพร้อมกับ พิจารณาธรรมไปด้วยบางคนนั่งสมาธิไม่ค่อยได้ ก็ใช้การวิปัสสนาขั้น ๕ เป็นหลักเห็นการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ตลอดเวลา บางคนนั่งสมาธิไม่ได้เลยเพราะมีความฟุ้งซ่าน เข้ามารบกวน ก็ต้องฝึกออกจากขั้น ๕ ออกมามองดูความคิด ที่กำลัง ฟุ้งซ่าน เห็นความกังวลที่กำลังเกิดขึ้น โดยรู้ว่า เป็นกลไก ของขั้น ๕ ที่กำลังทำงานของมัน เองเท่านั้น ดังนั้น กลุ่มประสานงานเพื่อการเตือนภัยเขากะลาจึงมีบุคคลหลายรูปแบบ มีการปฏิบัติตามจริตของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน เมื่อมีความแตกต่างอย่างมากในกลุ่มเดียวกันจึงต้องมีการสอนธรรมะ มีการสอนให้เข้าใจในกลไกของกฎธรรมชาติดั้งเดิม และแต่ละคนต้องนำไปพิจารณาไตร่ตรองเอาเองว่า ตนเองจะใช้เวลาปฏิบัติเพื่อการปล่อยวางในวิถีใด รูปแบบการสอน จะเน้นการฝึกที่จิตให้ละการยึดติดเป็นสิ่งสำคัญ คือการตั้ง

^{๗๕} บทความ, กลุ่มประสานงานเพื่อการเตือนภัย(เขากะลา) นครสวรรค์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://kaokalauf01.blogspot.com/?view=magazine>, [๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

เอาการยึดติดในแต่ละเรื่อง แต่ละรูปแบบของแต่ละคนออกมาสอน คือใครยึดติดเรื่องไหนก็สอนเรื่องนั้นคือสอนตามจริตแบบตัวต่อตัวเลยที่เดียว วิธีการสอน ส่วนมากจะคล้ายกัน ก็คือ มีกระบวนการล่อลวง ให้กิเลสที่มีอยู่ ที่ยึดติดอยู่ไขว่ออกมา ให้การยึดติดในเรื่อง นั้น ๆ ไพล่ออกมา โดยจะปล่อยให้ไหลไปตามความอยาก ความชอบสักพักแล้วหักมุมกลับทันที ก็จะทุกข์ไปพัก ใหญ่ แล้วก็จะเอาเหตุแห่งทุกข์นั้น แผลมาสอน ชี้ให้เห็นสังขธรรมความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสรรพสิ่งที่มันไม่ได้เป็นตัวใครของใคร บังคับบัญชาไม่ได้โดยเป็นไปตามเหตุปัจจัยของสิ่งนั้น ๆ ถ้า ยังยึดอยู่อยากให้เป็นอย่างนั้น อย่างนี้ แล้วไม่ได้ดังที่หวัง ดังที่ ต้องการก็ทุกข์ไป ถ้าเข้าใจความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสรรพสิ่งที่ บังคับบัญชาไม่ได้ปล่อยวางได้ก็สบาย เรียกว่าสอนตาม จริตของการยึดติดของแต่ละคนนั่นเอง เช่นถ้า ห่วงอะไร เขาก็จะเพิ่มความห่วงให้มากขึ้น กังวลเรื่องอะไร เขาจะเพิ่มความกังวล ให้มากขึ้นเป็น ๒-๓ เท่าเลยที่เดียว จากนั้นก็จะหัก กลับในสถานการณ์จริง คุณจะทุกข์แทบกระอักเลยที่เดียว แล้วเอา ความ ทุกข์ความทรมานทรมานที่เป็นอยู่ที่ทุกข์มาสอนในขณะที่นั้นเลย ตาสถานการณ์ หรือสิ่งที่ได้นำมา สอนนั้นต้องเหมาะสมกับวิบาก ของคนคนนั้นที่กำลังพบเจออยู่ในช่วงเวลานั้นไม่ได้ไปก้าวล่วง แทรกแซงวิบากกรรมของแต่ละท่านอย่างไร เรียกว่า ถ้าวิบากมาเมื่อใด ก็ใช้สถานการณ์นั้นสอนไป ด้วย เรียกว่า พลิกวิกฤติ ให้เป็นโอกาส เช่นหากมีวิบากกรรมที่ต้องเจ็บป่วย ต้องถูกแพนทิง ต้องตก งาน ต้องเสียของที่รักไป คนๆนั้นก็ต้องทุกข์ใจเป็นธรรมดา ก็จะใช้โอกาสนั้น ๆ ชี้ให้เห็นว่านี่คือความ ทุกข์แล้ว พิจารณาว่า เหตุแห่งทุกข์คืออะไร ทำอย่างไรจึงจะเจือจางคลายจากทุกข์นั้นได้ แม้สถานการณ์จะยังไม่ได้เปลี่ยนไปก็ตาม ผลที่ได้ก็คือเกิดปัญญา เกิดความเบื่อหน่ายที่จะต้องไปทรมาน ทรมานกับความทุกข์แบบเดิม ๆ แล้วก็จะมีการชี้แนะให้เห็นช่องทาง การปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น ในชั้น ๕ จะมีการทำตัวอย่างให้เห็นกลับไปกลับมา มีการทดสอบซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้งจนเกิดการเทียบเคียงในความทุกข์ที่เกิดขึ้นขณะที่ยึดถือความคิดว่าเป็นตัวเรา ของเรา กับความคิดที่เข้าใจความเป็นไปของทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติ แล้วเกิดปัญญาเห็นจริงปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นจะเห็น ความเบาสบายได้เลยในขณะนั้น

ดังนั้นสิ่งที่เคยปล่อยวางได้ ก็จะเผลอยากกลับไปยึดถือว่า เป็นตัวเราของเราอีก มีแต่จะ ปล่อยวางมากขึ้นไปเรื่อย ๆ ลาก ยศ สรรเสริญ สุข หรือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ เราก็จะ มองเห็นมัน ก็เป็นของมันอย่างนั้นแหละ ไม่น่าอยากได้ทั้งนั้น ใครจะสรรเสริญก็เรื่องของเขา ใครจะ นินทาก็เรื่องของเขา จะสุขบ้าง ทุกข์บ้างมัน ก็เป็นของมัน อย่างนั้นมานานแล้วเป็นมา หลายกับหลาย กลับ แล้วไม่เห็นต้องไปตื่นเต็นอะไร

สิ่งที่มีอิทธิพลมากมายสำหรับผู้ที่ยังยึดมั่นถือมั่นนั้น ก็คือ ความกลัวคือเมื่อมีวิชา เห็น ผิดคิดว่าชั้น ๕ นี้เป็นตัวตนเป็นของตนแล้วย่อมเกิดความห่วงใย เกิดความกลัวและต้อง ปกป้องใน ตัวตนขึ้นมาโดยอัตโนมัติ ต้องดูแล ต้องรักษา ต้องบริหารชั้น ๕ อย่างดีที่สุด ให้ปลอดภัยที่สุด กลัว จะแก่ กลัวจะเจ็บ กลัวจะตาย กลัวจะจน กลัวจะไม่ปลอดภัยกลัว ตกงาน กลัวครอบครัวจะลำบาก กลัวจะทุกข์ยากในวันข้างหน้า และความกลัว อีกมากมาย ที่มีอยู่ในแทบทุกคน ความกลัวจึงเป็นสิ่ง หนึ่งที่ขังมนุษย์ไว้ให้อยู่ในความทุกข์ทั้งปวง นอกจากความกลัวที่จะเข้ามาถึงชั้น ๕ ที่เป็นตัวตนแล้ว ยังแผ่ความกลัวนี้ไปยังคนอื่น เช่น พ่อ แม่ พี่ น้อง ญาติมิตร เพื่อนฝูง ข้าวของเครื่องใช้ ชื่อเสียง วงศ์ตระกูลยศฐาบรรดาศักดิ์มากมาย จึงต้องใช้ชีวิตอยู่กับความหวาดระแวง ความกลัวกันเรื่อยมา เมื่อยังติดอยู่ในโลกธรรม ๘ ย่อมถูกกัก ขังในเรื่องของความกลัวกลัว เสื่อมลาภ กลัวเสื่อมยศ กลัว คน

นินทา กลัวจะเป็นทุกข์ ดังนั้นเมื่อมีลาภ ก็กลัว จะเสื่อมลาภ เมื่อมียศ ก็กลัว จะเสื่อมยศ เมื่อคนสรรเสริญ ก็กลัว จะมีคนนินทา เมื่อกำลังมีความสุข ก็กลัวว่า ความสุขจะหมดไปเร็วแล้วจะกลายเป็นความทุกข์ ดังนั้น ทุกคนที่ยังอยู่ใน โลกธรรม ๘ จิตที่ย่อมจะหวั่นไหว ขึ้นลง ไปด้วยความสุขความทุกข์ ความหวาดระแวงเช่นนี้ตลอดเวลา ผู้ที่ได้มีการปฏิบัติธรรมจนถึงขั้นละเอียดแล้วย่อมมีความเข้าใจในกฎแห่งกรรม มีความเข้าใจถูกต้องในกฎของธรรมชาติแล้วจะมีความเข้าใจ ในขั้น ๕ ตามความเป็นจริง โดยไม่หลงยึดติดอยู่ในมายาดวงจิตที่หลอกหลอให้เข้าไปมีอุปาทานในขั้น ๔ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในขั้น ๕ ท่านจึงสามารถที่จะอยู่เหนือโลกธรรม ๘ ได้โดยไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ๘ นั้นเอง ดังนั้นแนวทางที่จะพ้นฝ่า มายาดวงจิตที่ถูกหลอกหลอให้ยึดติดอยู่ในโลกธรรม ๘ นั้นจึงต้องใช้กำลังของดวงจิตในการฝ่าฟันสิ่งเหล่านี้อย่างมาก ซึ่งผู้ฝึก โดยระบบจึงต้องมีการถูกจัดบทเรียนในการฝึกเพื่อข้ามผ่านสิ่งเหล่านั้นนั่นเอง ซึ่งระบบจะเรียกว่า ประโยชน์ตน

มนุษย์ต่างดาวกล่าวว่า พวกเขาเป็นใบไม้นอกกำมือ เป็นใบไม้ที่อยู่ในป่า ก็คือธรรมชาติที่กว้างใหญ่สิ่งที่มนุษย์คิดว่าไม่มี ไม่น่าเป็นไปได้ ไม่น่าเชื่อ ทุกอย่างเป็นไปได้ทั้งหมด เพราะทุกอย่างมีอยู่แล้วในธรรมชาติ ดังนั้นสิ่งที่มนุษย์ยังไม่รู้มีอีกมากมายนัก ความช่วยเหลือซึ่งกันละกัน ก็เป็นกฎของธรรมชาติ กฎของจักรวาลอันยิ่งใหญ่ที่มนุษย์ไม่เข้าใจ และคาดการณ์ไปต่างๆ นานานั้นเอง ดังนั้นกลุ่มเขากะลาจึงถูกฝึกอบวอลอยู่ท่ามกลางธรรมะ คือกฎแห่งกรรม และกฎธรรมชาติไปพร้อมๆกัน

มนุษย์ต่างดาวจึงต้องนำกฎของธรรมชาติมาอธิบายในรูปแบบวิทยาศาสตร์ ให้ผู้ฝึก เข้าใจอย่างง่ายๆ แต่ปล่อยวางได้จริง เปิดมุมมองในรูปแบบของจักรวาลให้รู้ให้เห็นในความเป็นจริงของธรรมชาติเพราะผู้ฝึกต้องมีความเห็นที่ถูกต้องในกฎของธรรมชาติ สำหรับความคิดของมนุษย์ส่วนใหญ่บนโลกใบนี้ที่ถูกครอบงำไว้ด้วยอวิชชา ความโลภ โกรธ หลง ในคนหมู่มากนั้น จะยิ่งเพิ่มความวิกฤตให้เร็วขึ้น ซึ่งในสมัยก่อน การบรรพชาฆ่าฟันกันก็เคยมี แต่มันวิกฤตเพียงด้านเดียว คือด้านจิตใจ แต่ธรรมชาติไม่วิกฤต จึงยังรักษาสมดุลไว้ได้ แต่ตอนนี้มันวิกฤตพร้อมกันทั้งสองด้าน คือด้านจิตใจ และธรรมชาติในส่วนรวม จึงยากที่เยียวยาได้ แต่ก็น่ายินดีที่ในช่วงวิกฤตนี้ มีกลุ่มบุคคลจำนวนมาก ที่ยอมเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความห่วงหาอาทรเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และปรารถนาที่จะอุทิศตนเพื่องานนี้ ซึ่งกระแสแห่งเจตนาเพื่อช่วยเหลือส่วนรวมโดยมีหวังผลตอบแทนนี้ ก็เป็นกระแสของธรรมชาติ ซึ่งเหมือนเป็นการเปิดกะลาให้ออกมาดูโลกภายนอกอันกว้างใหญ่ เมื่อรับรู้ความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติแล้วก็เปื้อหนายที่จะยึดมั่นถือมั่นในขั้นห้านี้

ดังนั้นรูปแบบการฝึกของกลุ่มก็คือ ฝึกให้มีสติ เห็นความเป็นจริงของขั้น ๕ ที่ต้องปรุงแต่งมากมาย เมื่อเจอกับความวุ่นวายเหล่านั้นจะไปห้ามไม่ให้ขั้นปรุงแต่งไม่ได้เพราะสัญญาการบันทึกลงมาของขั้น ๕ มันเป็นอย่างนั้นความกลัว ความห่วง ความกังวล ย่อมเกิดขึ้นมากมาย แต่มีสติเห็นได้ โดยไม่ไปยึดติดกับมัน เรียกว่าอยู่เหนือการปรุงแต่งของขั้น มีสติรู้เท่าทัน แล้วทำตามกลไกธรรมชาติของขั้น เมื่อเห็นขั้นทำงาน เห็นการวุ่นวาย เห็นความทรมานทรมานของบุคคลรอบข้างจะเกิดความเข้าใจ ปล่อยให้กลไกของขั้นทำงานไปตามความเหมาะสม แล้วดูการทำงานเหล่านั้นด้วยความสงบ เพราะขั้น ๕ จะรู้ จะเข้าใจ จะทำงานของมันได้ แม้ไม่มีใครเข้าไปยึดมั่นถือมั่นในขั้นนั้นก็ตามเหมือนผู้ หลุดพ้นจากอวิชชา จากอุปาทานขั้นไปแล้ว ท่านอยู่เหนือสุข เหนือทุกข์แล้ว เหนือโลกธรรม ๘ แล้ว ท่านก็ยังใช้ขั้น ๕ ไปช่วยคนอื่นอีกมากมาย เดินทางไกลเพื่อ เผยแพร่ธรรม ให้รู้ถึงธรรมขั้น ๕ ก็ยังทำงานได้ แต่ท่านไม่ได้ไปยึดมั่นถือมั่นในขั้นแล้วเท่านั้น เพราะท่านพ้นจากการยึดมั่นถือ

มันในชั้นนี้ไปแล้ว ชั้นนี้ก็ยังสามารถทำงานได้ ยังเผยแพร่ธรรมได้ยังเดินทางไปไหนๆ ด้วยการให้ธรรมเป็นทาน ซึ่งเป็นการช่วยให้คนอื่นเห็นธรรมนั่นเอง เพราะการไปสุขไปทุกข์กับชั้นนี้ ก็คือการเข้าไปยึดถือเอาเอง ไปรับผิดชอบการปรุงแต่งนั้น ๆ เอาเองไปอุปาทานเอาเองด้วยความไม่รู้แม้ไม่เข้าใจยึดถือไม่เข้าไปรับผิดชอบว่า เป็นเราชั้นนี้เขาก็ทำงานได้อาจดีมากกว่ามีใครไปคอยยึดเกาะด้วยซ้ำ ดังนั้นจะสงบท่ามกลางความวุ่นวายได้ ก็ต่อเมื่อเข้าใจชั้น ๕ ตามความเป็นจริง

การฝึกของมนุษย์ต่างดาว

มนุษย์ต่างดาวไม่ได้เป็นความลับแต่บอกไปก็ไม่มีใครเชื่อจึงเป็นความลับต่อไป ในการฝึกของกลุ่มประสานงานเพื่อ การเตือนภัยเขากะลา มนุษย์ต่างดาวฝึกให้เป็นสองรูปแบบคือ ฝึกจิตด้านธรรมะและฝึกการสื่อสารกับมนุษย์ต่างดาว

ฝึกจิตด้านธรรมะ

การฝึกธรรมะมนุษย์ต่างดาวเรียกว่าประโยชน์ตน คือการฝึกให้ผู้ทำงานกับมนุษย์ต่างดาว ฝึกจิตให้รู้จริงในกฎธรรมชาติ เพราะทุกสรรพสิ่งเป็นธรรมชาติ ฝึกการเห็นทุกข์ ฝึกการดับทุกข์ ละการยึดมั่นถือมั่น ในชั้นนี้ทำ ในขั้นปล่อยวางตัวตน เพื่อพิจารณาว่านี่ไม่ใช่ตัวเรา ของเรา พิจารณาเพื่อเป้าหมายในชั้นนี้ทำเพื่อที่จะเห็นความว่าง ไม่มีอุปาทานว่า ชั้นนี้ห้าเป็นตัวเรา ของเรา ละการยึดมั่นถือมั่นว่า เป็นตัวตน ของตน เมื่อไม่มีตัว ตน ตัวเราก็อ้อมไม่มีทุกข์ ที่เป็นของเราเช่นกันเหตุการณ์ข้างหน้าอะไรจะเกิดขึ้น มากน้อยแค่ไหน ก็คงต้องปล่อยให้เป็นไปตามกลไกของ ธรรมชาติ อย่านำไปทุกข์กับอนาคตที่ยังมาไม่ถึงขอให้ทำความเพียรเพื่อเข้าถึงสัจธรรมให้มากที่สุดในปัจจุบันนั่นถือว่าทำดีที่สุดแล้ว เพราะต้องเจอแน่นอนเมื่อต้องออกมาเผยแพร่เรื่องเหล่านั้นซึ่งมนุษย์ต่างดาวเรียกการฝึกนี้ว่า ประโยชน์ตน

ฝึกการสื่อสาร

ฝึกการสื่อสาร และรับข้อมูลจากมนุษย์ต่างดาวเรียกว่า ประโยชน์ท่าน สิ่งที่เราไม่จำเป็นต้องไปจัดการอะไรเพราะเป็นเรื่องที่มนุษย์ต่างดาวต้องจัดตัวเอง จะนำงานบินไปปรากฏให้ใครเห็นจะต้องไปประสานงานกับใครจะต้องดำเนินการอะไรต่อไป เขาก็จะจัดส่งคลื่นความคิดไปยังบุคคลเหล่านั้น ก็จะมีการประสานงานกันตามรูปแบบที่เขาต้องการจึงมีบุคคลหลากหลายอาชีพ หลากหลายประสบการณ์ที่พบเรื่องของงานบิน เรื่องของมนุษย์ต่างดาว และเหตุการณ์แปลก ๆ ติดต่อมาเพื่อรับทราบข้อมูล เพราะทุกคนล้วนมาตามงาน มาตามเวลา มาตามหน้าที่ โดยอาสามาเพื่อช่วยเหลือมนุษยโลกด้วย จิตอาสา

ผลการฝึกกฎไตรลักษณ์และการลดละอัตตาตัวตนของกลุ่มเขากะลาจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ มีดังนี้

เข้าใจกฎธรรมชาติ เพราะทุกสรรพสิ่งเป็นธรรมชาติ เข้าใจชีวิตมากขึ้น ว่าไม่มีอะไรเป็นของเรา มีแต่ธาตุ ๔ ชั้น ๕ ที่มารวมกันตามธรรมชาติ เข้าใจกฎไตรลักษณ์ ที่เป็นกฎของสากลจักรวาล ไม่ใช่ของดาวใดดาวหนึ่ง เข้าใจทุกสรรพสิ่งเกิดมาล้วนอยู่ภายใต้ของกฎไตรลักษณ์ คือ เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ทยอยได้ไม่นานก็ต้องมีการเสื่อมสลายไปในที่สุด ไม่มีอะไรคงทนอยู่ได้ตลอดไป ถ้ายึดมากก็ทุกข์มาก ยึดน้อยทุกข์น้อย ไม่ยึดก็ไม่ทุกข์ เราเป็นผู้เลือกเอง เพราะไม่มีอะไรเป็นของเรา จาก การฝึกทำให้อยู่กับเหตุการณ์ที่เกิดทุกข์ แต่ไม่ทุกข์เหมือนเดิมคือ อยู่กับความทุกข์ในเวลาสั้นลง

อยู่กับปัจจุบัน ไม่คิดถึงเรื่องที่ผ่านมา และไม่คิดกังวลกับเรื่องอนาคตที่ยังมาไม่ถึง อดีตมันจบไปแล้ว อนาคตก็คือวันนี้ทำหน้าที่แต่ไม่ทุกข์กับการทำหน้าที่ เช่น แม่ที่อบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างดี แต่ลูกไม่เชื่อฟัง ไม่ปฏิบัติตาม ก็อย่าไปยึดติดมากกว่าลูกเราต้องทำตามที่เราต้องการทุกอย่าง แม้แต่ตัวเราก็ก็นำทุกอย่างตามใจตัวเองไม่ได้ เพราะไม่มีอะไรเป็นของเรา ทุกคนเกิดมาตามวิบากกรรมของตัวเอง มีกรรมเป็นของตัวเอง มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมติดตาม มีกรรมให้ผลสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม เข้าใจวิปัสสนาว่าอยู่กับปัจจุบันตามความเป็นจริง ไม่คิดปรุงแต่งตามผัสสะทั้ง ๖ เร่งปฏิบัติธรรมวิปัสสนาตามกฎไตรลักษณ์ ลดละอึดติดตัวตนเพื่อออกจากวิภวสังสาร เข้าใจว่าทุกจักรวาลล้วนอยู่ภายใต้ของกฎธรรมชาติ กฎแห่งกรรม กฎไตรลักษณ์ ทุกคนเกิดมาล้วนมีหน้าที่ติดตัวมา รอทำหน้าที่แล้วกลับคืนสู่ธรรมชาติ

ผู้วิจัยเลือกทำวิจัยในกลุ่มเขาทะเลาะเพราะมีเรื่องน่าสนใจโดยเริ่มจากผู้นำกลุ่มเขาทะเลาะที่มีการติดต่อสื่อสารกับมนุษย์ต่างดาวและมีการสอนธรรมะผ่านสมาธิ โดยมนุษย์ต่างดาวสอนเรื่อง กฎไตรลักษณ์และการลดละอึดติดตัวตน ซึ่งเป็นกฎเดียวกันกับที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ดาวของมนุษย์ต่างดาวก็มีพระพุทธเจ้าประจำดาวของเขาเหมือนกัน และได้ตรัสรู้กฎไตรลักษณ์ ซึ่งเป็นกฎของสากลจักรวาล ไม่ใช่เป็นของดาวใดดาวหนึ่ง มีการสื่อสารจากมนุษย์ต่างดาวในสมาธิว่าจะเกิดภัยพิบัติครั้งใหญ่แก่โลกมนุษย์ จึงมาเตือนให้มนุษย์ฝึกจิตเพื่อรับมือกับเหตุการณ์ภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น ให้ฝึกปฏิบัติธรรม ฝึกวิปัสสนา ฝึกการปล่อยวางลดละอึดติดตัวตนจากขั้นห้า และเรียนรู้กฎไตรลักษณ์ มนุษย์ต่างดาวใช้การสื่อสารและสอนธรรมะนั้นล้วนผ่านทางสมาธิทั้งสิ้น ปัจจุบันมีสมาธิกว่าสามพันคนทั่วประเทศกลุ่มเขาทะเลาะมีผู้สนใจทั้งในประเทศและต่างประเทศ และมีรายการต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศมาศึกษาอัดทำรายการแล้ว ๗๒ รายการ

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. งานวิจัยในประเทศ

๑. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเจตคติ

พระมหาสาอังก์ สิริภาคโยทัย กล่าวใน “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ในจังหวัดกระบี่” จากการศึกษาพบว่า ใน เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อบทบาท ของพระสงฆ์ในจังหวัดกระบี่ อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง และเห็นด้วยกับบทบาทของพระสงฆ์ใน บทบาท ๗ อย่าง ดังนี้ ๑) ด้านข้อวัตรปฏิบัติ พระสงฆ์ต้องประพฤติปฏิบัติชอบเป็นแบบอย่างที่ดี ในการจรรโลงพระพุทธศาสนา ๒) ด้านการศึกษา พระสงฆ์ต้องศึกษาพระธรรมวินัย และปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน ๓) ด้านปฏิบัติศาสนากิจ ศาสนพิธี พระสงฆ์ต้องบิณฑบาตให้พุทธศาสนิกชน ได้ใส่ บาตร สร้างบุญกุศล ๔) ด้านการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อชุมชน พระสงฆ์ต้องอบรม สั่งสอน เยาวชนด้านศีลธรรม จริยธรรมในสถานศึกษา ๕) ด้านการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ ต่อบุคคล พระ สงฆ์ต้องบรรพชาสามเณรฤดูร้อน แนะนำแก้ปัญหาของชาวบ้านด้วยพระธรรม คำสอนของพระพุทธ เจ้า ๖) ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ต้องศึกษา พระไตรปิฎก แสดงธรรมใน

วันธรรมสวนะ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๗) ด้านการอบรม สมาธิภาวนา พระสงฆ์ต้องมีความรู้ เข้าใจในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และฝึกอบรมแก่คนใน ชุมชนใด^{๗๖}

ภูมิรัฐ สแสงทอง กล่าวใน “เจตคติ และการปฏิบัติของเยาวชนต่อหลักเบญจศีล-เบญจธรรม” สรุปได้ว่า โดยภาพรวม ๑) ระดับเจตคติ และการปฏิบัติของเยาวชนต่อหลักเบญจศีล-เบญจธรรม อยู่ในระดับสูง ๒) ระดับเจตคติ และการปฏิบัติของเยาวชนต่อหลักเบญจศีล-เบญจธรรม เปรียบเทียบในเรื่องเพศ มีความแตกต่างกันในระดับ .๐๐๑ ๓) ระดับเจตคติ และการปฏิบัติของเยาวชนต่อหลักเบญจศีล-เบญจธรรม เปรียบเทียบในเรื่องการศึกษาไม่มีความแตกต่างกัน ๔) ระดับเจตคติ และการปฏิบัติของเยาวชนต่อหลักเบญจศีล-เบญจธรรม เปรียบเทียบในเรื่องได้รับการสนับสนุน มีความแตกต่างกันในระดับ .๐๐๑^{๗๗}

พระประดิษฐ์ ปุณฺณาลง กาวโร ได้ศึกษา ทศนคติต่อความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดสามพราน จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า ๑) ผลการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย พบว่า หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความตาย ได้แก่ ชั้น ๕ ไตรลักษณ์ คำจำกัดความของความตายตามหลักพุทธธรรมได้แก่ ภัย ๓ มาร ๕ ภัย ๕ ความตายเป็นทุกข์ เป็นธรรมชาติที่ใครรับรองไม่ได้ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตหลังความตายได้แก่ คติ ๕ หลักธรรมสำหรับปฏิบัติต่อความตายได้แก่ อัปมาทธรรม มรณสติ และอภิมหัจจเวกขณ ๒) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๔๑-๖๐ ปี เพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส อาชีพแม่บ้าน/พ่อบ้าน ส่วนใหญ่เคยปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานน้อยกว่า ๕๗ ครั้ง ๓) ผลการวิเคราะห์ระดับทศนคติ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีทศนคติต่อความตายโดยรวมทุกด้าน ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๕$) และในแต่ละด้านได้แก่ด้านความรู้คิด ($\bar{X} = ๓.๕๘$) ด้านความรู้สึกรู้ ($\bar{X} = ๓.๓๓$) และด้านพฤติกรรม ($\bar{X} = ๓.๕๖$) ในระดับปานกลาง ๔) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบทศนคติ พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาและอาชีพแตกต่างกัน มีทศนคติต่อความตาย โดยรวมทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๗๘}

สรุปว่า เจตคติ คือ เจตคติ คือความรู้สึกรู้ หรือทำที่ของบุคคลที่มีต่อบุคคล วัตถุประสงค์ของหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ความรู้สึกรู้ หรือทำที่จะเป็นไปในทำนองที่พึงพอใจ หรือไม่พอใจ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้ ภาพความคิด ความเข้าใจและความรู้สึกรู้เชิงประเมินที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งทำให้บุคคลมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งนั้น ในลักษณะเฉพาะตัวตามทิศทางของทศนคติที่มีอยู่

^{๗๖} พระมหาสำอังกค์ ริภาคโยทัย, “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ในจังหวัดกระบี่”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

^{๗๗} ภูมิรัฐ สแสงทอง, “เจตคติ และการปฏิบัติของเยาวชนต่อหลักเบญจศีล-เบญจธรรม”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๘.

^{๗๘} พระประดิษฐ์ ปุณฺณาลง กาวโร, “ทศนคติความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดสามพราน จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความตาย

ศักดิ์ชัย อนันต์ศรีชัย ได้เสนอบทความในสารนิพนธ์ ปริญญาเอก ว่าหนึ่งในสิ่ง ธรรมแห่งชีวิตที่มนุษย์ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้คือความตาย แต่กลับเป็นสิ่งที่มนุษย์กลับ ปฏิเสธที่จะพูดถึงและเผชิญหน้าอย่างสง่างาม มนุษย์ในอดีตพยายามคิดค้นน้ำอมฤตเชื่อว่า ศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ได้ชีวิตอมตะ ยึดชีวิตผู้ที่กำลังจะตายด้วยพิธีกรรมหรือสวดอ้อนวอนต่อพลัง อำนาจลึกลับ ตามความเชื่อของตน แม้มนุษย์เจริญก้าวหน้าด้วยวิทยาการสมัยใหม่ จึงมีการ คิดค้นพัฒนาอายุวัฒนะต่าง ๆ เพื่อยั้งยั้งยึดเยื้อชีวิตมนุษย์ให้มีลมหายใจได้ยาวนานที่สุด ไม่ว่าจะ การปั๊มหัวใจที่รุนแรงการฉีดยาหรือเจาะคอเพื่อให้ร่างกายที่เสื่อมสลายสามารถยืนหยัดต่อไปได้ โดยไม่คำนึงถึง ความเจ็บปวด ศักดิ์ศรี และคุณภาพชีวิตอันครอบคลุมถึงมิติทางจิตวิญญาณ บุคคลเหล่านี้มีทัศนะว่า ความยืนยาวแห่งชีวิตเป็น สิ่งสำคัญจำเป็นต้องยึดถือและเหนียวรั้งให้ได้ ยาวนานที่สุดเพราะชีวิตมนุษย์มีการเกิดดับเพียงครั้งเดียว ความตายคือจุดจบแห่งชีวิต ดังนั้น บุคคลกลุ่มนี้จึงพยายามสรรหาทุกวิถีทางเพื่อต่อสู้และเอาชนะความตายอย่างไม่ย่อท้อการมีชีวิตที่ยาวนานมากขึ้นภายใต้การประคับประคอง ของอุปกรณ์ทางการแพทย์ โดยที่ไม่สามารถนึกคิด และกระทำกิจกรรมใด ๆ ได้เยี่ยมมนุษย์ปกติที่เรียกกันว่า เจ้าชายนิทรา เป็นสิ่งที่ดีกว่าการหมดลม หายใจ การชะลอความตายให้ได้ยืนยาว ภายใต้ความตายที่ร่างกาย ต้องถูกหล่อหุ้มด้วยเครื่องช่วย หายใจ ท่อให้อาหาร ยาระงับความเจ็บปวด โดยปราศจากสติสัมปชัญญะอันสมบูรณ์จัดเป็นความ ตายที่พึงปรารถนาด้วยแนวคิดเหล่านี้ ผู้คนสมัยใหม่จึงต้อง สิ้นเปลืองทรัพย์สินสมบัติจำนวนมาก เพื่อ พยุงชีวิตบุคคลที่รักให้ดำรงอยู่ได้ยาวนานที่สุด^{๗๙}

พระมหาวินัย ธมมชโย (ช่วงสำโรง) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตาย ตาม ทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ผลการศึกษาพบว่า ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิตไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความตาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจที่ควรทำ คุกหัสดีไม่พึง ประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความดีต่าง ๆ ก่อนความตายมาเยือน บรรพชิตก็ไม่พึงประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือการเข้าถึงพระนิพพาน แนวคิดและวิธีปฏิบัติ ต่อความตายของพุทธทาสภิกขุเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุกล่าวว่าธรรมชาติก็คือธรรม การปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับธรรมก็คือการทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปตาม หลักแห่งธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุมีแนวคิดพื้นฐานที่ความประหัยัด ใช้สอยสิ่งของเท่าที่จำเป็น ไม่ ทำลายธรรมชาติ รักษาตัวเท่าที่จำเป็น ไม่ต้องหอบสังขารหนีความตาย ใช้เหตุการณ์ในชีวิตจริง คือการเจ็บป่วยในแต่ละครั้ง เป็นการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ และอยู่กับธรรมชาติอย่างมี ความสุข คำสอนเรื่องความตายของท่านพุทธทาสภิกขุมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างกว้างขวาง แพทย์ ยอมรับในสิทธิของผู้ป่วยมากขึ้น และทำให้มีการศึกษาเรื่องความตายอย่างกว้างขวาง^{๘๐}

^{๗๙} ศักดิ์ชัย อนันต์ศรีชัย, **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์วารสาร, ฉบับที่ ๒**, (กรุงเทพมหานคร : โรง พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔๑.

^{๘๐} พระมหาวินัย ธมมชโย (ช่วงสำโรง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตาย ตามทัศนะของ พุทธทาสภิกขุ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

เดนตัน และวินเซนบาคเกอร์ (Denton & Winsenbaker) ได้อธิบายถึง ประสบการณ์เกี่ยวกับความตายในการศึกษาของเขาไว้ว่า เป็นประสบการณ์ที่ตนเองต้องเผชิญกับความตายหรือความตายที่เกิดขึ้นกับผู้อื่น เป็นวัตถุวิสัย (Objective) หรืออัตวิสัย (Subjective) คือ ความตายที่สามารถเห็นได้ เกิดขึ้นจริง กับความตายที่มองไม่เห็น เช่น ความตายในความคิดคำนึง เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวเราเองหรือไม่เกี่ยวข้องกับตัวเรา เช่น การตายของญาติ เพื่อน หรือคนที่ คู่คนเคยหรือการตายของคนแปลกหน้า เป็นสิ่งที่สามารถอธิบายได้หรือไม่ได้ เช่น สาเหตุของการ ตายที่มีเหตุผลอธิบายและเข้าใจได้ กับสาเหตุการตายที่ไม่สามารถเข้าใจได้ และเป็นการตายที่เกิดขึ้นทันทีทันใด หรือการตายที่ใช้ระยะเวลาอันยาวนานและรู้กำหนดเวลาตาย หรือไม่รู้กำหนดเวลาตาย^{๕๑}

พระมหาสุพรต ธมมาราโม (สมศิริ) ได้ศึกษา ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัด กาญจนบุรี ซึ่งพบว่า ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับทักษะคิดต่อความตาย พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีทักษะคิดต่อความตาย โดยรวมทุกด้านมาก ($\bar{X} = 3.51$) และในแต่ละด้านได้แก่ ด้านความรู้สึกรู้ ($\bar{X} = 3.67$) และด้านพฤติกรรม ($\bar{X} = 3.56$) อยู่ในระดับดีมาก ส่วนด้านความรู้คิดอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.32$) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะคิดพบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ, ระดับชั้น/ปี ระยะเวลาที่อุปสมบท, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, การศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี แตกต่างกัน มีทักษะคิดต่อความตายโดยรวมทุกด้านไม่แตกต่างกัน ๑) ด้านความรู้คิด กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ, ระดับชั้น / ปี ระยะเวลาที่อุปสมบท, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, การศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี แตกต่างกัน มีทักษะคิดต่อ ความตายด้านความรู้คิด ไม่แตกต่างกัน ๒) ด้านความรู้สึกรู้ กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ, ระดับชั้น / ปี, ระยะเวลาที่อุปสมบท, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, การศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี แตกต่างกัน มีทักษะคิดต่อ ความตายด้านความรู้สึกรู้ ไม่แตกต่างกัน ๓) ด้านพฤติกรรม กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ, ระดับชั้น/ปี, ระยะเวลาที่อุปสมบท, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, การศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี แตกต่างกัน มีทักษะคิดต่อ ความตายด้านพฤติกรรม ไม่แตกต่างกัน^{๕๒}

พระวรศักดิ์ จันทโชโต ศึกษาวิจัย เรื่องการศึกษาจริต กับ การรับรู้ความตาย : กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปีและเป็นเพศหญิง มีระดับการศึกษาปริญญาตรี สถานภาพโสด ส่วนใหญ่ยังเป็นนักศึกษา มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่า ๑๕,๐๐๐ บาทและต่ำกว่า ๖,๐๐๐ บาท ส่วนใหญ่มาฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมากกว่าหนึ่งเดือนต่อครั้ง และมีระยะเวลาฝึกปฏิบัติธรรมมาน้อยกว่า ๓ เดือน

^{๕๑} Denton, John A, and Winsenbaker, “Death Experience and Dead Anxiety Among Nurses and Nursing Students”, (Nursing Research, Vol. 62, 1977), pp. 61 – 64.

^{๕๒} พระมหาสุพรต ธมมาราโม (สมศิริ), “ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัด กาญจนบุรี, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ผลการวิเคราะห์ ระดับพฤติกรรมลักษณะจริต กลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมมีความเป็น พุทธิจริต และสัทธาจริตอยู่ในระดับมาก โมหจริต ราคะจริต วิตกจริต และโทสจริตอยู่ในระดับปาน กลาง

ผลการวิเคราะห์ ระดับการรับรู้ความตาย กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ความตาย โดยเฉลี่ยอยู่ใน ระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาแยกเป็นด้านต่าง ๆ พบว่า การรับรู้ความตาย ด้านทุกขังมากที่สุด อยู่ในระดับมาก การรับรู้ความตาย ด้านอนิจจัง อยู่ในระดับปานกลาง และการรับรู้ความตายด้าน อนัตตตาน้อยที่สุดตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการรับรู้ความตาย จำแนกตามลักษณะข้อมูลทั่วไปด้าน เพศต่างกัน มีการรับรู้ความตายไม่แตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕^{๘๓}

พระมหาวันชัย ธมมชโย ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตาย ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ โดยสรุปว่า พระพุทธศาสนาสอนว่าชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ทุกชีวิต ที่เกิดมาบนโลกนี้ ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิตไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ เมื่อ เข้าใจในความตาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจที่ควรทำคุณุศลไม่พึง ประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความดีต่าง ๆ ก่อนความตายมาเยือน บรรพชิตก็ไม่พึงประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือ การเข้าถึงพระนิพพานซึ่งแนวคิดและวิธี ปฏิบัติต่อความตายของพุทธทาสภิกขุเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับธรรมชาติพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ธรรมชาติก็คือ ธรรมการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับธรรมก็คือ การทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นตาม หลักแห่งธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุมีแนวคิดพื้นฐานที่ความประหัยัด ใช้สอนสิ่งของเท่าที่จำเป็นไม่ ทำลายธรรมชาติรักษาตัวเท่าที่จำเป็นไม่ต้องหอบสังขารหนีความตายให้เหตุการณ์ในชีวิตจริง คือ การเจ็บป่วยในแต่ละครั้งเป็นการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ และอยู่กับธรรมชาติอย่างมีความสุข^{๘๔}

สรุปว่า ความตาย คือ ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิตไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ ความตาย เป็นที่สุด ทุกชีวิตที่เกิดมาบนโลกนี้ ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น ความตายที่สามารถเห็นได้ เกิดขึ้นจริง กับ ความตายที่มองไม่เห็น เช่น ความตายในความคิดคำนึง เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวเราหรือไม่เกี่ยวข้อง กับตัวเรา เช่น การตายของญาติ เพื่อน หรือคนที่ คู่ันเคยหรือการตายของคนแปลกหน้า

๓. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไตรลักษณ์

พระบวร กตปุญโญ (พงษ์ชาติ) ได้ศึกษา การศึกษาเปรียบเทียบทัศนะเรื่องอนัตตาใน พุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดของฌอง-ปอล ซาร์ตร์ ซึ่งพบว่า หลักอนัตตาในความหมายของซาร์ตร์ และพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีนัยที่ค่อนข้างจะสอดคล้องกัน สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในโลก รวมทั้งจิตของ มนุษย์ล้วนมีสภาวะแห่งความเป็นอนัตตาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เพราะการที่จิตคิดปรุงแต่งสิ่ง

^{๘๓} พระวรศักดิ์ จันทโชโต, การศึกษาจริต กับการรับรู้ความตาย:กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๒.

^{๘๔} พระมหาวันชัย ธมมชโย, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๐.

ต่าง ๆ จึงทำให้เราไม่สามารถที่จะมองเห็นสภาวะแห่งความเป็นอนัตตาได้ เป็นเหตุให้เราหลงผิดคิดไปว่าความเป็นอนัตตานี้เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ในโลก ความเป็นอนัตตานี้เป็นเพียงแค่ว่าความคิดหนึ่งซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นมา แต่แท้ที่จริงแล้วมนุษย์มิได้มีความหมายอะไรเลย คล้ายคลึงกับพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่าสิ่งต่าง ๆ ในโลก ไม่ว่าจะเป็สิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต มีสภาพที่ว่างจากตัวตนและสิ่งทีเนื่องด้วยตนทั้งสิ้น แต่การที่จิตมนุษย์ถูกอวิชชาคือความไม่รู้แจ้งเห็นจริงในกฎแห่งไตรลักษณ์ครอบงำ จึงทำให้มนุษย์พากันยึดมั่นถือมั่นสิ่งต่าง ๆ ว่ามีอัตตาทีจะสามารถยึดครองได้ ประเด็นที่แตกต่างก็คือว่า ท่าทีของชาร์ตกับพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับความหมายของหลักอนัตตานี้ ดูประหนึ่งว่ามีได้แตกต่างกัน แต่หากศึกษาลึกลงไปในรายละเอียดแล้วจะพบว่า ทั้งสองดังกล่าวนี้ แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ชาร์ตพยายามที่ใช้ทฤษฎีอนัตตาที่ตัวเองได้นำเสนอขึ้นมา นั้น เป็นแรงสนับสนุนหลักการแห่งเสรีภาพ เสรีภาพที่พ้นจากการแทรกแซง การบังคับ หรือการใช้อำนาจทางอ้อม รวมไปถึงกระบวนการในการเลือกทีกระทำตามคำริของตนเองอย่างเสรี นอกจากนั้นชาร์ตยังใช้ทฤษฎีอนัตตาปฏิเสธระบบปรัชญาทีมองเห็นว่ามีอัตตาเป็นศูนย์กลาง ในการปฏิเสธอัตตาของชาร์ตนั้น เขามุ่งเน้นให้มนุษย์แสวงหาสิ่งต่าง ๆ เพื่อเติมความเป็นมนุษย์ให้เต็ม โดยมองเห็นว่าหากพยายามเติมสิ่งต่าง ๆ ลงไปในตัวมนุษย์มากเท่าใดจะทำให้ความเป็นมนุษย์มีค่ามากขึ้นเท่านั้น ผลก็คือมนุษย์ต้องประสบความทุกข์ อันเกิดจากการที่มนุษย์จะต้องหลอกตัวเอง และแปลกแยกกับความรู้สึกของตัวเอง เพราะสิ่งที่แสวงหาเหล่านั้น มิใช่ความสุขที่แท้จริง ทั้ง ๆ ทีชาร์ตก็รู้ว่า วิธีการเหล่านั้นมิใช่ทางแห่งความสุขที่แท้จริง แต่เขาก็มิได้นำเสนอวิธีปฏิบัติ เพื่อที่จะละอัตตา หรือหยุดการแสวงหาสิ่งภายนอกโดยหันมาแสวงหาความสุขภายใน พุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มุ่งเน้นให้มนุษย์แสวงหาความสุขภายในแสวงหาความอิสระของจิตใจมากกว่าที่จะไปมุ่งเน้นให้มีความสำคัญต่อสิ่งภายนอก หรือความอิสระภายนอก เพราะความสุขอันเกิดจากการยึดมั่นถือมั่นในสิ่งภายนอกนั้น แท้ที่จริงแล้วมันมิใช่ความสุขที่เที่ยงแท้ถาวร ความสุขที่แท้จริงก็คือความสุขอันเกิดจากการที่มนุษย์มีสภาพจิตใจที่เป็นอิสระทั้งภายนอกและภายใน ไม่ตกเป็นทาสของอวิชชา ตัณหา อุปาทานต่าง ๆ ทีเกาะเกี่ยวพันธนาการมนุษย์เอาไว้^{๘๕}

พระวรวรณดี โชติธรมโม ได้ศึกษา การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย กรณีศึกษาผู้ป่วยในโรงพยาบาลกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา ซึ่งพบว่า (๑) แนวคิดเรื่องชีวิตและความตายในพระพุทศาสนาเถรวาท ตามหลักพระพุทศาสนาเถรวาท ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิต ไม่เหลือเวลา หรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความหมาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจทีควรทำ คุกหัสดีไม่พึงประมาทในชีวิตรีบเร่งทำความดีต่าง ๆ ก่อนความตายมาเยือน ก็ไม่ควรประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือการเข้าถึงพระนิพพาน (๒) แนวคิดเกี่ยวกับไตรลักษณ์ กฎไตรลักษณ์เป็นกฎเกณฑ์ทีแน่นอนตายตัว เป็นกฎธรรมดาสามัญทีมีอยู่ในธรรมชาติ และสรรพสิ่งทีอยู่ในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ สรรพสิ่งล้วนตกอยู่สภาวะของหลักการนี้ด้วยเหตุว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่ในรูปของกระแสส่วนประกอบแต่ละอย่าง ล้วนประกอบขึ้นจากส่วนประกอบอื่น ๆ ย่อยลงไป แต่ละอย่างไม่มีตัวตน

^{๘๕} พระบวร กตปุณฺโญ (พงษ์ชาติ), “การศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติเรื่องอนัตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดของฌอง-ปอล ชาร์ต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ของมันเอง มีการเกิดดับสืบทอดกันไป ไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่อยู่ในอำนาจตัวตน (๓) อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ชีวิตและความตายที่ทัศนคติพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาต้องเข้าใจและปรับชีวิตให้เข้ากับสิ่งนั้น ๆ ดำเนินชีวิตให้มีความสุข โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนใช้ธรรมะเป็นเครื่องนำทางชีวิตละทิ้งสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ ไม่ยึดติดกับสิ่งใด ๆ ใช้ชีวิตอย่างมีสติ และพอเพียง รักษาศีล ๕ ปฏิบัติธรรม ทำสมาธิ ยอมรับความไม่แน่นอน (ความไม่คงที่)^{๘๖}

พระมหาสุณันท์ จันทโสภโณ (ดิษฐ์สุนนท์) ได้ศึกษา การศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งพบว่า สิ่งทั้งปวงทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมนั้น ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพราะมีการเกิดขึ้น (อุปาทะ) ลูติ (ตั้งอยู่) ฆังคะ (ดับไป) แต่สาเหตุที่ทำให้บุคคลยังไม่เข้าใจในเรื่องของไตรลักษณ์อย่างแท้จริง เพราะมีอวิชชาและสิ่งที่มาปิดบัง ไตรลักษณ์เอาไว้ จนทำยังไม่เห็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ในเรื่องไตรลักษณ์ทั้ง ๓ อย่างต่อไปนี้ คือ สันตติ ปิดบัง อนิจจลักษณะ ๒. อริยาบถ ปิดบังทุกขลักษณะ ๓. ขนสัจญญา ปิดบัง อนัตตลักษณะ ที่เป็นความจริงของสังขาร คือ ชั้น ๕ ซึ่งได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน วิปัสสนา หรือปัญญา ก็จะเจริญขึ้น และเมื่อปัญญาเกิดขึ้น อวิชชา ก็จะดับไป จากนั้น เราก็สามารถมองเห็นธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายด้วยเหตุนี้ การรู้แจ้งในไตรลักษณ์ จึงนำไปสู่ความหลุดพ้น (วิมุตติ) ความบริสุทธิ์ (สุทธิ) ปัญญา (ปญญา) สันติ (สนติ) และความดับทุกข์ (นิพพาน) ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา นี่เป็นเหตุผลสำคัญที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสเรียกคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ว่า “พหุลานุสาณี” คือ คำสั่งสอนที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนมากที่สุด^{๘๗}

พระมหาวันชัย ธมมชโย ได้ศึกษา การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ โดยสรุปว่า พระพุทธศาสนาสอนว่าชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ทุกชีวิตที่เกิดมาบนโลกนี้ ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิตไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความตาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจที่ควรทำทุกสิ่งไม่พึงประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความดีต่าง ๆ ก่อนความตายมาเยือน บรรพชิตก็ไม่พึงประมาทในชีวิตรีบเร่งทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือ การเข้าถึงพระนิพพานซึ่งแนวคิดและวิธีปฏิบัติต่อความตายของพุทธทาสภิกขุเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับธรรมชาติพุทธทาสภิกขุกล่าวว่าธรรมชาติก็คือ ธรรมการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับธรรมก็คือ การทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นตามหลักแห่งธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุมีแนวคิดพื้นฐานที่ความประหยัด ใช้สอนสิ่งของเท่าที่จำเป็นไม่ทำลายธรรมชาติรักษาตัวเท่าที่จำเป็นไม่ต้อง

^{๘๖} พระวรรณดี โชติธมโม, “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย กรณีศึกษาผู้ป่วยในโรงพยาบาลกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

^{๘๗} พระมหาสุณันท์ จันทโสภโณ (ดิษฐ์สุนนท์), “การศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

หอบสังขารหนีความตายให้เหตุการณ์ในชีวิตจริง คือการเจ็บป่วยในแต่ละครั้งเป็นการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ และอยู่กับธรรมชาติอย่างมีความสุข^{๘๘}

ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง อัตตาและอนัตตาในพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาท” พบว่าพุทธปรัชญาเสนอทัศนะใหม่คือ อนัตตวาท ซึ่งไม่สอนเรื่องอัตตา แต่สอนว่าทุกสิ่งเป็นอนัตตา อย่างไรก็ตามพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงอัตตาไว้ บ้างแต่ก็อยู่ในระดับสมมติอัตตา ไม่ใช่ปรมาตตอัตตา เนื่องจากพุทธปรัชญาได้แบ่งความจริง ออกเป็น ๒ ระดับ คือระดับสมมติและปรมาตต ในชั้นสมมตินั้นมีสัตว์ บุคคล ตัวตนอยู่จริง ๆ ไม่ได้ เป็นเพียงมายา แต่ในชั้นปรมาตต สิ่งเหล่านี้อยู่ในรูปของกระบวนการที่มีความแปรปรวน ทุกสิ่งมีส่วนประกอบ คือ ประกอบด้วยธาตุ ๔” และว่า สำหรับหลักอนัตตาซึ่งเป็นคำสอนพื้นฐานของพุทธ ปรัชยานั้น ได้กล่าวถึงความไม่มีตัวตนหรือความปราศจากอัตตา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชั้นปรมาตต พุทธปรัชญาสอนว่า ไม่มีตัวตนผู้ทำกรรมหรือผู้รับผลของกรรม คำสอนเรื่องอนัตตานั้นไม่ขัดกับ การยอมรับอัตตาในชั้นสมมติบัญญัติหมายความว่าในสังคมโลกียะ ซึ่งยอมรับในสมมติอัตตานั้น คำสอนเรื่องอนัตตาก็มีประโยชน์ในแง่ที่ทำให้ผู้ที่มีความเข้าใจเรื่องอนัตตาเป็นอย่างดีเป็นคนเห็น แก่ตัวน้อยลง”^{๘๙}

ณัฐพร ชินโชติ (ร้อยเอก) ได้ศึกษา การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่อง อัตตาในปรัชญาอินเดีย ผลจากการศึกษาพบว่า ปรัชญาอินเดียมี ๓ แนวทางหลัก โดยปรัชญาแรก ได้แก่ฝ่ายอัสติกะทั้งหมดและปรัชญาเซนมีทัศนะเป็นเอกเทวนิยมบ้าง สรรพเทวนิยมบ้าง เอก นิยมบ้าง แต่ทั้งหมดล้วนเชื่อในความมีอยู่ของตัวตนที่ถาวรมีอัตตาคมตะ ปรัชญาที่สอง คือ ปรัชญาจรวากมีทัศนะเป็นวัตถุนิยม ปฏิเสธอัตตาในทุกแง่มุม แต่เชื่อว่าร่างกายเกิดจากธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ มารวมกันไม่มีชีวิตในอดีตและอนาคต การตายคือการหลุดพ้น ดังนั้นปรัชญา นี้จึงสอนให้กิน ดื่ม รื่น เริงสำราญให้เต็มที่ และปรัชญาที่สาม คือ พุทธปรัชญามีแนวคิดปฏิเสธการ มีอยู่ของอัตตาที่ถาวรโดยสิ้นเชิงคล้ายจรวาก แต่พุทธปรัชญาปฏิเสธอัตตาในชั้น โลกุตตระ แต่ยอมรับอัตตาตามสมมติในชั้นโลกียะ โดยตัวตนทั้งหมดเป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา พุทธปรัชญามีแนวคิดต่างจากปรัชญาอินเดียทั้งหมด คือ ทั้งอัสติกะ(พราหมณ์) เซน และจรวาก^{๙๐}

สมภาร พรหมทา ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์ อธิติตากับนัตติตาในพุทธปรัชญาเถรวาท ผลจากการศึกษาพบว่า อภิปรัชญาเกี่ยวกับธรรมชาติของโลกมีอยู่สองทัศนะ คือ อธิติกทิฎฐิ ฝ่ายที่เชื่อว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่ และนัตติทิฎฐิ ฝ่ายที่เห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ ส่วนพุทธปรัชญาปฏิเสธทัศนะทั้งสองนั้นแต่เสนอทัศนะที่เกี่ยวกับธรรมชาติโดยผ่านธรรมสามเรื่อง คือ ปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ และขณิกทัศนะ พุทธปรัชญาเถรวาทเสนอทัศนะอยู่ระหว่างกึ่งกลางของอีกสองทัศนะ โดย

^{๘๘} พระมหาวันชัย ธมฺมชโย, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๐.

^{๘๙} ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอัตตาและอนัตตาในพุทธปรัชญา ฝ่ายเถรวาท” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗.

^{๙๐} ณัฐพร ชินโชติ (ร้อยเอก), การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องอัตตาในปรัชญาอินเดีย, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

มองโลก เป็นสิ่งว่างเปล่า โดยความว่างเปล่านี้นี้ประกอบกันขึ้นจากธาตุมูลฐานที่เกิดดับสืบเนื่องกัน อยู่ตลอดเวลา ภายในกระแสความเกิดดับไม่มีสิ่งๆ เรียกว่า อัตตาถาวรอยู่^{๑๑}

พระมหานियม สีลสัรวโร ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง อนัตตา ในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า ๑. พุทธปรัชญา แสดงหลักอนัตตา โดยสอดคล้องกับความจริงที่พระพุทธองค์ทรง ค้นพบหลังจากที่ตรัสรู้แล้ว คือ หลักปฏิจจนสมุปบาท อนัตตาจึงเป็นหลักความจริงในกฎธรรมชาติ ที่สะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติทางอภิปรัชญาของพระพุทธศาสนา ที่แตกต่างไปจากคำสอนของลัทธิ ศาสนา และปรัชญาอื่น ๆ ในอินเดียอย่างเด่นชัด ๒. พุทธปรัชญา แสดงหลักอนัตตา โดยสัมพันธ์กับการศึกษาและปฏิบัติธรรมเพื่อมุ่ง ถ้ายถอนความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตน คือ ความยึดถือว่าเป็นตัวเรา ของเรา เป็นต้นซึ่งจะ เป็นแนวทางของการปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ ความว่างจาก ตัวตน (อิตตสญญตา) ความหลุดพ้นจากทุกข์ (วิมุตติ) หรือความดับเย็นเป็นสุข (นิพพาน) ในที่สุด ต่อไป ๓. พุทธปรัชญามีธรรมชาติต่อแนวคิดเรื่องอิตตาแตกต่างจากศาสนาปรัชญาอื่น ๆ ใน อินเดีย สรุปได้ ๒ ประการ คือ ๑) พุทธปรัชญาปฏิเสธความมีอยู่ของอิตตา ที่หมายถึงอะไรบางอย่างที่มีอยู่อย่าง แท้จริงเป็นนิรันดรไม่เปลี่ยนแปลงหรือแตกสลาย ไม่ว่าจะมีความมีอยู่ในฐานะที่เป็นหลักการแรกสุดหรือ มูลเหตุของสากลโลก หรือในฐานะธาตุแท้ หรือธรรมชาติอันเป็นแก่นแท้ของมนุษย์ก็ตาม ๒) พุทธปรัชญาอธิบายว่า สิ่งๆ เรียกว่า “อิตตา” นั้น เป็นเพียงคำพูดที่ใช้สื่อสารกันใน ชีวิตประจำวัน เป็นสำนวนคำที่ใช้เรียกแทนสภาวะอันเป็นที่ประชุมแห่งกองสังขารที่เป็นสังขตธรรม เท่านั้น คำว่า “อิตตา” นี้จึงหาได้มีความหมาย หรือกินความเข้าไปถึงความมีอยู่แห่ง ก่อขันธใน สภาวะที่เป็นตัวตนแท้จริง แยกออกไปต่างหากแต่อย่างใดไม่ เพราะสภาวะตัวตนเช่นนั้น ไม่มี มันมี ไม่ได้ สิ่งที่มีได้ ย่อมไม่ใช่อิตตา สิ่งที่เป็นอิตตา ย่อมมีไม่ได้ สรรพสิ่งปรากฏเสมือนว่าเป็นอิตตา แต่ เบื้องหลังสภาพที่ปรากฏนั้น ก็คือสภาวะที่แท้จริงว่า “สิ่งทั้งปวงเป็น อนัตตา”^{๑๒}

พระมหาสุทัตน์ ติสสรวาทิ ทำวิจัยเรื่อง “อนิจจตาในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า

๑) พุทธปรัชญาแสดงว่า อนิจจตา คือ ความเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะที่เสมอ เหมือนกันของสังขารธรรม สังขารธรรมไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลง เกิดดับอยู่ทุกขณะ ไม่มีความ สมบูรณ์พร้อมในตัวเอง เกิดจากส่วนประกอบต่างๆ มาประชุมกัน

๒) ความเปลี่ยนแปลง (อนิจจตา) เป็นทัศนคติสายกลาง ปฏิเสธความเห็นว่าเที่ยง (สัส สตทิกฺขุ) และความเห็นว่าขาดสูญ (อุจเฉททิกฺขุ) ตามพุทธปรัชญา เรากล่าวไม่ได้ว่าโลกและอิตตาเที่ยง ในขณะที่เดียวกันก็กล่าวไม่ได้ว่าขาดสูญ สิ่งๆ พุทธปรัชญายืนยันก็คือ สรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงไม่เที่ยงไม่คงที่

๓) เมื่อมาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ อนิจจตาอันเป็นทัศนคติทางอภิปรัชญาซึ่งแสดงความ จริงที่ปรากฏอยู่ ก็มีคุณค่าเชิงจริยธรรม ๒ ประการ คือ

๑. เมื่อประสบความเปลี่ยนแปลง ก็สามารถทำได้

๒. ก่อให้เกิดความไม่ประมาท

^{๑๑} สมภาร พรหมทา, อติถิตากัณนัตถิตาในพุทธปรัชญาเถรวาท, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษร ศาสตร ดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

^{๑๒} พระมหานियม สีลสัรวโร, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอนัตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒).

๔) อนิจจตาเป็นพื้นฐานและแกนกลางให้เข้าใจทุกขตา อนัตตตา และหลักธรรมอื่น ๆ ของพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะหลักธรรมต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง สืบเนื่องมาจากสังขารธรรม อันเดียวกัน และเป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกัน^{๙๓}

สรุปว่า ไตรลักษณ์ คือ ความเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะที่เสมอ เหมือนกันของสังขารธรรม สังขารธรรมไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลง เกิดดับอยู่ทุกขณะ สิ่งทั้งปวงทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมนั้น ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพราะมีการเกิดขึ้น (อุปาทะ) ฐิติ (ตั้งอยู่) ภังคะ (ดับไป)

๔. งานวิจัยในต่างประเทศ

โทเป้ (Thorpe) ได้ศึกษาถึง ความสามารถของผู้ป่วยใกล้ตายที่จะตายที่บ้าน ว่า ประชาชนคาดหวังว่าตนเองจะได้ตายอยู่ที่บ้าน จะได้ตายที่บ้านท่ามกลางบุคคลที่ตนรัก โดยมีการยอมรับความจริงเกี่ยวกับการตายว่าเป็นการสูญเสีย และทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้และได้นำเนื้อหาเกี่ยวกับตายเข้าสู่สถาบันการศึกษา โดยมีเนื้อหาครอบคลุมในเรื่องของบุคคลเมื่อเข้าสู่ความตาย สถานที่ที่บุคคลเลือกที่จะตาย และสถานที่ที่เลือกจะอยู่ในช่วงปีสุดท้ายก่อนการตาย เหตุผลที่ บุคคลเลือกเข้าไปอยู่ในสถานดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย และบุคคลส่วนใหญ่ที่ใกล้ตายเลือกที่จะตายอยู่ที่บ้าน^{๙๔}

สมิธ (Smith) ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาต่อการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ใน บุตรสาวหลังจากการเสียชีวิตของมารดาผู้สูงอายุชาวแอฟริกันอเมริกา จำนวน ๓๐ คน พบว่า ความเชื่อทางศาสนามีผลต่อการเผชิญความเศร้าโศกและการดำรงชีวิตของบุตรสาวภายหลัง มารดาเสียชีวิต^{๙๕}

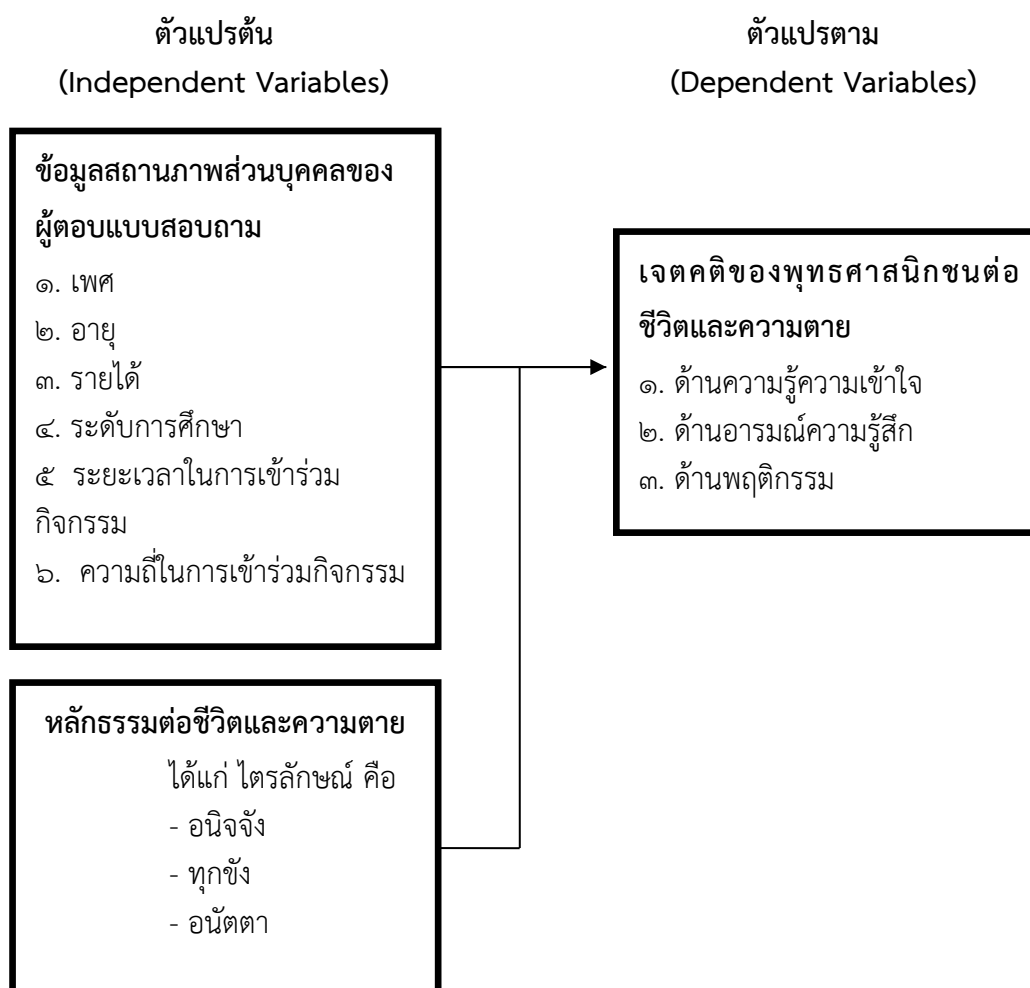
^{๙๓} พระมหาสุทัศน์ ติสสรวาที (นักการศึกษา), “อนิจจตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

^{๙๔} Thorpe, G. “Enable more dying people to remain at home”, B.M.J. 307/6909, 1993, pp. 915 - 918.

^{๙๕} Smith, S. H. Fre,t “No More My Child...For I’m All Over Heaven All Day”, Religious Beliefs in The Bereavement of African America. Death Studies, Vol. 26, 2002), pp. 309 - 323.

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอมะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผู้วิจัยได้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อมุ่งศึกษาเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็น การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถาม (Questionnaire) เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลจากประชากร วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบ และสหสัมพันธ์ ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตาย กับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชนกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๓.๒ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

๓.๒.๑ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พุทธศาสนิกชนต่อในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีจำนวน ๑๒๕ คน โดยใช้วิธีการการสุ่มแบบบังเอิญ โดยวิธีเชิญสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire)

๓.๒.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในพื้นที่ คือ พุทธศาสนิกชนในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๓.๒.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยเริ่มศึกษาวิเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจนมาถึงขั้นการลงพื้นที่เก็บข้อมูลมาวิเคราะห์ผล ระหว่างเดือน มกราคม ๒๕๖๑ ถึงเดือน พฤศจิกายน ๒๕๖๑ เป็นระยะเวลา ๑๑ เดือน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นด้วยตนเอง เป็น แบบสอบถาม เพื่อการวิจัย เรื่อง เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑) ศึกษาเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๒) ศึกษาหลักการและทฤษฎี จากเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

๓) ศึกษาการดำเนินงานของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๔) ศึกษาแบบสอบถามจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๕) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้านำมาสร้างเป็นแบบสอบถาม เสนอ คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไขแล้วนำเสนอ คณะกรรมการที่ปรึกษาอีกครั้ง ปรับปรุงแก้ไขแล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา (Content Validity)

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม มี ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบ ตรวจสอบรายการ (Check List) ได้แก่ เพศ อายุ รายได้ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการเข้าร่วม กิจกรรม และความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม และหลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ ความคิดเห็นของเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อ ชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือ เจตคติของ พุทธศาสนิกชน ลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือ ที่สร้างไว้จำนวน ๕ ท่าน

๑. รศ.ดร.เมธาวี อุดมธรรมมานภาพ

๒. ผศ.ดร. ประยูร สุขะใจ

๓. ผศ.ดร. สาระ มุขดี

๔. ดร. วิชชุดา ฐิติโชติรัตนนา

๕. ดร. นवलวรรณ พูนวสุพลฉัตร

๒) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้ว เสนอ ประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้ว นำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม

รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๑ โดยผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องซึ่งเป็นค่า ๐.๘ - ๑.๐๐ ขึ้นไป

๓) หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try-Out) กับส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ไม่ใช่กลุ่มประชากรทั้งหมด จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาความเชื่อมั่น ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronback) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ .๘๘๕

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

๑. ผู้วิจัยขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำหนังสือถึงผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

๒. ผู้วิจัยนำหนังสือพร้อมทั้งแบบสอบถามส่งถึงผู้นำชุมชนกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ที่เป็นกลุ่มประชากรทั้งหมด เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง

๓. ผู้วิจัยเดินทางตามเก็บรวบรวมแบบสอบถามคืนด้วยตนเองในระหว่างเดือน มกราคม ๒๕๖๑ ถึงเดือน พฤศจิกายน ๒๕๖๑ แล้วนำมาวิเคราะห์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้ มาดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. นำแบบสอบถามที่สมบูรณ์ทั้งหมดมาให้คะแนน ตามแนวทางการประเมินความคิดเห็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า แบบลิเคิร์ต (Likert' Scales)

๕	คะแนน	หมายถึง	มากที่สุด
๔	คะแนน	หมายถึง	มาก
๓	คะแนน	หมายถึง	ปานกลาง
๒	คะแนน	หมายถึง	น้อย
๑	คะแนน	หมายถึง	น้อยที่สุด

๒. การแปลผลความหมายของคะแนน ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ความหมายค่าเฉลี่ยของคะแนน แล้วแปรความหมายที่กำหนดดังนี้

^๑สุวรีย์ ศิริโกการภิมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์ สถาบันราชภัฏ-เทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

๑) แผลผลการวิเคราะห์ข้อมูล สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ

๒) แผลผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยการหาค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ และการหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. เป็นรายชื่อและรายด้าน วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ที่เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า โดยหาค่าเฉลี่ยของช่วงระดับคะแนน (Class interval) ๕ ระดับ ดังนี้^๒

๔.๕๑ - ๕.๐๐	หมายถึง	มากที่สุด
๓.๕๑ - ๔.๕๐	หมายถึง	มาก
๒.๕๑ - ๓.๕๐	หมายถึง	ปานกลาง
๑.๕๑ - ๒.๕๐	หมายถึง	น้อย
๑.๐๐ - ๑.๕๐	หมายถึง	น้อยที่สุด

๓) แผลผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยการทดสอบค่าที (t - test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า F (F - test) และเมื่อพบความแตกต่างจะวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการของ (Least Significant Difference : LSD) และสถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient)

๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ใช้เครื่องมือทางคอมพิวเตอร์ โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติสังคมศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์หาค่าสถิติ ดังนี้

๑. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การแจกแจงความถี่หาค่าร้อยละ

$$\text{จำนวนประชากรของพุทธศาสนิกชน} = \frac{\text{จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม}}{\text{จำนวนประชากรทั้งหมด}} \times ๑๐๐$$

๒. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยหาค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ และการหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. เป็นรายด้านและรายชื่อ

๓. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยการทดสอบค่าที (t - test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การ

^๒ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

ทดสอบหาค่า (F – test) และเมื่อพบความแตกต่างจะวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการของ (Least Significant Difference : LSD) และหาค่าความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน กลุ่มเขาทะเลโดยใช้ค่าสถิติ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient)

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยประกอบด้วย ๑) เพื่อศึกษาเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๒) เพื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นตามเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๓) เพื่อนำเสนอปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ตามลำดับดังนี้

๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๔.๔ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชนในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๔.๕ ข้อเสนอแนะแนวทาง เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

N	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย (Mean)
S.D.	แทน	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
t	แทน	ค่าสถิติที่ใช้ในการพิจารณา t-distribution
F	แทน	ค่าสถิติที่ใช้ในการพิจารณา F-distribution
df	แทน	ระดับขั้นของความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)
sig.	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Significant)
B	แทน	ค่าสัมประสิทธิ์ของค่าประมาณการตัวนั้น
po.	แทน	Positive Correlation
No.	แทน	No Coefficient
Ne.	แทน	Negative

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

ตารางที่ ๔.๑ แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกปัจจัย ด้านเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๓๑	๒๔.๘๐
หญิง	๙๔	๗๕.๒๐
รวม	๑๒๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า จำแนกปัจจัย ด้านเพศ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้ คือ เป็นเพศหญิง จำนวน ๙๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๒๐ รองลงมาเป็นเพศชายจำนวน ๓๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๘๐

ตารางที่ ๔.๒ แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกปัจจัยด้านอายุ

อายุ (ปี)	จำนวน	ร้อยละ
๒๐-๓๐ ปี	๔	๓.๒๐
๓๑-๔๐ ปี	๑๗	๑๓.๖๐
๔๑-๕๐ ปี	๕๗	๔๕.๖๐
สูงกว่า ๕๑ ปี ขึ้นไป	๔๗	๓๗.๖๐
รวม	๑๒๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า จำแนกปัจจัย ด้านอายุ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้ คือ อายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี จำนวน ๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๖๐ รองลงมาคือ อายุระหว่าง สูงกว่า ๕๑ ปี ขึ้นไป จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๖๐ อายุระหว่าง ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๖๐ และอายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๒๐

ตารางที่ ๔.๓ แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกปัจจัยด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๗	๕.๖๐
ระหว่าง ๕,๐๐๐-๕,๕๐๐ บาท	๒	๑.๖๐
ระหว่าง ๕,๕๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท	๙	๗.๒๐
ระหว่าง ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท	๗	๕.๖๐
ระหว่าง ๑๕,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท	๓๙	๓๑.๒
สูงกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ขึ้นไป	๖๑	๔๘.๘๐
รวม	๑๒๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า จำแนกปัจจัยด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือน เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ดังนี้คือ สูงกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ขึ้นไป จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๘๐ รองลงมาคือ ระหว่าง ๑๕,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๒ ระหว่าง ๕,๕๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒๐ ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๖๐ ระหว่าง ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๖๐ และระหว่าง ๕,๐๐๐-๕,๕๐๐ บาท จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๖๐

ตารางที่ ๔.๔ แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกปัจจัยด้านระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษา/ต่ำกว่า	๘	๖.๔๐
มัธยมศึกษา(ม.๑-ม.๖)/ป.ว.ช.	๕	๔.๐๐
ป.ว.ส. หรืออนุปริญญา	๑๔	๑๑.๒๐
ปริญญาตรี	๗๑	๕๖.๘๐
ปริญญาโท/สูงกว่า	๒๗	๒๑.๖๐
รวม	๑๒๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า จำแนกปัจจัยด้านระดับการศึกษา เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีระดับการศึกษาต่างกันดังนี้ คือปริญญาตรี จำนวน ๗๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๘๐ รองลงมาคือ ปริญญาโท/สูงกว่า จำนวน ๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๖๐ ป.ว.ส. หรืออนุปริญญา จำนวน ๑๔ คน คิดเป็น

ร้อยละ ๑๑.๒๐ ประถมศึกษา/ต่ำกว่า จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๔๐ และมัธยมศึกษา (ม.๑-ม.๖)/ป.ว.ช. เช่น เกษตรกร จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๐๐

ตารางที่ ๔.๕ แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกปัจจัยด้านระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม

ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า ๑ ปี	๒๖	๒๐.๘๐
ตั้งแต่ ๑-๒ ปี	๑๙	๑๕.๒๐
ตั้งแต่ ๒-๓ ปี	๙	๗.๒๐
ตั้งแต่ ๓-๔ ปี	๒๒	๑๗.๖๐
ตั้งแต่ ๔ ปี ขึ้นไป	๔๙	๓๙.๒๐
รวม	๑๒๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า จำแนกปัจจัย ด้านระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างกัันดังนี้ คือ ตั้งแต่ ๔ ปี ขึ้นไป จำนวน ๔๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๒๐ รองลงมาคือ น้อยกว่า ๑ ปี จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๘๐ ตั้งแต่ ๓-๔ ปี จำนวน ๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๖๐ ตั้งแต่ ๑-๒ ปี จำนวน ๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๒๐ และตั้งแต่ ๒-๓ ปี จำนวน ๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒๐

ตารางที่ ๔.๖ แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกปัจจัยด้านความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม

ความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม	จำนวน	ร้อยละ
๑-๕ ครั้ง	๔๙	๓๙.๒๐
๖-๑๐ ครั้ง	๔๓	๓๔.๔๐
๑๑-๒๐ ครั้ง	๒๑	๑๖.๘๐
๒๑ ครั้ง ขึ้นไป	๑๒	๙.๖๐
รวม	๑๒๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า จำแนกปัจจัย ด้านความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างกัันดังนี้ คือ ๑-๕ ครั้ง จำนวน ๔๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๒๐

รองลงมาคือ ๖-๑๐ ครั้ง จำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๔๐ ๑๑-๒๐ ครั้ง จำนวน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๘๐ และ ๒๑ ครั้ง ขึ้นไป จำนวน ๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๖๐

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลตาบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ระดับเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลตาบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้คือ หลักธรรมต่อชีวิตและความตาย ได้แก่ ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลตาบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม

ข้อ	หลักธรรมต่อชีวิตและความตาย	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ	อันดับ
๑	ด้านอนิจจัง	๓.๙๔	๐.๓๔	มาก	๑
๒	ด้านทุกขัง	๒.๗๖	๐.๖๘	ปานกลาง	๓
๓	ด้านอนัตตา	๓.๓๙	๐.๗๘	ปานกลาง	๒
	ภาพรวม	๓.๓๗	๐.๔๙	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลตาบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = ๓.๓๗, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๔๙) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก ๑ ด้าน คือ ด้านอนิจจัง (ค่าเฉลี่ย = ๓.๙๔, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๓๔) รองลงมา คือ ด้านอนัตตา (ค่าเฉลี่ย = ๓.๓๙, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๗๘), ด้านทุกขัง (ค่าเฉลี่ย = ๒.๗๖, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๖๘)

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านอนิจจัง**

ข้อ	ด้านอนิจจัง	ประชากร (N=๑๒๕)			
		ระดับความคิดเห็น			
		($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ	อันดับ
๑.	ท่านสังเกตได้ว่าร่างกายของท่านมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา	๓.๙๖	๑.๐๙	มาก	๓
๒.	ท่านเข้าใจว่าการเจ็บป่วยของท่านย่อมเกิดขึ้นได้	๔.๔๗	๐.๕๘	มาก	๒
๓.	ท่านมองเห็นความแก่ เป็นความจริงของชีวิต	๔.๕๘	๐.๕๐	มากที่สุด	๑
๔.	ท่านรู้สึกหงุดหงิดเมื่อท่านเจ็บป่วย	๓.๔๑	๐.๖๖	ปานกลาง	๔
๕.	เมื่อท่านเห็นเด็กเล็กๆ เสียชีวิตท่านรู้สึกว่าเขาด่วนจากไป	๓.๓๐	๐.๓๔	ปานกลาง	๕
รวม		๓.๙๔	๐.๓๔	มาก	

ตารางที่ ๔.๘ พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านอนิจจัง โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก** (ค่าเฉลี่ย = ๓.๙๔, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๓๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ๑ ข้อ คือ ท่านมองเห็นความแก่ เป็นความจริงของชีวิต (ค่าเฉลี่ย = ๔.๕๘, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๕๐), รองลงมาคือ ท่านเข้าใจว่าการเจ็บป่วยของท่านย่อมเกิดขึ้นได้ (ค่าเฉลี่ย = ๔.๔๗, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๕๘), ท่านสังเกตได้ว่าร่างกายของท่านมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (ค่าเฉลี่ย = ๓.๙๖, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๑.๐๙), ส่วนข้อที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ ท่านรู้สึกหงุดหงิดเมื่อท่านเจ็บป่วย (ค่าเฉลี่ย = ๓.๔๑, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๖๖), เมื่อท่านเห็นเด็กเล็กๆ เสียชีวิตท่านรู้สึกว่าเขาด่วนจากไป (ค่าเฉลี่ย = ๓.๓๐, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๓๔)

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ด้านทุกขัง

ข้อ	ด้านทุกขัง	ประชากร (N=๑๒๕)			
		ระดับความคิดเห็น			
		($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ	อันดับ
๖.	ท่านพิจารณาถึงอาการที่ทนไม่ได้ในอิริยาบถใดอิริยาบถหนึ่งของร่างกาย	๓.๓๐	๐.๘๒	ปานกลาง	๑
๗.	ท่านรู้สึกมีอาการถูกบีบคั้นเมื่ออยู่ร่วมกับคนอื่น	๒.๒๕	๐.๗๑	น้อย	๕
๘.	ท่านพิจารณาถึงอาการที่กีดกันความเจ็บป่วยของร่างกาย	๒.๗๒	๐.๙๑	ปานกลาง	๓
๙.	ท่านพิจารณาถึงความขัดแย้งอยู่ในตัวเอง	๓.๐๒	๐.๘๔	ปานกลาง	๒
๑๐.	ท่านรู้สึกว่าร่างกายของท่านมีความบกพร่อง	๒.๕๔	๐.๙๔	ปานกลาง	๔
รวม		๒.๗๖	๐.๖๘	ปานกลาง	

ตารางที่ ๔.๙ พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ด้านทุกขัง โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = ๒.๗๖, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๖๘) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ๔ ข้อ คือ ท่านพิจารณาถึงอาการที่ทนไม่ได้ในอิริยาบถใด อิริยาบถหนึ่งของร่างกาย (ค่าเฉลี่ย = ๓.๓๐, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๘๒), ท่านพิจารณาถึงความขัดแย้งอยู่ในตัวเอง (ค่าเฉลี่ย = ๓.๐๒, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๘๔), ท่านพิจารณาถึงอาการที่กีดกันความเจ็บป่วยของร่างกาย (ค่าเฉลี่ย = ๒.๗๒, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๙๑), ท่านรู้สึกว่าร่างกายของท่านมีความบกพร่อง (ค่าเฉลี่ย = ๒.๕๔, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๙๔), รองลงมาคือ ท่านรู้สึกมีอาการถูกบีบคั้นเมื่ออยู่ร่วมกับคนอื่น (ค่าเฉลี่ย = ๒.๒๕, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๗๑)

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชน ต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านอนัตตา**

ข้อ	ด้านอนัตตา	ประชากร (N=๑๒๕)			
		ระดับความคิดเห็น			
		($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ	อันดับ
๑๑.	ท่านพิจารณาถึงอาการของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน	๓.๓๔	๐.๘๘	ปานกลาง	๔
๑๒.	ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่มีตัวตน	๓.๔๔	๐.๘๐	ปานกลาง	๓
๑๓.	ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงร่างกายที่ไม่มีใครควบคุมได้	๓.๔๖	๐.๗๘	ปานกลาง	๒
๑๔.	ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเป็นเอง	๓.๒๒	๐.๙๙	ปานกลาง	๕
๑๕.	ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่สามารถบังคับร่างกายได้	๓.๕๐	๐.๗๘	ปานกลาง	๑
รวม		๓.๓๙	๐.๗๘	ปานกลาง	

ตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านอนัตตา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง** (ค่าเฉลี่ย = ๓.๓๙, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๗๘) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ๕ ข้อ คือ ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่สามารถบังคับร่างกายได้ (ค่าเฉลี่ย = ๓.๕๐, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๗๘), ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงร่างกายที่ไม่มีใครควบคุมได้ (ค่าเฉลี่ย = ๓.๔๖, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๗๘), ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่มีตัวตน (ค่าเฉลี่ย = ๓.๔๔, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๘๐), ท่านพิจารณาถึงอาการของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน (ค่าเฉลี่ย = ๓.๓๔, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๘๘), และท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง (ค่าเฉลี่ย = ๓.๒๒, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๙๙)

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชน ต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เจตคติของพุทธศาสนิกชน โดยภาพรวม

ข้อ	เจตคติของพุทธศาสนิกชน	($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ	อันดับ
๑	ด้านความรู้ความเข้าใจ	๔.๒๗	๐.๓๙	มาก	๑
๒	ด้านอารมณ์ความรู้สึก	๓.๙๗	๐.๕๓	มาก	๓
๓	ด้านพฤติกรรม	๔.๐๑	๐.๔๙	มาก	๒
	ภาพรวม	๔.๐๙	๐.๓๗	มาก	

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เจตคติของพุทธศาสนิกชน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = ๔.๐๙, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๓๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก ๓ ด้าน คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ (ค่าเฉลี่ย = ๔.๒๗, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๓๙), ด้านพฤติกรรม (ค่าเฉลี่ย = ๔.๐๑, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๔๙), และด้านอารมณ์ความรู้สึก (ค่าเฉลี่ย = ๓.๙๗, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๕๓)

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชน ต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ด้านความรู้ความเข้าใจ

ข้อ	ด้านความรู้ความเข้าใจ	ประชากร (N=๑๒๕)			
		ระดับความคิดเห็น			
		($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ	อันดับ
๑	ท่านคิดว่า ท่านไม่ควรคิดถึงความตายในขณะนี้	๒.๒๖	๑.๕๐	น้อย	๑๐
๒	ท่านคิดว่าใครๆ ก็หลีกเลี่ยงความตายไม่พ้น	๔.๘๙	๐.๓๖	มากที่สุด	๒
๓	ท่านเข้าใจว่าชีวิตและความตายเป็นของคู่กัน	๔.๕๙	๐.๔๙	มากที่สุด	๖
๔	ท่านคิดว่าชีวิตเมื่อตายแล้วก็ต้องเกิด	๔.๓๕	๐.๘๐	มาก	๗
๕	ท่านรู้วันเกิด แต่ไม่รู้วันตาย	๔.๙๔	๐.๓๐	มากที่สุด	๑
๖	ท่านคิดว่าความตายเป็นการเดินทางสุดท้ายของชีวิต	๓.๗๗	๑.๔๓	มาก	๘
๗	ท่านคิดว่าความตายเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ	๔.๗๔	๐.๖๒	มากที่สุด	๔
๘	ท่านคิดว่าความตายเป็นความสงบ	๓.๗๐	๑.๓๘	มาก	๙
๙	ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบ	๔.๘๔	๐.๔๑	มากที่สุด	๓
๑๐	ท่านเข้าใจความจริงของชีวิตต้องมีการจากลา	๔.๖๒	๐.๕๐	มากที่สุด	๕
รวม		๔.๒๗	๐.๓๖	มาก	

ตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ด้านความรู้ความเข้าใจ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = ๔.๒๗, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๓๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ๖ ข้อ คือ ท่านรู้วันเกิด แต่ไม่รู้วันตาย (ค่าเฉลี่ย = ๔.๙๔, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๓๐), ท่านคิดว่าใครๆ ก็หลีกเลี่ยงความตายไม่พ้น (ค่าเฉลี่ย = ๔.๘๙, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๓๖), ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบ (ค่าเฉลี่ย = ๔.๘๔, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๔๑), ท่านคิดว่าความตายเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ (ค่าเฉลี่ย = ๔.๗๔, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๖๒), ท่านเข้าใจความจริงของชีวิตต้องมีการจากลา (ค่าเฉลี่ย = ๔.๖๒, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๕๐), และท่านเข้าใจว่าชีวิตและความตายเป็นของคู่กัน (ค่าเฉลี่ย = ๔.๕๙, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๔๙) รองลงมาคือ ท่านคิดว่าชีวิตเมื่อตายแล้วก็ต้องเกิด (ค่าเฉลี่ย = ๔.๓๕, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๘๐), ท่านคิดว่าความตายเป็นการเดินทางสุดท้ายของชีวิต (ค่าเฉลี่ย = ๓.๗๗, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๑.๔๓), และท่านคิดว่าความตายเป็นความสงบ (ค่าเฉลี่ย = ๓.๗๐, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๑.๓๘), ส่วนข้อ

ที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ ท่านคิดว่า ท่านไม่ควรคิดถึงความตายในขณะนี้ (ค่าเฉลี่ย = ๒.๒๖, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๑.๕๐)

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชน ต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านอารมณ์ความรู้สึก**

ข้อ	ด้านอารมณ์ความรู้สึก	ประชากร (N=๑๒๕)			
		ระดับความคิดเห็น			
		($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ	อันดับ
๑๑	ท่านต้องการที่จะเผชิญความตายอย่างสงบ	๔.๘๖	๐.๔๐	มากที่สุด	๑
๑๒	ท่านชอบไปงานศพเพราะจะได้ตระหนักชีวิตตามจริงของชีวิต	๓.๒๔	๑.๒๒	ปานกลาง	๙
๑๓	การได้ฟังธรรมะทำให้ท่านพิจารณาถึงความจริงของชีวิต	๔.๐๒	๐.๘๔	มาก	๕
๑๔	ท่านทำใจได้เกี่ยวกับความไม่ประมาทในชีวิต	๓.๙๔	๐.๖๐	มาก	๗
๑๕	ท่านยอมรับได้กับสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตทุกเหตุการณ์ที่เกิด	๓.๗๐	๐.๙๐	มาก	๘
๑๖	ท่านรู้สึกว่าการเสียชีวิตเป็นการหมดเวรหมดกรรม	๓.๑๐	๑.๔๙	ปานกลาง	๑๐
๑๗	ท่านรู้สึกว่าเมื่อจากโลกนี้ไปจะเกิดตามกรรมที่ทำ	๔.๕๐	๐.๖๙	มาก	๒
๑๘	เมื่อท่านรู้สึกใจหดหู่ ร่างกายก็ได้รับผลกระทบด้วย	๔.๒๑	๐.๗๙	มาก	๓
๑๙	ท่านไม่รู้สึกลัวสูญเสียเพราะเข้าใจความไม่เที่ยงของชีวิต	๔.๑๗	๐.๘๓	มาก	๔
๒๐	ท่านรู้สึกสนใจเกี่ยวกับความจริงของชีวิต	๔.๐๐	๐.๘๕	มาก	๖
รวม		๓.๙๗	๐.๕๓	มาก	

ตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านอารมณ์ความรู้สึก โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก** (ค่าเฉลี่ย = ๓.๙๗, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๕๓) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ๑ ข้อ คือ ท่านต้องการที่จะเผชิญความตายอย่างสงบ (ค่าเฉลี่ย = ๔.๘๖, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๔๐), รองลงมาคือ ท่านรู้สึกว่เมื่อ

จากโลกนี้ไปจะได้เกิดตามกรรมที่ทำ (ค่าเฉลี่ย = ๓.๙๔, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๖๐), ท่านยอมรับได้กับสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตทุกเหตุการณ์ที่เกิด (ค่าเฉลี่ย = ๓.๗๐, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๙๐), ส่วนข้อที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ ท่านชอบไปงานศพเพราะจะได้ตระหนักรู้ตามจริงของชีวิต (ค่าเฉลี่ย = ๓.๒๔, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๑.๒๒), และท่านรู้สึกว่าการเสียชีวิตเป็นการหมดเวรหมดกรรม (ค่าเฉลี่ย = ๓.๑๐, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๑.๔๙)

ตารางที่ ๔.๑๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านพฤติกรรม**

ข้อ	ด้านพฤติกรรม	ประชากร (N=๑๒๕)			
		ระดับความคิดเห็น			
		($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ	อันดับ
๒๑	ท่านมักจะสนทนาเกี่ยวกับการสูญเสียบุคคลที่รักกับเพื่อน	๒.๒๔	๐.๘๙	น้อย	๑๐
๒๒	เมื่อมีสิ่งเร้าเกี่ยวกับความตาย ทำให้ท่านเห็นคุณค่าของชีวิต	๓.๘๗	๑.๑๘	มาก	๘
๒๓	ท่านคิดว่าท่านได้เตรียมตัวในการดำเนินชีวิตอยู่กับปัจจุบัน	๔.๒๖	๐.๗๕	มาก	๔
๒๔	เมื่อท่านรู้สึกที่ตัวเองเป็นโรคร้าย ท่านก็พร้อมที่จะเตรียมอยู่กับสิ่งนั้น	๓.๘๗	๐.๗๙	มาก	๙
๒๕	ท่านรู้สึกที่ตนเองเข้าใจความตายเข้าไปทุกที	๔.๒๒	๐.๙๓	มาก	๖
๒๖	ท่านสนใจเรื่องการกำหนดลมหายใจเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว	๔.๑๓	๐.๖๑	มาก	๗
๒๗	ท่านคิดว่าการสูญเสียสามารถเกิดขึ้นได้ทุกขณะ	๔.๓๗	๐.๘๔	มาก	๓
๒๘	ท่านคิดว่าชีวิตก่อนตายน่ากลัวกว่าความตาย	๔.๔๕	๐.๘๐	มาก	๒
๒๙	ท่านได้เตรียมความพร้อมในชีวิต จะไม่กลัวเมื่อวันสุดท้ายมาถึง	๔.๕๐	๐.๘๔	มาก	๑
๓๐	ท่านคิดว่าเมื่อถึงระยะสุดท้ายของชีวิต ท่านจะลาจากลงอย่างสงบ	๔.๒๔	๐.๘๗	มาก	๕
รวม		๔.๐๑	๐.๔๙	มาก	

ตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านพฤติกรรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก** (ค่าเฉลี่ย = ๔.๐๑, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๔๙)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก ๙ ข้อ คือ ท่านได้เตรียมความพร้อมในชีวิต จะไม่กลัวเมื่อวันสุดท้ายมาถึง (ค่าเฉลี่ย = ๔.๕๐, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๘๔), ท่านคิดว่าชีวิตก่อนตายน่ากลัวกว่าความตาย (ค่าเฉลี่ย = ๔.๔๕, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๘๐), ท่านคิดว่าการสูญเสียสามารถเกิดขึ้นได้ทุกขณะ (ค่าเฉลี่ย = ๔.๓๗, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๘๔), ท่านคิดว่าท่านได้เตรียมตัวในการดำเนินชีวิตอยู่กับปัจจุบัน (ค่าเฉลี่ย = ๔.๒๖, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๗๕), ท่านคิดว่าเมื่อถึงระยะสุดท้ายของชีวิต ท่านจะลาจากลงอย่างสงบ (ค่าเฉลี่ย = ๔.๒๔, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๘๗), ท่านรู้สึกว่าคุณเองเข้าใจความตายเข้าไปทุกที (ค่าเฉลี่ย = ๔.๒๒, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๘๓), ท่านสนใจเรื่องการกำหนดลมหายใจเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว (ค่าเฉลี่ย = ๔.๑๓, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = ๐.๖๑)

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ เพศ อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม และความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม โดยแสดงการวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean = $\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) การทดสอบค่าที (t – test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F– test)

สมมติฐานที่ ๑ พุทธศาสนิกชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือ **หลักธรรมต่อชีวิตและความตาย** มีด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง ด้านอนัตตา พบว่า จำแนกตามเพศ โดยแสดงการวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean = $\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) การทดสอบค่าที (t – test)

ข้อ	หลักธรรมต่อชีวิต และความตาย	ชาย		หญิง		(N=๑๒๕)	
		($\bar{X}$)	S.D.	($\bar{X}$)	S.D.	t	Sig.
๑	ด้านอนิจจัง	๔.๐๓	๐.๔๓	๓.๙๑	๐.๓๑	๑.๓๒	.๐๔*
๒	ด้านทุกขัง	๓.๐๓	๐.๗๘	๒.๖๘	๐.๖๒	๒.๒๖	.๕๐*
๓	ด้านอนัตตา	๓.๗๖	๐.๖๙	๓.๖๐	๐.๕๗	๒.๗๑	.๐๐**
	รวม	๓.๖๐	๐.๕๗	๓.๒๙	๐.๔๔	๓.๒๒	.๐๗

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามเพศ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมไม่ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านอนัตตา ด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ .๐๑

สมมติฐานที่ ๒ พุทธศาสนิกชนที่มี อายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามอายุ ตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)

ข้อ	หลักธรรมต่อชีวิตและความตาย	ประชากร (N=๑๒๕)					
		แหล่งข้อมูล	SS	df	MS	F	Sig.
๑.	ด้านอนิจจัง	ระหว่าง					
		กลุ่ม	.๗๑	๓.๐๐	.๒๔	๒.๐๗	.๑๑
		ภายในกลุ่ม	๑๓.๙๑	๑๒๑.๐๐	.๑๑		
		รวม	๑๔.๖๓	๑๒๔.๐๐			
๒.	ด้านทุกขัง	ระหว่าง					
		กลุ่ม	๒.๔๓	๓.๐๐	.๘๑	๑.๗๙	.๑๕
		ภายในกลุ่ม	๕๔.๖๔	๑๒๑.๐๐	.๔๕		
		รวม	๕๗.๐๗	๑๒๔.๐๐			
๓.	ด้านอนัตตา	ระหว่าง					
		กลุ่ม	๔.๐๖	๓.๐๐	๑.๓๕	๒.๒๗	.๐๘
		ภายในกลุ่ม	๗๒.๒๙	๑๒๑.๐๐	.๖๐		
		รวม	๗๖.๓๕	๑๒๔.๐๐			
ภาพรวมทุกด้าน		ระหว่าง					
		กลุ่ม	๑.๘๑	๓.๐๐	.๖๐	๒.๕๗	.๐๖
		ภายในกลุ่ม	๒๘.๔๑	๑๒๑.๐๐	.๒๓		
		รวม	๓๐.๒๒	๑๒๔.๐๐			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๖ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาชะลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามอายุ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มี อายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาชะลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมไม่ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านอนัตตา ด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๓ พุทธศาสนิกชนที่มี รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาชะลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาชะลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)

ข้อ	หลักธรรมต่อชีวิตและความตาย	ประชากร (N=๑๒๕)					
		แหล่งข้อมูล	SS	df	MS	F	Sig.
๑.	ด้านอนิจจัง	ระหว่างกลุ่ม	๑.๘๙	๕.๐๐	.๓๘	๓.๕๔	.๐๑*
		ภายในกลุ่ม	๑๒.๗๓	๑๑๙.๐๐	.๑๑		
		รวม	๑๔.๖๓	๑๒๔.๐๐			
๒.	ด้านทุกขัง	ระหว่างกลุ่ม	๑.๙๔	๕.๐๐	.๓๙	.๘๔	.๕๓
		ภายในกลุ่ม	๕๕.๑๓	๑๑๙.๐๐	.๔๖		
		รวม	๕๗.๐๗	๑๒๔.๐๐			
๓.	ด้านอนัตตา	ระหว่างกลุ่ม	๒.๔๙	๕.๐๐	.๕๐	.๘๐	.๕๕
		ภายในกลุ่ม	๗๓.๘๗	๑๑๙.๐๐	.๖๒		
		รวม	๗๖.๓๕	๑๒๔.๐๐			
ภาพรวมทุกด้าน		ระหว่างกลุ่ม	.๙๗	๕.๐๐	.๑๙	.๗๙	.๕๖
		ภายในกลุ่ม	๒๙.๒๔	๑๑๙.๐๐	.๒๕		
		รวม	๓๐.๒๒	๑๒๔.๐๐			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๗ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาชะลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มี รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาชะลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ต่างกัน เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่

เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านอนิจจัง ต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนด้านทุกขัง ด้านอนัตตา ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐาน และไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังนั้นจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ตามวิธีของ (Least Significant Difference : LSD)

ตารางที่ ๔.๑๘ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขากระลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ด้านอนิจจังเป็นรายคู่

		ประชากร (N=๑๒๕)					
		ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	ระหว่าง ๕,๐๐๐ – ๕,๕๐๐ บาท	ระหว่าง ๕,๕๐๑ – ๑๐,๐๐๐ บาท	ระหว่าง ๑๐,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาท	ระหว่าง ๑๕,๐๐๑ – ๒๐,๐๐๐ บาท	สูงกว่า ๒๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป
	$\bar{X}$	๓.๗๑	๓.๕๐	๓.๙๓	๓.๗๑	๓.๘๙	๔.๐๕
ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๓.๗๑	-	๐.๒๑	๐.๒๒	๐.๐๐	๐.๑๗	๐.๓๓
ระหว่าง ๕,๐๐๐ – ๕,๕๐๐ บาท	๓.๕๐		-	-๐.๔๓	-๐.๒๑	-๐.๓๙	-๐.๕๕
ระหว่าง ๕,๕๐๑ – ๑๐,๐๐๐ บาท	๓.๙๓			-	๐.๒๒	๐.๐๕	๐.๑๑
ระหว่าง ๑๐,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาท	๓.๗๑				-	-๐.๑๗	-๐.๓๓
ระหว่าง ๑๕,๐๐๑ – ๒๐,๐๐๐ บาท	๓.๘๙					-	-๐.๑๖
สูงกว่า ๒๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป	๔.๐๕						-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๘ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชน ต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ด้านอนิจจังเป็นรายคู่ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และ ๐.๐๑ เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ พบว่า ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท มีระดับความคิดเห็นมากกว่า รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระหว่าง ๕,๐๐๐ – ๕,๕๐๐ บาท, ระหว่าง ๕,๕๐๑ – ๑๐,๐๐๐ บาท, ระหว่าง ๑๐,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาท, ระหว่าง ๑๕,๐๐๑ – ๒๐,๐๐๐ บาท, และสูงกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ขึ้นไป ระหว่าง ๕,๐๐๐ – ๕,๕๐๐ บาท มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่ารายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระหว่าง ๕,๕๐๑ – ๑๐,๐๐๐ บาท, ระหว่าง ๑๐,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาท, ระหว่าง ๑๕,๐๐๑ – ๒๐,๐๐๐ บาท, และสูงกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ขึ้นไป ระหว่าง ๕,๕๐๑ – ๑๐,๐๐๐ บาท มีระดับความคิดเห็นมากกว่า รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระหว่าง ๑๐,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาท, ระหว่าง ๑๕,๐๐๑ – ๒๐,๐๐๐ บาท, และสูงกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ขึ้นไป ระหว่าง ๑๐,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาท มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่ารายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระหว่าง ๑๕,๐๐๑ – ๒๐,๐๐๐ บาท และสูงกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ขึ้นไป ระหว่าง ๑๕,๐๐๑ – ๒๐,๐๐๐ บาท มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่ารายได้เฉลี่ยต่อเดือน สูงกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ขึ้นไป

สมมติฐานที่ ๔ พุทธศาสนิกชนที่มี ระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๙ การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา ตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)

ข้อ	หลักธรรมต่อชีวิตและความตาย	ประชากร (N=๑๒๕)					
		แหล่งข้อมูล	SS	df	MS	F	Sig.
๑.	ด้านอนิจจัง	ระหว่างกลุ่ม	.๗๘	๔.๐๐	.๒๐	๑.๗๐	.๑๕
		ภายในกลุ่ม	๑๓.๘๔	๑๒๐.๐๐	.๑๒		
		รวม	๑๔.๖๓	๑๒๔.๐๐			
๒.	ด้านทุกขัง	ระหว่างกลุ่ม	๔.๑๒	๔.๐๐	๑.๐๓	๒.๓๓	.๐๖
		ภายในกลุ่ม	๕๒.๙๕	๑๒๐.๐๐	.๔๔		
		รวม	๕๗.๐๗	๑๒๔.๐๐			
๓.	ด้านอนัตตา	ระหว่างกลุ่ม	๕.๘๖	๔.๐๐	๑.๔๗	๒.๕๐	.๐๕*
		ภายในกลุ่ม	๗๐.๔๙	๑๒๐.๐๐	.๕๙		
		รวม	๗๖.๓๕	๑๒๔.๐๐			
ภาพรวมทุกด้าน	ภาพรวมทุกด้าน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๓๖	๔.๐๐	.๕๙	๒.๕๔	.๐๕*
		ภายในกลุ่ม	๒๗.๘๖	๑๒๐.๐๐	.๒๓		
		รวม	๓๐.๒๒	๑๒๔.๐๐			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๙ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มี ระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ต่างกัน เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม ต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านอนัตตา ต่างกัน เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านทุกขัง ด้านอนิจจัง ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังนั้นจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ตามวิธีของ (Least Significant Difference : LSD) ดังตารางที่ ๔.๒๐ - ๔.๒๑

ตารางที่ ๔.๒๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวมทุกด้านเป็นรายคู่

โดยภาพรวม ทุกด้าน	$\bar{X}$	ประชากร (N=๑๒๕)				
		ประถมศึกษา/ ต่ำกว่า	มัธยมศึกษา (ม.๑ - ม.๖) /ป.ว.ช.	ป.ว.ส. หรือ อนุปริญญา	ปริญญา ตรี	ปริญญา โท/สูงกว่า
		๓.๒๔	๓.๑๑	๓.๐๕	๓.๔๔	๓.๔๑
ประถมศึกษา/ ต่ำกว่า	๓.๒๔	-	๐.๑๔	๐.๑๙	๐.๒๐	๐.๑๗
มัธยมศึกษา (ม.๑ - ม.๖) /ป.ว.ช.	๓.๑๑		-	๐.๐๖	๐.๓๔	๐.๓๑
ป.ว.ส. หรือ อนุปริญญา	๓.๐๕			-	-๐.๓๙	-๐.๓๗
ปริญญาตรี	๓.๔๔				-	๐.๐๓
ปริญญาโท/ สูงกว่า	๓.๔๑					-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชน ต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวมทุกด้านเป็นรายคู่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ พบว่า ประถมศึกษา/ต่ำกว่า มีระดับความคิดเห็นมากกว่า โดยภาพรวมทุกด้าน มัธยมศึกษา (ม.๑ - ม.๖) /ป.ว.ช., ป.ว.ส. หรือ อนุปริญญา ปริญญาตรี และปริญญาโท/สูงกว่า มัธยมศึกษา (ม.๑ - ม.๖) /ป.ว.ช. มีระดับความคิดเห็นมากกว่า โดยภาพรวมทุกด้าน ป.ว.ส. หรือ อนุปริญญา, ปริญญาตรี, และปริญญาโท/สูงกว่า ป.ว.ส. หรือ อนุปริญญา มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่า โดยภาพรวมทุกด้าน ปริญญาตรี และปริญญาโท/สูงกว่า ปริญญาตรี มีระดับความคิดเห็นมากกว่า โดยภาพรวมทุกด้าน ปริญญาโท/สูงกว่า

ตารางที่ ๔.๒๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านอนัตตาเป็นรายคู่

ด้านอนัตตา	$\bar{X}$	ประชากร (N=๑๒๕)				
		ประถมศึกษา/ ต่ำกว่า	มัธยมศึกษา (ม.๑ - ม.๖) /ป.ว.ช.	ป.ว.ส. หรือ อนุปริญญา	ปริญญา ตรี	ปริญญา โท/สูงกว่า
		๓.๒๕	๒.๖๘	๓.๐๑	๓.๕๒	๓.๔๓
ประถมศึกษา/ ต่ำกว่า	๓.๒๕	-	๐.๕๗	๐.๒๔	๐.๒๗	๐.๑๘
มัธยมศึกษา (ม.๑ - ม.๖) /ป.ว.ช.	๒.๖๘		-	-๐.๓๓	-๐.๘๔	-๐.๗๕
ป.ว.ส. หรือ อนุปริญญา	๓.๐๑			-	-๐.๕๐	-๐.๔๒
ปริญญาตรี	๓.๕๒				-	๐.๐๘
ปริญญาโท/ สูงกว่า	๓.๔๓					-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชน ต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านอนัตตาเป็นรายคู่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ พบว่า ประถมศึกษา/ต่ำกว่า มีระดับความคิดเห็นมากกว่าระดับการศึกษา ด้านอนัตตา มัธยมศึกษา (ม.๑ - ม.๖) /ป.ว.ช., ป.ว.ส. หรือ อนุปริญญา, ปริญญาตรี, และปริญญาโท/สูงกว่า มัธยมศึกษา (ม.๑ - ม.๖) /ป.ว.ช. มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าระดับการศึกษา

ด้านอนัตตา ป.ว.ส. หรือ อนุปริญา, ปริญาตรี และปริญาโท/สูงกว่า ป.ว.ส. หรือ อนุปริญา มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าระดับการศึกษา ด้านอนัตตา ปริญาตรี และปริญาโท/สูงกว่า ปริญาตรี มีระดับความคิดเห็นมากกว่าระดับการศึกษา ด้านอนัตตา ปริญาโท/สูงกว่า

สมมติฐานที่ ๕ พุทธศาสนิกชนที่มี ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาชะลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๒ การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาชะลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)

ข้อ	หลักธรรมต่อชีวิตและความตาย	ประชากร (N=๑๒๕)					
		แหล่งข้อมูล	SS	df	MS	F	Sig.
๑.	ด้านอนิจจัง	ระหว่างกลุ่ม	๒.๒๕	๔.๐๐	.๕๖	๕.๔๖	.๐๐**
		ภายในกลุ่ม	๑๒.๓๘	๑๒๐.๐๐	.๑๐		
		รวม	๑๔.๖๓	๑๒๔.๐๐			
๒.	ด้านทุกขัง	ระหว่างกลุ่ม	๑.๔๐	๔.๐๐	.๓๕	.๗๕	.๕๖
		ภายในกลุ่ม	๕๕.๖๗	๑๒๐.๐๐	.๔๖		
		รวม	๕๗.๐๗	๑๒๔.๐๐			
๓.	ด้านอนัตตา	ระหว่างกลุ่ม	๖.๘๓	๔.๐๐	๑.๗๑	๒.๙๕	.๐๒*
		ภายในกลุ่ม	๖๙.๕๒	๑๒๐.๐๐	.๕๘		
		รวม	๗๖.๓๕	๑๒๔.๐๐			
ภาพรวมทุกด้าน		ระหว่างกลุ่ม	๑.๕๓	๔.๐๐	.๓๘	๑.๖๐	.๑๘
		ภายในกลุ่ม	๒๘.๖๙	๑๒๐.๐๐	.๒๔		
		รวม	๓๐.๒๒	๑๒๔.๐๐			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาชะลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มี ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาชะลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ต่างกัน เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านอนัตตา ด้านอนิจจัง ต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านทุกขัง ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่

เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังนั้นจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ตามวิธีของ (Least Significant Difference : LSD) ดังตารางที่ ๔.๒๓ - ๔.๒๔

ตารางที่ ๔.๒๓ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนิจจังเป็นรายคู่

ด้านอนิจจัง	$\bar{X}$	ประชากร (N=๑๒๕)				
		น้อยกว่า ๑ ปี	ตั้งแต่ ๑-๒ ปี	ตั้งแต่ ๒-๓ ปี	ตั้งแต่ ๓-๔ ปี	ตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป
		๔.๑๐	๔.๑๒	๓.๖๙	๓.๘๒	๓.๘๙
น้อยกว่า ๑ ปี	๔.๑๐	-	๐.๐๒	๐.๔๑*	๐.๒๘	๐.๒๑
ตั้งแต่ ๑-๒ ปี	๔.๑๒		-	๐.๔๒*	๐.๓๐	๐.๒๒
ตั้งแต่ ๒-๓ ปี	๓.๖๙			-	-๐.๑๓	-๐.๒๐
ตั้งแต่ ๓-๔ ปี	๓.๘๒				-	๐.๐๘
ตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป	๓.๘๙					-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๓ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนิจจังเป็นรายคู่ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และ ๐.๐๑ เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ พบว่า น้อยกว่า ๑ ปี มีระดับความคิดเห็นมากกว่าระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนิจจัง ตั้งแต่ ๑-๒ ปี, ตั้งแต่ ๒-๓ ปี, ตั้งแต่ ๓-๔ ปี, และตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป, ตั้งแต่ ๑-๒ ปี มีระดับความคิดเห็นมากกว่าระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนิจจัง ตั้งแต่ ๒-๓ ปี, ตั้งแต่ ๓-๔ ปี และตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป, ตั้งแต่ ๒-๓ ปี มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนิจจัง ตั้งแต่ ๓-๔ ปี และตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป, ตั้งแต่ ๓-๔ ปี มีระดับความคิดเห็นมากกว่าระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนิจจัง ตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป

ตารางที่ ๔.๒๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนัตตาเป็นรายคู่

ด้านอนัตตา	$\bar{X}$	ประชากร (N=๑๒๕)				
		น้อยกว่า ๑ ปี	ตั้งแต่ ๑-๒ ปี	ตั้งแต่ ๒-๓ ปี	ตั้งแต่ ๓-๔ ปี	ตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป
		๓.๐๕	๓.๖๘	๓.๑๖	๓.๒๖	๓.๕๖
น้อยกว่า ๑ ปี	๓.๐๕	-	-๐.๖๓	-๐.๑๐	-๐.๒๑	-๐.๕๑
ตั้งแต่ ๑-๒ ปี	๓.๖๘		-	๐.๕๓	๐.๔๒	๐.๑๓
ตั้งแต่ ๒-๓ ปี	๓.๑๖			-	-๐.๑๑	-๐.๔๐
ตั้งแต่ ๓-๔ ปี	๓.๒๖				-	-๐.๓๐
ตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป	๓.๕๖					-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนัตตาเป็นรายคู่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ พบว่า น้อยกว่า ๑ ปี มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนัตตา ตั้งแต่ ๑-๒ ปี, ตั้งแต่ ๒-๓ ปี, ตั้งแต่ ๓-๔ ปี, และตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป, ตั้งแต่ ๑-๒ ปี มีระดับความคิดเห็นมากกว่าระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนัตตา ตั้งแต่ ๒-๓ ปี, ตั้งแต่ ๓-๔ ปี, และตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป, ตั้งแต่ ๒-๓ ปี มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนัตตา ตั้งแต่ ๓-๔ ปี, และตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป, ตั้งแต่ ๓-๔ ปี มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนัตตา ตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป,

สมมติฐานที่ ๖ พุทธศาสนิกชนที่มี ความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๕ การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรมตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)

ข้อ	หลักธรรมต่อชีวิตและความตาย	ประชากร (N=๑๒๕)					
		แหล่งข้อมูล	SS	df	MS	F	Sig.
๑.	ด้านอนิจจัง	ระหว่างกลุ่ม	.๓๙	๓.๐๐	.๑๓	๑.๑๑	.๓๕
		ภายในกลุ่ม	๑๔.๒๓	๑๒๑.๐๐	.๑๒		
		รวม	๑๔.๖๓	๑๒๔.๐๐			
๒.	ด้านทุกขัง	ระหว่างกลุ่ม	.๖๐	๓.๐๐	.๒๐	.๔๓	.๗๓
		ภายในกลุ่ม	๕๖.๔๗	๑๒๑.๐๐	.๔๗		
		รวม	๕๗.๐๗	๑๒๔.๐๐			
๓.	ด้านอนัตตา	ระหว่างกลุ่ม	๕.๐๙	๓.๐๐	๑.๗๐	๒.๘๘	.๐๔*
		ภายในกลุ่ม	๗๑.๒๖	๑๒๑.๐๐	.๕๙		
		รวม	๗๖.๓๕	๑๒๔.๐๐			
ภาพรวมทุกด้าน		ระหว่างกลุ่ม	.๑๙	๓.๐๐	.๐๖	.๒๕	.๘๖
		ภายในกลุ่ม	๓๐.๐๓	๑๒๑.๐๐	.๒๕		
		รวม	๓๐.๒๒	๑๒๔.๐๐			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มี ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ต่างกัน เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านอนัตตา ต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังนั้นจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ตามวิธีของ (Least Significant Difference : LSD)

ตารางที่ ๔.๒๖ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนัตตาเป็นรายคู่

ด้านอนัตตา	$\bar{X}$	ประชากร (N=๑๒๕)			
		๑ - ๕ ครั้ง	๖ - ๑๐ ครั้ง	๑๑ - ๒๐ ครั้ง	๒๑ ครั้ง ขึ้นไป
		๓.๑๘	๓.๔๐	๓.๖๔	๓.๗๗
๑ - ๕ ครั้ง	๓.๑๘	-	-๐.๒๒	-๐.๔๕	-๐.๕๘
๖ - ๑๐ ครั้ง	๓.๔๐		-	-๐.๒๓	-๐.๓๖
๑๑ - ๒๐ ครั้ง	๓.๖๔			-	-๐.๑๓
๒๑ ครั้ง ขึ้นไป	๓.๗๗				-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๖ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนัตตาเป็นรายคู่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ พบว่า ๑ - ๕ ครั้ง มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านอนัตตา ๖ - ๑๐ ครั้ง, ๑๑ - ๒๐ ครั้ง, และ ๒๑ ครั้ง ขึ้นไป, ๖ - ๑๐ ครั้ง มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ๑๑ - ๒๐ ครั้ง, และ ๒๑ ครั้ง ขึ้นไป, ๑๑ - ๒๐ ครั้ง, ๒๑ ครั้ง ขึ้นไป มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ๒๑ ครั้ง ขึ้นไป

สมมติฐานที่ ๗ พุทธศาสนิกชนที่มี เพศ ต่างกัน ๑ - ๕ ครั้ง มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๗ การเปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือ เจตคติของพุทธศาสนิกชน มีด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านพฤติกรรม จำแนกตามเพศ โดยแสดงการวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean = $\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) การทดสอบค่าที (t - test)

ข้อ	เจตคติของพุทธศาสนิกชน	ชาย		หญิง		(N=๑๒๕)	
		($\bar{X}$)	S.D.	($\bar{X}$)	S.D.	t	Sig.
๑	ด้านความรู้ความเข้าใจ	๔.๒๑	.๔๑	๔.๒๙	.๓๕	-๑.๑๓	.๑๓
๒	ด้านอารมณ์ความรู้สึก	๓.๙๙	.๕๖	๓.๙๗	.๕๒	.๑๕	.๘๗
๓	ด้านพฤติกรรม	๔.๑๐	.๕๔	๓.๙๙	.๔๗	๑.๑๗	.๒๒
	รวม	๔.๑๐	.๔๐	๔.๐๘	.๓๖	.๒๒	.๗๓

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๗ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามเพศ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมไม่ต่างกัน ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านพฤติกรรม ด้านอารมณ์ความรู้สึก ไม่ต่างกัน ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๘ พุทธศาสนิกชนที่มี อายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๘ การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามอายุ ตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)

ข้อ	เจตคติของ พุทธศาสนิกชน	ประชากร (N=๑๒๕)					
		แหล่งข้อมูล	SS	df	MS	F	Sig.
๑.	ด้านความรู้ ความเข้าใจ	ระหว่างกลุ่ม	.๑๒	๓.๐๐	.๐๔	.๓๑	.๘๒
		ภายในกลุ่ม	๑๖.๑๖	๑๒๑.๐๐	.๑๓		
		รวม	๑๖.๒๘	๑๒๔.๐๐			
๒.	ด้านอารมณ์ ความรู้สึก	ระหว่างกลุ่ม	.๙๗	๓.๐๐	.๓๒	๑.๑๗	.๓๓
		ภายในกลุ่ม	๓๓.๔๓	๑๒๑.๐๐	.๒๘		
		รวม	๓๔.๔๐	๑๒๔.๐๐			
๓.	ด้านพฤติกรรม	ระหว่างกลุ่ม	๑.๖๑	๓.๐๐	.๕๔	๒.๓๐	.๐๘
		ภายในกลุ่ม	๒๘.๑๗	๑๒๑.๐๐	.๒๓		
		รวม	๒๙.๗๗	๑๒๔.๐๐			
ภาพรวมทุกด้าน	ระหว่างกลุ่ม	.๖๕	๓.๐๐	.๒๒	๑.๕๙	.๑๙	
	ภายในกลุ่ม	๑๖.๔๘	๑๒๑.๐๐	.๑๔			
	รวม	๑๗.๑๓	๑๒๔.๐๐				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๘ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามอายุ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มี อายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความ

ตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ต่างกัน เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านพฤติกรรม ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านความรู้ความเข้าใจ ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๙ พุทธศาสนิกชนที่มี รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๙ การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)

ข้อ	เจตคติของ พุทธศาสนิกชน	ประชากร (N=๑๒๕)					
		แหล่งข้อมูล	SS	df	MS	F	Sig.
๑.	ด้านความรู้ ความเข้าใจ	ระหว่างกลุ่ม	๑.๒๕	๕.๐๐	.๒๕	๑.๙๙	.๐๙
		ภายในกลุ่ม	๑๕.๐๓	๑๑๙.๐๐	.๑๓		
		รวม	๑๖.๒๘	๑๒๔.๐๐			
๒.	ด้านอารมณ์ ความรู้สึก	ระหว่างกลุ่ม	๑.๖๔	๕.๐๐	.๓๓	๑.๑๙	.๓๒
		ภายในกลุ่ม	๓๒.๗๖	๑๑๙.๐๐	.๒๘		
		รวม	๓๔.๔๐	๑๒๔.๐๐			
๓.	ด้านพฤติกรรม	ระหว่างกลุ่ม	๒.๐๖	๕.๐๐	.๔๑	๑.๗๗	.๑๒
		ภายในกลุ่ม	๒๗.๗๒	๑๑๙.๐๐	.๒๓		
		รวม	๒๙.๗๘	๑๒๔.๐๐			
ภาพรวมทุกด้าน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๑	๕.๐๐	.๒๐	๑.๔๘	.๒๐	
	ภายในกลุ่ม	๑๖.๑๒	๑๑๙.๐๐	.๑๔			
	รวม	๑๗.๑๓	๑๒๔.๐๐				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๙ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มี รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ต่างกัน เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านพฤติกรรม ด้านอารมณ์ความรู้สึก ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๑๐ พุทธศาสนิกชนที่มี ระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๐ การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา ตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)

ข้อ	เจตคติของ พุทธศาสนิกชน	ประชากร (N=๑๒๕)					
		แหล่งข้อมูล	SS	df	MS	F	Sig.
๑.	ด้านความรู้ ความเข้าใจ	ระหว่างกลุ่ม	.๘๐	๔.๐๐	.๒๐	๑.๕๖	.๑๙
		ภายในกลุ่ม	๑๕.๔๘	๑๒๐.๐๐	.๑๓		
		รวม	๑๖.๒๘	๑๒๔.๐๐			
๒.	ด้านอารมณ์ ความรู้สึก	ระหว่างกลุ่ม	๑.๘๗	๔.๐๐	.๔๗	๑.๗๓	.๑๕
		ภายในกลุ่ม	๓๒.๕๒	๑๒๐.๐๐	.๒๗		
		รวม	๓๔.๔๐	๑๒๔.๐๐			
๓.	ด้านพฤติกรรม	ระหว่างกลุ่ม	๑.๔๖	๔.๐๐	.๓๖	๑.๕๔	.๑๙
		ภายในกลุ่ม	๒๘.๓๒	๑๒๐.๐๐	.๒๔		
		รวม	๒๙.๗๗	๑๒๔.๐๐			
ภาพรวมทุกด้าน		ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๑	๔.๐๐	.๒๕	๑.๘๘	.๑๒
		ภายในกลุ่ม	๑๖.๑๒	๑๒๐.๐๐	.๑๓		
		รวม	๑๗.๑๓	๑๒๔.๐๐			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๐ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มี ระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ต่างกัน เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านพฤติกรรม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๑๑ พุทธศาสนิกชนที่มี ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๑ การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)

ข้อ	เจตคติของ พุทธศาสนิกชน	ประชากร (N=๑๒๕)					
		แหล่งข้อมูล	SS	df	MS	F	Sig.
๑.	ด้านความรู้ ความเข้าใจ	ระหว่างกลุ่ม	.๙๑	๔.๐๐	.๒๓	๑.๗๗	.๑๔
		ภายในกลุ่ม	๑๕.๓๗	๑๒๐.๐๐	.๑๓		
		รวม	๑๖.๒๘	๑๒๔.๐๐			
๒.	ด้านอารมณ์ ความรู้สึก	ระหว่างกลุ่ม	.๗๔	๔.๐๐	.๑๙	.๖๖	.๖๒
		ภายในกลุ่ม	๓๓.๖๕	๑๒๐.๐๐	.๒๘		
		รวม	๓๔.๔๐	๑๒๔.๐๐			
๓.	ด้านพฤติกรรม	ระหว่างกลุ่ม	๒.๙๓	๔.๐๐	.๗๓	๓.๒๘	.๐๑*
		ภายในกลุ่ม	๒๖.๘๔	๑๒๐.๐๐	.๒๒		
		รวม	๒๙.๗๗	๑๒๔.๐๐			
ภาพรวมทุกด้าน		ระหว่างกลุ่ม	.๗๗	๔.๐๐	.๑๙	๑.๔๐	.๒๔
		ภายในกลุ่ม	๑๖.๓๖	๑๒๐.๐๐	.๑๔		
		รวม	๑๗.๑๓	๑๒๔.๐๐			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มี ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ต่างกัน เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐาน และไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านพฤติกรรม ต่างกัน มีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังนั้นจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ตามวิธีของ (Least Significant Difference : LSD) **ตารางที่ ๔.๓๒**

ตารางที่ ๔.๓๒ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพฤติกรรม เป็นรายคู่

ด้านพฤติกรรม	$\bar{X}$	ประชากร (N=๑๒๕)				
		น้อยกว่า ๑ ปี	ตั้งแต่ ๑-๒ ปี	ตั้งแต่ ๒-๓ ปี	ตั้งแต่ ๓-๔ ปี	ตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป
		๓.๘๐	๔.๒๓	๓.๗๖	๔.๐๒	๔.๐๙
น้อยกว่า ๑ ปี	๓.๘๐	-	-๐.๔๓	-๐.๐๔	-๐.๒๒	-๐.๒๙
ตั้งแต่ ๑-๒ ปี	๔.๒๓		-	๐.๔๗	๐.๒๐	๐.๑๔
ตั้งแต่ ๒-๓ ปี	๓.๗๖			-	-๐.๒๗	-๐.๓๓
ตั้งแต่ ๓-๔ ปี	๔.๐๒				-	-๐.๐๗
ตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป	๔.๐๙					-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๒ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพฤติกรรม เป็นรายคู่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และ ๐.๐๑ เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ พบว่า น้อยกว่า ๑ ปี มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพฤติกรรม ตั้งแต่ ๑-๒ ปี, ตั้งแต่ ๒-๓ ปี, ตั้งแต่ ๓-๔ ปี, และตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป, ตั้งแต่ ๑-๒ ปี มีระดับความคิดเห็นมากกว่าระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพฤติกรรม ตั้งแต่ ๒-๓ ปี, ตั้งแต่ ๓-๔ ปี, และตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป, ตั้งแต่ ๒-๓ ปี มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพฤติกรรม ตั้งแต่ ๓-๔ ปี, และตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป, ตั้งแต่ ๓-๔ ปี มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพฤติกรรม ตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป,

สมมติฐานที่ ๑๒ พุทธศาสนิกชนที่มี ความถึในการเข้าร่วมกิจกรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๓ การเปรียบเทียบ เจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายใน กลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความถึในการเข้าร่วม กิจกรรมตามการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การทดสอบค่า (F- test)

ข้อ	เจตคติของ พุทธศาสนิกชน	ประชากร (N=๑๒๕)					
		แหล่งข้อมูล	SS	df	MS	F	Sig.
๑.	ด้านความรู้ ความเข้าใจ	ระหว่างกลุ่ม	.๒๑	๓.๐๐	.๐๗	.๕๓	.๖๖
		ภายในกลุ่ม	๑๖.๐๗	๑๒๑.๐๐	.๑๓		
		รวม	๑๖.๒๘	๑๒๔.๐๐			
๒.	ด้านอารมณ์ ความรู้สึก	ระหว่างกลุ่ม	๑.๕๘	๓.๐๐	.๕๓	๑.๙๔	.๑๓
		ภายในกลุ่ม	๓๒.๘๒	๑๒๑.๐๐	.๒๗		
		รวม	๓๔.๔๐	๑๒๔.๐๐			
๓.	ด้านพฤติกรรม	ระหว่างกลุ่ม	๓.๑๙	๓.๐๐	๑.๐๖	๔.๘๕	.๐๐**
		ภายในกลุ่ม	๒๖.๕๘	๑๒๑.๐๐	.๒๒		
		รวม	๒๙.๗๗	๑๒๔.๐๐			
ภาพรวมทุกด้าน		ระหว่างกลุ่ม	.๙๗	๓.๐๐	.๓๒	๒.๔๒	.๐๗
		ภายในกลุ่ม	๑๖.๑๖	๑๒๑.๐๐	.๑๓		
		รวม	๑๗.๑๓	๑๒๔.๐๐			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อ ชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตาม ความถึในการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มี ความถึในการเข้าร่วมกิจกรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ ต่างกัน เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐาน และไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านพฤติกรรม ต่างกัน มี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้าน ความรู้ความเข้าใจ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังนั้นจึงทำการ ทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ ตามวิธีของ (Least Significant Difference : LSD) **ดังตารางที่ ๔.๓๔**

ตารางที่ ๔.๓๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพฤติกรรม เป็นรายคู่

ด้านพฤติกรรม	$\bar{X}$	ประชากร (N=๑๒๕)			
		๑ - ๕ ครั้ง	๖ - ๑๐ ครั้ง	๑๑ - ๒๐ ครั้ง	๒๑ ครั้งขึ้นไป
		๓.๘๗	๓.๘๔	๔.๐๕	๔.๑๗
๑ - ๕ ครั้ง	๓.๘๗	-	-๐.๒๐	-๐.๓๒	-๐.๔๘
๖ - ๑๐ ครั้ง	๓.๘๔		-	-๐.๑๒	-๐.๒๘
๑๑ - ๒๐ ครั้ง	๔.๐๕			-	-๐.๑๗
๒๑ ครั้งขึ้นไป	๔.๑๗				-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของเจตคติของ พุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพฤติกรรม เป็นรายคู่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และ ๐.๐๑ เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ พบว่า ๑ - ๕ ครั้ง มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพฤติกรรม ๖ - ๑๐ ครั้ง, ๑๑ - ๒๐ ครั้ง, และ ๒๑ ครั้ง ขึ้นไป, ๖ - ๑๐ ครั้ง มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพฤติกรรม ๑๑ - ๒๐ ครั้ง, และ ๒๑ ครั้ง ขึ้นไป, ๑๑ - ๒๐ ครั้ง มีระดับความคิดเห็นน้อยกว่าความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพฤติกรรม ๒๑ ครั้ง ขึ้นไป,

๔.๔ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชนในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

สมมติฐานที่ ๑๓ ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ต่อหลักธรรมต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ตารางที่ ๔.๓๕ แสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ต่อหลักธรรมต่อชีวิตและความตาย

ลำดับ	หลักธรรมต่อชีวิตและความตาย	ด้านอนิจจัง	ด้านทุกขัง	ด้านอนัตตา	โดยรวม
๑	ด้านอนิจจัง		.๕๑**	.๒๕**	.๖๐**
๒	ด้านทุกขัง			.๕๙**	.๘๙**
๓	ด้านอนัตตา				.๘๖**

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๕ ผลแสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ต่อหลักธรรมต่อชีวิตและความตาย พบว่า ด้านอนิจจังและด้านทุกขัง ด้านอนิจจังและด้านอนัตตา ด้านอนิจจังและโดยรวม, ด้านทุกขังและด้านอนัตตา และโดยรวม, ด้านอนัตตาและโดยรวม, ทุกคู่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๑๔ ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ต่อหลักธรรมต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ตารางที่ ๔.๓๖ แสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ต่อปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน

ลำดับ	หลักธรรมต่อชีวิตและความตาย	ด้านความรู้ความเข้าใจ	ด้านอารมณ์ความรู้สึก	ด้านพฤติกรรม	โดยรวม
๑	ด้านความรู้ความเข้าใจ		.๔๕**	.๑๔	.๖๐**
๒	ด้านอารมณ์ความรู้สึก			.๗๓**	.๙๔**
๓	ด้านพฤติกรรม				.๘๓**

จากตารางที่ ๔.๓๖ ผลแสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ต่อปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน พบว่า ด้านความรู้ความเข้าใจและด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านความรู้ความเข้าใจและด้านพฤติกรรม ด้านความรู้ความเข้าใจและโดยรวม, ด้านอารมณ์ความรู้สึกและด้านพฤติกรรม ด้านอารมณ์ความรู้สึกและโดยรวม, ด้านพฤติกรรมและโดยรวม ทุกคู่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๑๕ ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ต่อปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน

ตารางที่ ๔.๓๗ แสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน

ลำดับ	ตัวแปร	ด้านความรู้ความเข้าใจ	ด้านอารมณ์ความรู้สึก	ด้านพฤติกรรม	โดยรวม
๑	ด้านอนิจจัง	.๑๔	.๒๐*	.๒๑*	.๕๖**
๒	ด้านทุกขัง	-.๒๙**	.๐๕	.๑๖	.๖๔**
๓	ด้านอนัตตา	-.๓๒**	.๒๙**	.๖๕**	.๘๐**

จากตารางที่ ๔.๓๗ ผลแสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน พบว่า ด้านอนิจจังและด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านอนิจจังและด้านพฤติกรรม ด้านอนิจจังและโดยรวม, ด้านทุกขังและด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านทุกขังและด้านโดยรวม, ด้านอนัตตาและด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอนัตตาและด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านอนัตตาและด้านพฤติกรรม ด้านอนัตตาและด้านโดยรวม ทุกคู่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และ ๐.๐๑ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔.๕ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑. เมื่อกล่าวถึงชีวิตและความตาย ท่านมีความเข้าใจอย่างไรบ้าง

๑.) ชีวิตเป็นเรื่องของการปรุงแต่งตามธรรมชาติเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ตามธรรมชาติ ไม่มีตัวตนที่แท้จริง

๒.) ความตายเป็นเรื่องปกติที่สิ่งมีชีวิตทุกชีวิตต้องพบเจอ ถือเป็นเรื่องที่ต้องเตรียมพร้อมอย่างไม่ประมาทในขณะที่มีชีวิตอยู่

๓.) ชีวิต คือ ตอนที่ยังมีลมหายใจอยู่ รับรู้ทุกอย่าง กระทบสิ่งที่ตอนอยากกระทำ ได้ ความตาย คือ สิ่งทีทุกชีวิตบนโลกนี้ต้องพบเจอทุกชีวิต แต่จะช้าจะเร็วแค่นั้นเอง

๔.) ความตาย เป็นเรื่องธรรมดา เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นกฎธรรมชาติ คือ ไตรลักษณ์

๕.) ชีวิตเป็นทุกข์ แต่ก็มีค่า เพราะเป็นโอกาสให้เราได้ทำความดี เพื่อก้าวสู่ภพภูมิที่สูงขึ้นไปและพัฒนาไปสู่พระนิพพาน

๖.) การได้เกิดเป็นมนุษย์ถือว่าเป็นบุญที่ได้มีโอกาสสร้างบุญกุศล เพื่อตัวเองและเพื่อนมนุษย์ทุกๆ คน

๒. เมื่อกล่าวถึงชีวิตและความตาย ท่านมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง

๑.) พยายามทำความเข้าใจกับความจริงของชีวิตทุกชีวิตที่เกิดมาแล้วก็ต้องตายทุกคน เพื่อไม่ให้รู้สึกหวาดกลัวความตาย หรือการพลัดพรากมากเกินไป

๒.) เป็นสิ่งที่น่ากลัว แต่ทุกคนต้องเจอและเตรียมพร้อมที่จะยอมรับมันเมื่อเวลานั้นมาถึง

๓.) รู้สึกว่า ชีวิตและความตายเป็นของคู่กัน ต้องทำใจและยอมรับความเป็นจริงว่า ชีวิตมาคู่กับความตาย จะหนีอะไรก็หนีพ้นแต่หนีความตายไม่พ้น

๔.) เป็นเรื่องปกติ เกิดเท่าไร ตายเท่านั้น

๕.) ชีวิตเป็นของไม่แน่นอน ความตายเป็นของแน่นอน

๖.) ชีวิตต้องใช้ให้คุ้มค่างับเวลาที่เกิดมาเป็นมนุษย์ เพื่อให้หลุดพ้นจากวัฏสงสาร ความตาย ถ้าทำใจได้จะเป็นสิ่งที่ไม่น่ากลัว เพราะทุกคนเกิดมาต้องตายแน่นอน

๓. เมื่อกล่าวถึงชีวิตและความตาย **ท่านคิดว่าท่านควรจะมีปฏิบัติอย่างไรบ้าง**

๑.) ใช้ชีวิตในปัจจุบันทำประโยชน์ให้ผู้อื่น และรักษาจิตใจของตนเองให้อยู่ในธรรม ด้วยความไม่ประมาท

๒.) ปฏิบัติตนอย่างไม่ประมาท หมั่นทำความดีไม่ทำบาปต่อชีวิตผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดูแลกาย และใจเราให้พร้อมเสมอ

๓.) ปฏิบัติตนให้อยู่ในความดี ไม่ประมาท และทำใจยอมรับกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นเสมอ ใช้ชีวิตอยู่ในความมีศีลธรรมในหัวใจ ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ว่าจะป็นสัตว์เดียรฉาน หรือมนุษย์เราก็ไม่ควรทำร้ายเขา

๔.) ตั้งมั่นอยู่ใน ทาน ศีล ภาวนา ลดละเลิกโลภ โกรธ หลง เป็นหนทางที่จะพ้น จากการเวียนว่ายตายในสังสารวัฏได้

๕.) ควรหมั่นปฏิบัติธรรมให้มาก เตรียมความพร้อมสำหรับความตาย

๖.) ชีวิตต้องดำเนินโดยการใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เป็นที่พึ่ง จงใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท

บทที่ ๕

สรุป การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยประกอบด้วย ๑) เพื่อศึกษาเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๒) เพื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นตามเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๓) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชนในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๔) เพื่อนำเสนอปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีจำนวน ๑๒๕ คน โดยใช้วิธีการการสุ่มแบบบังเอิญ สถิติที่ใช้ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยมัธยฐานเลขคณิต (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบสมมติฐาน ด้วยค่าที (T-test) การทดสอบค่าเอฟ (F-test) ตามด้วย การทดสอบความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) และการหาสหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเนื้อหาตามลำดับดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้ คือ เป็นเพศหญิงจำนวน ๙๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๒๐ รองลงมาเป็นเพศชายจำนวน ๓๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๘๐

อายุ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้ คือ อายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี จำนวน ๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๖๐ รองลงมาคือ อายุระหว่าง สูงกว่า ๕๐ ปี ขึ้นไป จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๖๐ อายุระหว่าง ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๖๐ และอายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๒๐

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่า กลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ดังนี้คือ สูงกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ขึ้นไป จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๘๐ รองลงมาคือ ระหว่าง

๑๕,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๒ ระหว่าง ๕,๕๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒ ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๖๐ ระหว่าง ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๖๐ และระหว่าง ๕,๐๐๐-๕,๕๐๐ บาท จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๖๐

ระดับการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลตาบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีระดับการศึกษาต่างกัน ดังนี้ คือ ปริญญาตรี จำนวน ๗๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๘๐ รองลงมาคือ ปริญญาโท/สูงกว่า จำนวน ๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๖๐ ป.ว.ส. หรืออนุปริญญา จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๒๐ ประถมศึกษา/ต่ำกว่า จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๔๐ และมัธยมศึกษา (ม.๑-ม.๖)/ป.ว.ช. เช่น เกษตรกร จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๐๐

ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลตาบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างกัันดังนี้ คือ ตั้งแต่ ๔ ปี ขึ้นไป จำนวน ๔๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๒๐ รองลงมาคือน้อยกว่า ๑ ปี จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๘๐ ตั้งแต่ ๓-๔ ปี จำนวน ๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๖๐ ตั้งแต่ ๑-๒ ปี จำนวน ๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๒๐ และตั้งแต่ ๒-๓ ปี จำนวน ๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒๐

ความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลตาบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างกัันดังนี้ คือ ๑-๕ ครั้ง จำนวน ๔๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๒๐ รองลงมาคือ ๖-๑๐ ครั้ง จำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๔๐ ๑๑-๒๐ ครั้ง จำนวน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๘๐ และ๒๑ ครั้ง ขึ้นไป จำนวน ๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๖๐

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลตาบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือหลักธรรมต่อชีวิตและความตาย ได้แก่ ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พบว่า **โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง** เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก ๑ ด้าน คือ ด้านอนิจจัง รองลงมา คือ ด้านอนัตตา, ทุกขัง

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลตาบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านอนิจจัง** พบว่า **โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก** เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ๑ ข้อ คือ ท่านมองเห็นความแก่ เป็นความจริงของชีวิต, รองลงมาคือ ท่านเข้าใจว่าการเจ็บป่วยของท่านย่อมเกิดขึ้นได้, ท่านสังเกตได้ว่าร่างกายของท่านมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา, ส่วนข้อที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุดคือ ท่านรู้สึกหงุดหงิดเมื่อท่านเจ็บป่วย, เมื่อท่านเห็นเด็กเล็กๆ เสียชีวิตท่านรู้สึกว่าเขาด่วนจากไป

๕.๑.๔ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลตาบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านทุกขัง** พบว่า **โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง** เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ๔ ข้อ คือ ท่านพิจารณาถึงอาการที่ทนไม่ได้ในอริยาบถใด อริยาบถหนึ่งของร่างกาย, ท่านพิจารณาถึงความ

ขัดแย้งอยู่ในตัวเอง, ท่านพิจารณาถึงอาการที่กีดตันความเจ็บ ปวย ของร่างกาย, ท่านรู้สึกว่าร่ากายของท่านมีความบกพร่อง, รองลงมาคือ ท่านรู้สึกมีอาการถูกบีบคั้นเมื่ออยู่ร่วมกับคนอื่น

๕.๑.๕ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านอนัตตา** พบว่า **โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง** เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ๕ ข้อ คือ ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่สามารถบังคับร่างกาย, ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงร่างกายที่ไม่มีใครควบคุมได้, ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่มีตัวตน, ท่านพิจารณาถึงอาการของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน, และท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง

๕.๑.๖ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็น เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือ เจตคติของพุทธศาสนิกชนมีด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านพฤติกรรม พบว่า **โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง** เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก ๓ ด้าน คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ, ด้านพฤติกรรม, และด้านอารมณ์ความรู้สึก

๕.๑.๗ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านความรู้ความเข้าใจ** พบว่า **โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก** เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ๖ ข้อ คือ ท่านรู้วันเกิด แต่ไม่รู้วันตาย, ท่านคิดว่าใครๆ ก็หลีกเลี่ยงความตายไม่พ้น, ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบ, ท่านคิดว่าความตายเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, ท่านเข้าใจความจริงของชีวิตต้องมีการจากลา, และท่านเข้าใจว่าชีวิตและความตายเป็นของคู่กัน รองลงมาคือ ท่านคิดว่าชีวิตเมื่อตายแล้วก็ต้องเกิด, ท่านคิดว่าการตายเป็นการเดินทางสุดท้ายของชีวิต, และท่านคิดว่าความตายเป็นความสงบ, ส่วนข้อที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ ท่านคิดว่า ท่านไม่ควรคิดถึงความตายในขณะนี้

๕.๑.๘ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านอารมณ์ความรู้สึก** พบว่า **โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก** เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ๑ ข้อ คือ ท่านต้องการที่จะเผชิญความตายอย่างสงบ, รองลงมาคือ ท่านรู้สึกว่เมื่อจากโลกนี้ไปจะได้เกิดตามกรรมที่ทำ, ท่านยอมรับได้กับสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตทุกเหตุการณ์ที่เกิด, ส่วนข้อที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ ท่านชอบไปงานศพเพราะจะได้ตระหนักรู้ตามจริงของชีวิต, และท่านรู้สึกว่าการเสียชีวิตเป็นการหมดเวรหมดกรรม

๕.๑.๙ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ **ด้านพฤติกรรม** พบว่า **โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก** เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก ๙ ข้อ คือ ท่านได้เตรียมความพร้อมในชีวิต จะไม่กลัวเมื่อวันสุดท้ายมาถึง, ท่านคิดว่าชีวิตก่อนตายน่ากลัวกว่าความตาย, ท่านคิดว่าการสูญเสียสามารถเกิดขึ้นได้ทุกขณะ, ท่านคิดว่าท่านได้เตรียมตัวในการดำเนินชีวิตอยู่กับปัจจุบัน, ท่านคิดว่าเมื่อถึงระยะสุดท้ายของชีวิต ท่านจะลาจากลงอย่างสงบ, ท่านรู้สึกว่าตนเองเข้าใจถึงความตายเข้าไปทุกที, ท่านสนใจเรื่องการทำนาคตามความเชื่อเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว

๕.๑.๑๐ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือหลักธรรมต่อชีวิตและความตาย มีด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง ด้านอนัตตา จำแนกตามเพศ โดยการทดสอบค่าที (t-test) โดยภาพรวม พบว่า โดยภาพรวมไม่ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านอนัตตา ด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ .๐๑

๕.๑.๑๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือหลักธรรมต่อชีวิตและความตาย มีด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง ด้านอนัตตา จำแนกตาม อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม และความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม โดยวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance : ANOVA) สรุปได้ดังนี้

๑. จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม พบว่า โดยภาพรวมไม่ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านอนัตตา ด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๒. จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยภาพรวม พบว่า โดยภาพรวมไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน ยกเว้นด้านอนิจจัง ต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนด้านทุกขัง ด้านอนัตตา ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวม พบว่า โดยภาพรวม ต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านอนัตตา ต่างกัน เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านทุกขัง ด้านอนิจจัง ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔. จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม โดยภาพรวม พบว่า โดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านอนัตตา ด้านอนิจจัง ต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านทุกขัง ด้านอนิจจัง ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕. จำแนกตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม โดยภาพรวม พบว่า โดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านอนัตตา ต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๑๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือ เจตคติของพุทธศาสนิกชน มีด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านพฤติกรรม จำแนกตามเพศ โดยการทดสอบค่าที (t-test) โดยภาพรวม พบว่า โดยภาพรวมไม่ต่างกัน ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านพฤติกรรม ด้านอารมณ์ความรู้สึก ไม่ต่างกัน ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๑๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือ เจตคติของพุทธศาสนิกชน มีด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านพฤติกรรม จำแนกตาม อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม และความสัมพันธ์ในการเข้าร่วมกิจกรรม โดยวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance : ANOVA) สรุปได้ดังนี้

๑. จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม พบว่า โดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านพฤติกรรม ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านความรู้ความเข้าใจ ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๒. จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยภาพรวม พบว่า โดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านพฤติกรรม ด้านอารมณ์ความรู้สึก ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวม พบว่า โดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านพฤติกรรม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔. จำแนกตามระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม โดยภาพรวม พบว่า โดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านพฤติกรรม ต่างกัน ต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕. จำแนกตามความสัมพันธ์ในการเข้าร่วมกิจกรรม โดยภาพรวม พบว่า โดยภาพรวม ไม่ต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านพฤติกรรม ต่างกัน ต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านความรู้ความเข้าใจ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานและไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๑๔ ผลการวิเคราะห์แสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ต่อหลักธรรมต่อชีวิตและความตายเกี่ยวกับ ผลแสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ต่อหลักธรรมต่อชีวิตและความตาย ได้แก่ ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พบว่า ด้านอนิจจังและด้านทุกขัง ด้านอนิจจังและด้านอนัตตา ด้านอนิจจังและโดยรวม, ด้านทุกขังและด้านอนัตตา และโดยรวม, ด้านอนัตตาและโดยรวม, ทุกคู่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๑๕ ผลการวิเคราะห์แสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ต่อปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับ ผลแสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ต่อปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ได้แก่ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านพฤติกรรม พบว่า ด้านความรู้ความเข้าใจและด้านอารมณ์ความรู้สึก

ด้านความรู้ความเข้าใจและด้านพฤติกรรม ด้านความรู้ความเข้าใจ และโดยรวม, ด้านอารมณ์ความรู้สึกและด้านพฤติกรรม ด้านอารมณ์ความรู้สึกและโดยรวม, ด้านพฤติกรรมและโดยรวม ทุกคู่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๑๖ ผลการวิเคราะห์แสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน เกี่ยวกับ ผลแสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมต่อชีวิตและความตายกับปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน พบว่า ด้านอนิจจังและด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านอนิจจังและด้านพฤติกรรม ด้านอนิจจังและโดยรวม, ด้านทุกขังและด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านทุกขังและด้านโดยรวม, ด้านอนัตตาและด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอนัตตาและด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านอนัตตาและด้านพฤติกรรม ด้านอนัตตาและด้านโดยรวม ทุกคู่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ .๐๑ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๑๗ ข้อเสนอแนะแนวทาง สรุปได้ดังนี้

๑. ชีวิตเป็นเรื่องของการปรุงแต่งตามธรรมชาติเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ตามธรรมชาติ ไม่มีตัวตนที่แท้จริง

๒. ความตายเป็นเรื่องปกติที่สิ่งมีชีวิตทุกชีวิตต้องพบเจอ ถือเป็นเรื่องที่ต้องเตรียมพร้อมอย่างไม่ประมาทในขณะที่มีชีวิตอยู่

๓. พยายามทำความเข้าใจกับความจริงของชีวิตทุกชีวิตที่เกิดมาแล้วก็ต้องตายทุกคน เพื่อไม่ให้รู้สึกหวาดกลัวความตาย หรือการพลัดพรากมากเกินไป

๔. เป็นสิ่งที่น่ากลัว แต่ทุกคนต้องเจอและเตรียมพร้อมที่จะยอมรับมันเมื่อเวลานั้นมาถึง

๕. ใช้ชีวิตในปัจจุบันทำประโยชน์ให้ผู้อื่น และรักษาจิตใจของตนเองให้อยู่ในธรรมด้วยความไม่ประมาท

๖. ปฏิบัติตนอย่างไม่ประมาท หมั่นทำความดีไม่ทำบาปต่อชีวิตผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดูแลกาย และใจเราให้พร้อมเสมอ

๕.๒ อภิปรายผล

จากการวิจัย เรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลดำ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์” ได้ข้อสรุปที่มีประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจสมควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๕.๒.๑ อภิปรายผลความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลดำ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือ หลักธรรมต่อชีวิตและความตาย ได้แก่ ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีดังนี้

๑. **ด้านอนิจจัง** โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ๑ ข้อ คือ ท่านมองเห็นความแก่ เป็นความจริงของชีวิต, รองลงมาคือ ท่านเข้าใจว่าการเจ็บป่วยของท่านย่อมเกิดขึ้นได้, ท่านสังเกตเห็นได้ว่าร่างกายของท่านมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา, ส่วนข้อที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ ท่านรู้สึกหงุดหงิดเมื่อท่านเจ็บป่วย, เมื่อท่านเห็นเด็กเล็กๆ เสียชีวิตท่านรู้สึกว่าเขาค่วนจากไป ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาสุพันธ์ จันทโสภณ (ดิษฐ์สุนนท์)** ได้ศึกษา การศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ซึ่งพบว่า สิ่งทั้งปวงทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมนั้น ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพราะมีการเกิดขึ้น (อุปาทะ) รุติ (ตั้งอยู่) รั้งคะ (ดับไป) แต่สาเหตุที่ทำให้บุคคลยังไม่เข้าใจในเรื่องของไตรลักษณ์อย่างแท้จริง เพราะมีอวิชชาและสิ่งที่มาปิดบัง ไตรลักษณ์เอาไว้ จนทำยังไม่เห็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ในเรื่องไตรลักษณ์ทั้ง ๓ อย่างต่อไปนี้ คือ สันตติ ปิดบัง อนิจจัง ลักษณะ ๒. อิริยาบถ ปิดบังทุกขลักษณะ ๓. ขณสังขยา ปิดบัง อนัตตลักษณะ ที่เป็นความจริงของสังขาร คือ ชั้นที่ ๕ ซึ่งได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน วิปัสสนา หรือปัญญา ก็จะเจริญขึ้น และเมื่อปัญญาเกิดขึ้น อวิชชาก็จะดับไป จากนั้น เราก็สามารถมองเห็นธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายด้วยเหตุนี้ การรู้แจ้งในไตรลักษณ์ จึงนำไปสู่ความหลุดพ้น (วิมุตติ) ความบริสุทธิ์ (สุทธิ) ปัญญา (ปัญญา) สันติ (สันติ) และความดับทุกข์ (นิพพาน) ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา นี่เป็นเหตุผลสำคัญที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสเรียกคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ว่า “พุทธานุสสาณี” คือ คำสั่งสอนที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนมากที่สุด^๑ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาวันชัย ธมมชโย** ได้ศึกษา การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ โดยสรุปว่า พระพุทธศาสนาสอนว่าชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ทุกชีวิตที่เกิดมาบนโลกนี้ ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิตไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความตาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจที่ควรทำคฤหัสถ์ไม่พึงประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความดีต่าง ๆ ก่อนความตายมาเยือน บรรพชิตก็ไม่พึงประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือ การเข้าถึงพระนิพพานซึ่งแนวคิดและวิธีปฏิบัติต่อความตายของพุทธทาสภิกขุเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับธรรมชาติพุทธทาสภิกขุกล่าวว่าเป็นธรรมชาติก็คือ ธรรมการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับธรรมก็คือ การทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นตามหลักแห่งธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุมีแนวคิดพื้นฐานที่ความประหยัด ใช้สอนสิ่งของเท่าที่จำเป็นไม่ทำลายธรรมชาติรักษาตัวเท่าที่จำเป็นไม่ต้องหอบสังขารหนีความตายให้เหตุการณ์ในชีวิตจริง คือการเจ็บป่วยในแต่ละครั้งเป็นการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ และอยู่กับธรรมชาติอย่างมีความสุข^๒

๒. ด้านทุกขัง โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ๔ ข้อ คือ ท่านพิจารณาถึงอาการที่ทนไม่ได้ในอิริยาบถใด อิริยาบถหนึ่งของร่างกาย, ท่านพิจารณาถึงความขัดแย้งอยู่ในตัวเอง, ท่านพิจารณาถึงอาการที่กีดกันความเจ็บ ป่วย ของร่างกาย, ท่านรู้สึกว่าร่างกายของท่านมีความบกพร่อง, รองลงมาคือ ท่านรู้สึกมีอาการถูกบีบคั้นเมื่ออยู่ร่วมกับคนอื่น ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระวรรณดี โชติธมโม** ได้ศึกษา การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย กรณีศึกษาผู้ป่วยในโรงพยาบาลกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา ซึ่งพบว่า (๑) แนวคิดเรื่องชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิต ไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความหมาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจที่ควรทำ

^๑ พระมหาสุนันท์ จันทโสภโณ (ดิษฐ์สุนันท์), “การศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

^๒ พระมหาวันชัย ธมมชโย, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๐.

คุณหัสดีไม่พึงประมาทในชีวิตรีบเร่งทำความดีต่างๆ ก่อนความตายมาเยือน ก็ไม่ควรประมาทในชีวิตรีบเร่งทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือการเข้าถึงพระนิพพาน (๒) แนวคิดเกี่ยวกับไตรลักษณ์ กฎไตรลักษณ์เป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว เป็นกฎธรรมดาสามัญที่มีอยู่ในธรรมชาติ และสรรพสิ่งที่อยู่ในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ สรรพสิ่งล้วนตกอยู่สภาวะของหลักการนี้ด้วยเหตุว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่ในรูปของกระแส ส่วนประกอบแต่ละอย่าง ล้วนประกอบขึ้นจากส่วนประกอบอื่น ๆ ย่อยลงไป แต่ละอย่างไม่มีตัวตนของมันเอง มีการเกิดดับสืบต่อกันไป ไม่เที่ยงไม่คงที่ ไม่อยู่ในอำนาจตัวตน (๓) อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ชีวิตและความตายที่ทัศนคติพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาต้องเข้าใจและปรับชีวิตให้เข้ากับสิ่งนั้นๆ ดำเนินชีวิตให้มีความสุข โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนใช้ธรรมะเป็นเครื่องนำทางชีวิตละทิ้งสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ ไม่ยึดติดกับสิ่งใดๆ ใช้ชีวิตอย่างมีสติ และพอเพียง รักษาศีล ๕ ปฏิบัติธรรม ทำสมาธิ ยอมรับความไม่แน่นอน (ความไม่คงที่)^๓

๓. ด้านอนัตตา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง ๕ ข้อ คือ ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่สามารถบังคับร่างกาย, ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงร่างกายที่ไม่มีใครควบคุมได้, ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่มีตัวตน, ท่านพิจารณาถึงอาการของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน, และท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระบวร กตปุญโญ (พงษ์ชาติ)** ได้ศึกษา การศึกษาเปรียบเทียบทัศนะเรื่องอนัตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดของฌอง-ปอล ซาร์ตร์ ซึ่งพบว่า หลักอนัตตาในความหมายของซาร์ตร์และพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีนัยที่ค่อนข้างจะสอดคล้องกัน สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในโลก รวมทั้งจิตของมนุษย์ล้วนมีสภาวะแห่งความเป็นอนัตตาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เพราะการที่จิตคิดปรุงแต่งสิ่งต่างๆ จึงทำให้เราไม่สามารถที่จะมองเห็นสภาวะแห่งความเป็นอนัตตาได้ เป็นเหตุให้เราหลงผิดคิดไปว่าความเป็นอนัตตานั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ในโลก ความเป็นอนัตตานั้นเป็นเพียงแค่ว่าความคิดหนึ่งซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นมา แต่แท้ที่จริงแล้วมนุษย์มิได้มีความหมายอะไรเลย คล้ายคลึงกับพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่า สิ่งต่าง ๆ ในโลก ไม่ว่าจะเป็สิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต มีสภาพที่ว่างจากตัวตนและสิ่งทีเนื่องด้วยตนทั้งสิ้น แต่การที่จิตมนุษย์ถูกอวิชชาคือความไม่รู้แจ้งเห็นจริงในกฎแห่งไตรลักษณ์ครอบงำ จึงทำให้มนุษย์พากันยึดมั่นถือมั่นสิ่งต่าง ๆ ว่ามีอัตตาที่จะสามารถยึดครองได้ ประเด็นที่แตกต่างก็คือว่า ท่าทีของซาร์ตร์กับพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับความหมายของหลักอนัตตานั้น ดูประหนึ่งว่ามีได้แตกต่างกัน แต่หากศึกษาลึกลงไปในรายละเอียดแล้วจะพบว่า ทัศนะดังกล่าวนี้ แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ซาร์ตร์พยายามที่ใช้ทฤษฎีอนัตตาที่ตัวเองได้นำเสนอขึ้นมา นั้นเป็นแรงสนับสนุนหลักการแห่งเสรีภาพ เสรีภาพที่พ้นจากการแทรกแซง การบังคับ หรือการใช้อำนาจทางอ้อม รวมไปถึงกระบวนการในการเลือกที่กระทำตามดำริของตนเองอย่างเสรี นอกจากนั้นซาร์ตร์ยังใช้ทฤษฎีอนัตตาปฏิเสธระบบปรัชญาที่มองเห็นว่ามีอัตตาเป็นศูนย์กลาง ในการปฏิเสธอัตตาของซาร์ตร์นั้น เขามุ่งเน้นให้มนุษย์แสวงหาสิ่งต่าง ๆ เพื่อเติมความเป็นมนุษย์ให้เต็ม โดยมองเห็นว่าหากพยายามเติมสิ่งต่าง ๆ ลงไปในตัวมนุษย์มากเท่าใดจะทำให้ความเป็นมนุษย์มีค่ามากขึ้นเท่านั้น ผล

^๓ พระวรวงศ์ไชยธมโม, “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย กรณีศึกษาผู้ป่วยในโรงพยาบาลกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ก็คือมนุษย์ต้องประสบความทุกข์ อันเกิดจากการที่มนุษย์จะต้องหลอกตัวเอง และแปลกแยกกับความรู้สึกของตัวเอง เพราะสิ่งที่เสาะแสวงหา นั้น มิใช่ความสุขที่แท้จริง ทั้งๆ ที่ชาร์ตส์ก็รู้ว่า วิธีการเหล่านั้นมิใช่ทางแห่งความสุขที่แท้จริง แต่เขาก็มิได้นำเสนอวิธีปฏิบัติ เพื่อที่จะละอึดตา หรือหยุดการแสวงหาสิ่งภายนอกโดยหันมาแสวงหาความสุขภายใน พุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มุ่งเน้นให้มนุษย์แสวงหาความสุขภายใน แสวงหาความอิสระของจิตใจมากกว่าที่จะไปมุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อสิ่งภายนอก หรือความอิสระภายนอก เพราะความสุขอันเกิดจากการยึดมั่นถือมั่นในสิ่งภายนอกนั้น แท้ที่จริงแล้วมันมิใช่ความสุขที่เที่ยงแท้ถาวร ความสุขที่แท้จริงก็คือความสุขอันเกิดจากการที่มนุษย์มีสภาพจิตใจที่เป็นอิสระทั้งภายนอกและภายใน ไม่ตกเป็นทาสของอวิชชา ตัณหา อุปาทานต่าง ๆ ที่เกาะเกี่ยวพันธนาการมนุษย์เอาไว้^๔

๕.๒.๒ อภิปรายผลความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อ เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คือ เจตคติของพุทธศาสนิกชน มีด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านพฤติกรรม มีดังนี้

๑. ด้านความรู้ความเข้าใจ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ๖ ข้อ คือ ท่านรู้วันเกิด แต่ไม่รู้วันตาย, ท่านคิดว่าใคร ๆ ก็หลีกเลี่ยงความตายไม่พ้น, ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบ, ท่านคิดว่าความตายเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, ท่านเข้าใจความจริงของชีวิตต้องมีการจากลา, และท่านเข้าใจว่าชีวิตและความตายเป็นของคู่กัน รองลงมาคือ ท่านคิดว่าชีวิตเมื่อตายแล้วก็ต้องเกิด, ท่านคิดว่าการตายเป็นการเดินทางสุดท้ายของชีวิต, และท่านคิดว่าความตายเป็นความสงบ, ส่วนข้อที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุดคือ ท่านคิดว่า ท่านไม่ควรคิดถึงความตายในขณะนี้ ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาสุพรต ธมมาราโม (สมศิริ)** ได้ศึกษา ทศนคติต่อความตายในพระพุทธานุสสาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัด กาญจนบุรี ซึ่งพบว่า ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับทศนคติต่อความตาย พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีทศนคติต่อความตาย โดยรวมทุกด้านมาก ($\bar{X} = ๓.๕๑$) และในแต่ละด้านได้แก่ ด้านความรู้คิด ($\bar{X} = ๓.๖๗$) และด้านพฤติกรรม ($\bar{X} = ๓.๕๖$) อยู่ในระดับดีมาก ส่วนด้านความรู้คิดอยู่ในระดับปานกลาง ($X = ๓.๓๒$) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบทศนคติพบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ, ระดับชั้น/ปี ระยะเวลาที่อุปสมบท, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, การศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี แตกต่างกัน มีทศนคติต่อความตายโดยรวมทุกด้านไม่แตกต่างกัน ๑) ด้านความรู้คิด กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ, ระดับชั้น / ปี ระยะเวลาที่อุปสมบท, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, การศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี แตกต่างกันมีทศนคติต่อ ความตายด้านความรู้คิด ไม่แตกต่างกัน ๒) ด้านความรู้สึก กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ, ระดับชั้น / ปี, ระยะเวลาที่อุปสมบท, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, การศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี แตกต่างกัน มีทศนคติต่อความตายด้านความรู้สึก ไม่แตกต่างกัน ๓) ด้านพฤติกรรม กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ, ระดับชั้น / ปี, ระยะเวลาที่อุปสมบท,

^๔ พระบวร กตปุณฺญ (พงษ์ชาติ), “การศึกษาเปรียบเทียบทศนคติเรื่องอนัตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดของฌอง-ปอล ซาทร์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, การศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตายด้านพฤติกรรม ไม่แตกต่างกัน^๕

๒. ด้านอารมณ์ความรู้สึก โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ๑ ข้อ คือ ท่านต้องการที่จะเผชิญความตายอย่างสงบ, รองลงมาคือ ท่านรู้สึกว่าการเสียชีวิตเป็นการหมดเวรหมดกรรม ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด **สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ** กล่าวว่า ทัศนคติ คือ ผลผสมผสานของความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความคิดเห็น ความรู้ และความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คนใดคนหนึ่ง สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งออกมาในรูปการประเมินค่า อันอาจเป็นไปในทางยอมรับหรือปฏิเสธก็ได้ และความรู้สึกเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งขึ้น ดังนั้นพฤติกรรมของมนุษย์ก็คือ การแสดงออกซึ่งทัศนคติของเขา^๖ สอดคล้องกับแนวคิด **แสงเดือน ทวีสิน** ให้ความหมายของทัศนคติไว้ว่า หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความรู้สึกดังกล่าวอาจจะเกี่ยวกับบุคคล สิ่งของ สภาพการณ์ เหตุการณ์เป็นต้น เมื่อ เกิดความรู้สึก บุคคลนั้นจะมีการเตรียมพร้อมเพื่อมีปฏิกิริยาตอบโต้ไปในทางหนึ่งตามความรู้สึก ของตนเอง^๗ และสอดคล้องกับแนวคิดของ **ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์** กล่าวความหมายของทัศนคติว่า ๑) ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ หลังจากที่บุคคลได้มีประสบการณ์ในสิ่งนั้น ความรู้สึกจึงแบ่งเป็น ๓ ลักษณะ คือ ความรู้สึกในทางบวกเป็นการแสดงออกในทางลักษณะของความพึงพอใจ เห็นด้วย ชอบ สนับสนุน ความรู้สึกในทางลบ เป็นการแสดงออกในลักษณะไม่พึงพอใจ ไม่เห็นด้วย ไม่ชอบ และไม่สนับสนุน และความรู้สึกที่เป็นกลาง คือ ไม่มีความรู้สึกใด ๆ ๒) บุคคลจะแสดงความรู้สึกออกทางด้านพฤติกรรม ซึ่งแบ่งพฤติกรรมเป็น ๒ แบบ คือ พฤติกรรมภายนอก เป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้ และพฤติกรรมภายใน เป็นพฤติกรรมที่ สังเกตไม่ได้ ชอบหรือไม่ชอบก็ไม่แสดงออก หรือความรู้สึกที่เป็นกลาง^๘

๓. ด้านพฤติกรรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก ๔ ข้อ คือ ท่านได้เตรียมความพร้อมในชีวิต จะไม่กลัวเมื่อวันสุดท้ายมาถึง, ท่านคิดว่าชีวิตก่อนตายน่ากลัวกว่าความตาย, ท่านคิดว่าการสูญเสียสามารถเกิดขึ้นได้ทุกขณะ, ท่านคิดว่าท่านได้เตรียมตัวในการดำเนินชีวิตอยู่กับปัจจุบัน, ท่านคิดว่าเมื่อถึงระยะสุดท้ายของชีวิต ท่านจะลาจากอย่างสงบ, ท่านรู้สึกว่าตนเองเข้าใจใกล้ความตายเข้าไปทุกที, ท่านสนใจเรื่องการกำหนดลมหายใจ เพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระประดิษฐ์ ปุณฺณาลงกาโร** ได้ศึกษา ทัศนคติต่อความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดสามพราน

^๕ พระมหาสุพรต ธมฺมราโม (สมศิริ), “ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษา นิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัยจังหวัด กาญจนบุรี, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

^๖ สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, **พฤติกรรมองค์การ : ทฤษฎีและการประยุกต์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔.

^๗ แสงเดือน ทวีสิน, **จิตวิทยาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยเส็ง, ๒๕๔๕), หน้า ๖๗.

^๘ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, **จิตวิทยาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๘.

จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า ๑) ผลการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย พบว่า หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความตาย ได้แก่ ชั้นธ ๕ ไตรลักษณ์ คำจำกัดความของความตายตามหลักพุทธธรรมได้แก่ ภัย ๓ มาร ๕ ภัย ๕ ความตายเป็นทุกข์ เป็นธรรมชาติที่ใครรับรองไม่ได้ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตหลังความตายได้แก่ คติ ๕ หลักธรรมสำหรับปฏิบัติต่อความตายได้แก่ อัปมาทธรรม มรณสติ และอภินหะปัจจเวกขณ์ ๒) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๔๑-๖๐ ปี เพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส อาชีพแม่บ้าน / พ่อบ้าน ส่วนใหญ่เคยปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานน้อยกว่า ๕๗ ครั้ง ๓) ผลการวิเคราะห์ระดับทัศนคติพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติต่อความตายโดยรวมทุกด้าน ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๕$) และในแต่ละด้านได้แก่ด้านความรู้คิด ($\bar{X} = ๓.๕๘$) ด้านความรู้สึกรู้ ($\bar{X} = ๓.๓๓$) และด้านพฤติกรรม ($\bar{X} = ๓.๕๖$) ในระดับปานกลาง ๔) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบทัศนคติ พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาและอาชีพแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตาย โดยรวมทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^๙

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งมีข้อเสนอแนะที่ควรปรับปรุงจากผลวิจัยและจากความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งสรุปประเด็นได้ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. พิจารณาถึงชีวิตให้เข้าใจความเป็นไปของการเปลี่ยนแปลงของสังขารร่างกายว่าชีวิตเป็นเรื่องของการปรุงแต่งตามธรรมชาติเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ตามธรรมชาติ ไม่มีตัวตนที่แท้จริง
๒. พิจารณาถึงความตายเป็นเรื่องปกติที่สิ่งมีชีวิตทุกชีวิตต้องพบเจอ ถือเป็นเรื่องที่ต้องเตรียมพร้อมอย่างไม่ประมาทในขณะที่มีชีวิตอยู่
๓. พิจารณาให้เข้าใจกับความจริงของชีวิตทุกชีวิตที่เกิดมาแล้วก็ต้องตายทุกคน เพื่อไม่ให้รู้สึกหวาดกลัวความตาย หรือการพลัดพรากมากเกินไป
๔. หมั่นปฏิบัติธรรมตามจังหวะและโอกาสที่มี โดยไม่ปล่อยเวลาของชีวิตให้สูญเปล่า
๕. ใช้ชีวิตในปัจจุบันทำประโยชน์ให้ผู้อื่น และรักษาจิตใจของตนเองให้อยู่ในธรรมด้วยความไม่ประมาท
๖. ปฏิบัติตนอย่างไม่ประมาท หมั่นทำความดีไม่ทำบาปต่อชีวิตผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดูแลกาย และใจเราให้พร้อมเสมอ
๗. พิจารณาไตรลักษณ์ อยู่เสมอกับชีวิตประจำวัน และให้เห็นความเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมดาของทุกชีวิตต้องเจอ

^๙ พระประดิษฐ์ ปุณฺณาลงกาโร, “ทัศนคติความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดสามพราน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาวิจัยในเชิงทดลอง เกี่ยวกับเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
๒. ควรศึกษาเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตาย ในด้านสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดต่าง ๆ
๓. ควรศึกษาข้อมูล และฝึกปฏิบัติกับกลุ่มเขาทะเล เพื่อเป็นข้อมูลเชิงลึก เพื่อความเข้าใจรายละเอียดของกลุ่ม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑ หนังสือ :

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

_____. วิสุทธิมรรค. แปล ภาค ๒ ตอน ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การตายกับความตายในมุมมองจากศาสนาและวิทยาศาสตร์. รวมบทความจากการประชุมวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

เชิดศักดิ์ โฆวาลีท์. การวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาการ, ๒๕๒๓.

ฐิตวณโณ ภิกขุ (พิจิตร). วิปัสสนาภาวนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ดวงเดือน พันธุนาวิน และคณะ. ชุดฝึกอบรมหลักสูตรการเสริมสร้างทัศนคติ ค่านิยม และจริยธรรมของข้าราชการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักข้าราชการ ก.พ., ๒๕๒๗.

ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ปรียาพร วงศ์ อนุตรโรจน์. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริม, ๒๕๓๔.

ปัญญานันทภิกขุ. ท่านได้อะไร เมื่อไปงานศพ. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินติ้ง, ๒๕๓๘.

พรณี ช. เจนจิต. จิตวิทยาการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร: คอมแพ็คท์พรีน, ๒๕๒๘.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับเดิม แก้ไขปรับปรุง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองวัฒนา, ๒๕๓๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ รศ.ดร.จำลอง สารพัฒน์ก. **พจนานุกรมบาลี-ไทย.**
กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล.** ภาค ๒ ตอน ๑. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๔๐.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา. **กฎหมายแพ่ง ๑ CIVIL LAW ๑ (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ ๑-๘.**
นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๒๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๒.
- ลัดดา กิตติวิภาค. **ทัศนคติทางสังคมศาสตร์เบื้องต้น.** ภาควิชาจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๒.
- ลัดดา กิตติวิภาค. **ทัศนคติทางสังคมศาสตร์เบื้องต้น.** ภาควิชาจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๒.
- ศักดิ์ สุนทรเสถียร. **เจตคติ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๓๑.
- สงวนศรี วิรัชชัย. **จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศึกษาพร,
๒๕๒๗.
- สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหารงานบุคคลแผนใหม่,** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๒๖.
- สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ. **พฤติกรรมองค์กร: ทฤษฎีและการประยุกต์.** กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.
- สิวลี ศิริไธ. **จริยธรรมในการดูแลผู้ป่วยวาระสุดท้ายใกล้ตาย.** สารสภากาชาด ๑, ๒๕๓๔.
- สุชา จันท์เอม. **จิตวิทยาสังคม.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.
- สุวรรณ สภาอานันท์. **ชีวิตและความตายตามคริสต์ศาสนา ในมุมมองเรื่องความตายและภาวะ
ใกล้ตาย.** กรุงเทพมหานคร : บ.เคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๓๙.
- สุวรรีย์ ศิริโกการภิมย์. **การวิจัยทางการศึกษา.** ลพบุรี: ฝ่ายเอกสารการพิมพ์ สถาบันราชภัฏเทพ
สตรี, ๒๕๔๖
- แสงเดือน ทวีสิน. **จิตวิทยาการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยเส็ง, ๒๕๔๕.
- โสภา ชูพิชัยกุลและอรทัย ชื่นมณูชัย. **จิตวิทยาสังคม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการ ศาสนา,
๒๕๑๘.
- อภิธรรมมัตถสังคหบาลีและอภิธรรมมัตถวิภาวินีฎีกาฉบับแปลเป็นภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- อวยชัย ชบาและคณะ. **พฤติกรรมมนุษย์ในองค์กร.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรม-
ราชา, ๒๕๔๑.

๒. วิทยานิพนธ์ :

- จิราพร นามอิทธาภรณ์. “เจตคติของผู้นิเทศงานสาธารณสุขระดับอำเภอต่อการนิเทศงาน สาธารณสุข ผสมผสานระดับจังหวัด ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๓๕.**
- ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอัตราและอนัตตาในพุทธปรัชญา ฝ่ายเถรวาท” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗.**
- ณัฐพร ชินโชติ (ร้อยเอก). การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องอัตราในปรัชญาอินเดีย, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.**
- ณัฐยา วาสิ่งหน. “ความหมายของความตาย: การตีความพุทธปรัชญา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.
- พระบวร กตปุณฺเฑ (พงษ์ชาติ). “การศึกษาเปรียบเทียบทัศนะเรื่องอนัตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดของฌอง-ปอล ซาร์ตร์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.**
- พระประดิษฐ์ ปุณฺณาลงกาโร. “ทัศนคติความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดสามพราน จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.**
- พระมหานิยม สีส้วโร. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอนัตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.**
- พระมหาวันชัย ธมฺมชโย (ช่วงสำโรง). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตาย ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.**
- พระมหาสำอังก์ ริภาคโยทัย. “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ในจังหวัด กระบี่”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.**
- พระมหาสุทัศน์ ดิสสรวาที (นักรการเรียน). “อนิจจตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระมหาสุนันท์ จนฺทโสภโณ (ดิษฐ์สุนนท์). “การศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.**
- พระมหาสุพรด ธมฺมาราโม (สมศิริ). “ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัด กาญจนบุรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.**

- พระวรรณดี โชติธมโม. “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย กรณีศึกษาผู้ป่วยในโรงพยาบาลกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระวรศักดิ์ จันทโชโต. การศึกษาจริต กับการรับรู้ความตาย: กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- ภูมิรัฐ แสงทอง. “เจตคติ และการปฏิบัติของเยาวชนต่อหลักเบญจศีล-เบญจธรรม”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๘.
- โรศะณี ชัยพันธ์. “การรับรู้ชีวิตและความตายของบุคลากรสาธารณสุขประโยชน์ : กรณีศึกษา บุคลากรในมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย. **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์วารสาร**. ฉบับที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- สมภาร พรหมทา. **อัตถิตากับนัตถิตาในพุทธปรัชญาเถรวาท**. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔

๓. งานวิจัยต่างประเทศ

- Allport Gardon. **Attitude in Attitude Theory and Measurment**. New York(capital :John Willy and Sons, Inc.
- Baker, B.A. Hannon. N. and Russell. **N.A. Death and Dying and Dying Individuals and Instiutions**. New York : JohnWiley and Son, 1982.
- Denton. John A. and Winsenbaker. “**Death Experience and Dead Anxiety Among Nurses and Nursing Students**”. *Nursing Research*, Vol. 62, 1977.
- Kanee,B. **Chifrens’Concepts of Death**,(Pubished doral dissertation. “Univercity of Cincinnati, 1975.
- Melear, J.D. “**Children’s Conception of Death**”. (Dissertation Abstract international. (Sectiob B). Vol.33, 1972.
- Rhys Davids. **William T.W. Pali EnglishDictionary**. (Munshiram ManoharlalPublishers Pvt. Ltd, 1989.
- Smith, S. H. Fre,t “**No More My Child...For I’m All Over Heaven All Day**”. **Religious Beliefs in The Bereavement of African America**. *Death Studies*. Vol. 26, 2002.
- Thorpe, G. “**Enable more dying people to remain at home**”. *B.M.J.* 307/6909. 1993.

๔. ค้นคว้าจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

บทความ. ต้อนรับความตาย. **ชีวิตและความตายในมิติวัฒนธรรม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.visalo.org/article/kumue.html>. [๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

บทความ. **ระลึกถึงความตายสบายนัก**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.visalo.org/book/raluktung2.htm>. [๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล
ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยเรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์” อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ต่อไป

ข้อมูลที่ได้ จะแปลผลวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๑.๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๑.๒ แบบสอบถามหลักธรรมชีวิตและความตาย ได้แก่ ไตรลักษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสอบถาม เจตคติของพุทธศาสนิกชน ๓ ด้าน

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

นางสาวธนาภรณ์ ตั้งเพชรศิริพงษ์

นิสิตปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาชีวิตและความตาย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๑.๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความตามสภาพที่เป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับ
ผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ

ชาย

หญิง

๒. อายุ

อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี

อายุ ๒๐ - ๓๐ ปี

อายุ ๓๑ - ๔๐ ปี

อายุ ๔๑ - ๕๐ ปี

อายุสูงกว่า ๕๑ ปี ขึ้นไป

๓. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท

ระหว่าง ๕,๐๐๐ - ๕,๕๐๐ บาท

ระหว่าง ๕,๕๐๑ - ๑๐,๐๐๐ บาท

ระหว่าง ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท

ระหว่าง ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท

สูงกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ขึ้นไป

๔. ระดับการศึกษา

ประถมศึกษา/ต่ำกว่า

มัธยมศึกษา (ม.๑ - ม.๖) /ป.ว.ช.

ป.ว.ส. หรือ อนุปริญญา

ปริญญาตรี

ปริญญาโท/สูงกว่า

๕. ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม

น้อยกว่า ๑ ปี

ตั้งแต่ ๑-๒ ปี

ตั้งแต่ ๒-๓ ปี

ตั้งแต่ ๓-๔ ปี

ตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป

๖. ความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม

๑ - ๕ ครั้ง

๖ - ๑๐ ครั้ง

๑๑ - ๒๐ ครั้ง

๒๑ ครั้ง ขึ้นไป

ตอนที่ ๑.๒ แบบสอบถามหลักธรรมชีวิตและความตาย ได้แก่ ไตรลักษณ์

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในการช่องที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	หมายถึง	ท่านมีความคิดเกี่ยวกับไตรลักษณ์ในระดับ	มากที่สุด
เห็นด้วย	หมายถึง	ท่านมีความคิดเกี่ยวกับไตรลักษณ์ในระดับ	มาก
ไม่แน่ใจ	หมายถึง	ท่านมีความคิดเกี่ยวกับไตรลักษณ์ในระดับ	ปานกลาง
ไม่เห็นด้วย	หมายถึง	ท่านมีความคิดเกี่ยวกับไตรลักษณ์ในระดับ	น้อย
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	หมายถึง	ท่านมีความคิดเกี่ยวกับไตรลักษณ์ในระดับ	น้อยที่สุด

ข้อ	หลักธรรมชีวิตและความตาย ไตรลักษณ์	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. ด้านอนิจจัง						
๑	ท่านสังเกตได้ว่าร่างกายของท่านมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา					
๒	ท่านเข้าใจว่าการเจ็บป่วยของท่านย่อมเกิดขึ้นได้					
๓	ท่านมองเห็นความแก่ เป็นความจริงของชีวิต					
๔	ท่านรู้สึกหงุดหงิดเมื่อท่านเจ็บป่วย					
๕	เมื่อท่านเห็นเด็กเล็กๆ เสียชีวิตท่านรู้สึกว่าเขาด่วนจากไป					
๒. ด้านทุกขัง						
๖	ท่านพิจารณาถึงอาการที่ทนไม่ได้ในอริยาบถใด อริยาบถหนึ่งของร่างกาย					
๗	ท่านรู้สึกมีอาการถูกบีบคั้นเมื่ออยู่ร่วมกับคนอื่น					
๘	ท่านพิจารณาถึงอาการที่กีดกันความเจ็บป่วย ของร่างกาย					
๙	ท่านพิจารณาถึงความขัดแย้งอยู่ในตัวเอง					
๑๐	ท่านรู้สึกว่าร่างกายของท่านมีความบกพร่อง					
๓. ด้านอนัตตา						
๑๑	ท่านพิจารณาถึงอาการของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน					
๑๒	ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่มีตัวตน					
๑๓	ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงร่างกายที่ไม่มีใครควบคุมได้					
๑๔	ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง					
๑๕	ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่สามารถบังคับร่างกายได้					

ตอนที่ ๒ แบบสอบถาม ปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ๓ ด้าน

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในการช่องที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	หมายถึง	ท่านมีเจตคติในระดับ	มากที่สุด
เห็นด้วย	หมายถึง	ท่านมีเจตคติในระดับ	มาก
ไม่แน่ใจ	หมายถึง	ท่านมีเจตคติในระดับ	ปานกลาง
ไม่เห็นด้วย	หมายถึง	ท่านมีเจตคติในระดับ	น้อย
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	หมายถึง	ท่านมีเจตคติในระดับ	น้อยที่สุด

ข้อ	เจตคติของพุทธศาสนิกชน	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. ด้านความรู้ความเข้าใจ						
๑	ท่านคิดว่า ท่านไม่ควรคิดถึงความตายในขณะนี้					
๒	ท่านคิดว่าใครๆ ก็หลีกเลี่ยงความตายไม่พ้น					
๓	ท่านเข้าใจว่าชีวิตและความตายเป็นของคู่กัน					
๔	ท่านคิดว่าชีวิตเมื่อตายแล้วก็ต้องเกิด					
๕	ท่านรู้วันเกิด แต่ไม่รู้วันตาย					
๖	ท่านคิดว่าการตายเป็นการเดินทางสุดท้ายของชีวิต					
๗	ท่านคิดว่าความตายเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ					
๘	ท่านคิดว่าความตายเป็นความสงบ					
๙	ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบ					
๑๐	ท่านเข้าใจความจริงของชีวิตต้องมีการจากลา					
๒. ด้านอารมณ์ความรู้สึก						
๑๑	ท่านต้องการที่จะเผชิญความตายอย่างสงบ					
๑๒	ท่านชอบไปงานศพเพราะจะได้ตระหนักรู้ตามจริงของชีวิต					
๑๓	การได้ฟังธรรมะทำให้ท่านพิจารณาถึงความจริงของชีวิต					
๑๔	ท่านทำใจได้เกี่ยวกับความไม่ประมาทในชีวิต					
๑๕	ท่านยอมรับได้กับสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตทุกเหตุการณ์ที่เกิด					
๑๖	ท่านรู้สึกว่าการเสียชีวิตเป็นการหมดเวรหมดกรรม					
๑๗	ท่านรู้สึกว่าเมื่อจากโลกนี้ไปจะได้เกิดตามกรรมที่ทำ					
๑๘	เมื่อท่านรู้สึกใจหดหู่ ร่างกายก็ได้รับผลกระทบด้วย					
๑๙	ท่านไม่รู้สึกล้วลู่สูญเสียเพราะเข้าใจความไม่เที่ยงของชีวิต					
๒๐	ท่านรู้สึกสนใจเกี่ยวกับความจริงของชีวิต					

๒. เมื่อกล่าวถึงชีวิตและความตาย **ท่านมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง ?**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓. เมื่อกล่าวถึงชีวิตและความตาย **ท่านคิดว่าท่านควรจะปฏิบัติตนอย่างไรบ้าง ?**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม
นางสาวธนภรณ์ ตั้งเพชรศิริพงษ์ (ผู้จัดทำแบบสอบถาม)
นิสิตปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาชีวิตและความตาย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย IOC

แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเครื่องมือในการวิจัย
(การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือและการหาค่า I.O.C.)
(Index of Item – Objective Congruence)

เรื่อง เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล
ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยเรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์” อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ต่อไป

ข้อมูลที่ได้ จะแปลผลวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๑.๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๑.๒ แบบสอบถามหลักธรรมชีวิตและความตาย ได้แก่ ไตรลักษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสอบถาม เจตคติของพุทธศาสนิกชน ๓ ด้าน

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดีจึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

นางสาวธนาภรณ์ ตั้งเพชรศิริพงษ์

นิสิตปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาชีวิตและความตาย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๑.๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ให้คะแนน +๑ ถ้าแน่ใจว่าข้อความวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน ๐ ถ้าไม่แน่ใจว่าข้อความวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน -๑ ถ้าแน่ใจว่าข้อความวัดได้ไม่ตรงตาม

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ลงใน หน้าข้อความตามสภาพที่เป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับ
ผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ

ชาย

หญิง

ระดับการพิจารณา			
+ ๑	๐	-๑	หมายเหตุ

๒. อายุ

อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี

อายุ ๒๐ - ๓๐ ปี

อายุ ๓๑ - ๔๐ ปี

อายุ ๔๑ - ๕๐ ปี

อายุสูงกว่า ๕๑ ปี ขึ้นไป

ระดับการพิจารณา			
+ ๑	๐	-๑	หมายเหตุ

๓. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท

ระหว่าง ๕,๐๐๐ - ๕,๕๐๐ บาท

ระหว่าง ๕,๕๐๑ - ๑๐,๐๐๐ บาท

ระหว่าง ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท

ระหว่าง ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท

สูงกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ขึ้นไป

ระดับการพิจารณา			
+ ๑	๐	-๑	หมายเหตุ

๔. ระดับการศึกษา

- ประถมศึกษา (ป.๔ , ป.๖ หรือ ป.๗)   มัธยมศึกษา (ม.๑ - ม.๖)
 ป.ว.ช. / ป.ว.ส. หรือ อนุปริญญา   ปริญญาตรี
ปริญญาโท   ปริญญาเอก

ระดับการพิจารณา			
+ ๑	๐	-๑	หมายเหตุ

๕. ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม

- น้อยกว่า ๑ ปี   ตั้งแต่ ๑-๒ ปี
 ตั้งแต่ ๒-๓ ปี   ตั้งแต่ ๓-๔ ปี
 ตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป

ระดับการพิจารณา			
+ ๑	๐	-๑	หมายเหตุ

๖. ความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม

- น้อยกว่า ๑ ครั้ง ต่อเดือน   ๑-๒ ครั้ง ต่อเดือน
 ๓-๔ ครั้ง ต่อเดือน   มากกว่า ๔ ครั้ง ต่อเดือน

ระดับการพิจารณา			
+ ๑	๐	-๑	หมายเหตุ

ตอนที่ ๑.๒ แบบสอบถามหลักธรรมชีวิตและความตาย ได้แก่ ไตรลักษณ์

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในการช่องที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม
 ให้คะแนน +๑ ถ้าแน่ใจว่าข้อความวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์
 ให้คะแนน ๐ ถ้าไม่แน่ใจว่าข้อความวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์
 ให้คะแนน -๑ ถ้าแน่ใจว่าข้อความวัดได้ไม่ตรงตาม

ข้อ	หลักธรรมชีวิตและความตาย ไตรลักษณ์	ระดับการพิจารณา		
		+ ๑	๐	- ๑
๑. ด้านอนิจจัง				
๑	ท่านพิจารณาถึงอาการไม่เที่ยงของร่างกาย			
๒	ท่านพิจารณาถึงอาการไม่คงที่ของร่างกาย			
๓	ท่านพิจารณาถึงอาการไม่ยั่งยืนของร่างกาย			
๔	ท่านพิจารณาถึงอาการที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไปของร่างกาย			
๕	ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงความเป็นสิ่งไม่เที่ยงของชั้นทั้ง ๕			
๒. ด้านทุกขัง				
๖	ท่านพิจารณาถึงอาการเป็นทุกข์ของสังขาร			
๗	ท่านพิจารณาถึงอาการที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัวของสังขาร			
๘	ท่านพิจารณาถึงอาการที่กดดันความเจ็บ ป่วย ของสังขาร			
๙	ท่านพิจารณาถึงอาการฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลง			
๑๐	ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่สมบูรณ์ มีความบกพร่องอยู่ในสังขาร			
๓. ด้านอนัตตา				
๑๑	ท่านพิจารณาถึงอาการของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนของสังขาร			
๑๒	ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่มีตัวตนของสังขาร			
๑๓	ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงความไม่ใช่ใคร ไม่ใช่ของใคร ไม่อยู่ในอำนาจควบคุมของใคร			
๑๔	ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง			
๑๕	ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงความไม่มีอำนาจแท้จริงในร่างกายเลย			

ตอนที่ ๒ แบบสอบถาม ปัจจัยเจตคติของพุทธศาสนิกชน ๓ ด้าน

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในการช่องที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม
ให้คะแนน +๑ ถ้าแน่ใจว่าข้อความวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์
ให้คะแนน ๐ ถ้าไม่แน่ใจว่าข้อความวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์
ให้คะแนน -๑ ถ้าแน่ใจว่าข้อความวัดได้ไม่ตรงตาม

ข้อ	เจตคติของพุทธศาสนิกชน	ระดับการพิจารณา		
		+ ๑	๐	-๑
๑. ด้านความรู้ความเข้าใจ				
๑	ท่านคิดว่า ท่านยังไม่อยากตายในขณะนี้			
๒	ท่านคิดว่าใครๆ ก็หลีกเลี่ยงความตายไม่พ้น			
๓	ท่านเข้าใจว่าชีวิตและความตายเป็นของคู่กัน			
๔	ท่านคิดว่าเมื่อตายแล้วจะได้ไปเกิดใหม่			
๕	ท่านคิดว่า เมื่อตายแล้วจะไปไหนก็ไม่รู้			
๖	ท่านคิดว่าการตายเป็นการเดินทางมาถึงจุดหมายปลายทาง			
๗	ท่านคิดว่าความตายเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ			
๘	ท่านคิดว่าความตายเป็นความสุขที่แท้จริง			
๙	ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบ			
๑๐	ท่านคิดว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาเป็นสัจธรรมของชีวิต			
๒. ด้านอารมณ์ความรู้สึก				
๑๑	ท่านต้องการที่จะเผชิญความตายอย่างสงบจึงกระทำความดีมาตลอด			
๑๒	ท่านชอบไปงานศพเพราะจะได้เจริญ มรณสติบ่อยๆ			
๑๓	ท่านยินดีรับฟังธรรมะเกี่ยวกับความตายเพราะจะทำให้มองเห็นสัจธรรมมากยิ่งขึ้น			
๑๔	ท่านทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความตาย			
๑๕	ท่านยอมรับได้กับชีวิตของท่าน แม้ว่าจะมีทั้งเรื่องที่ดีหวังและผิดหวัง			
๑๖	ท่านคิดว่าการตายเป็นการหมดเวรหมดกรรม			
๑๗	ท่านคิดว่าเมื่อตายแล้วจะได้ไปเกิดใหม่			
๑๘	ก่อนตายเรามีจิตใจที่สงบบริสุทธิ์ผ่องใสยอมไปสู่ที่ดี			

ข้อที่	ข้อความเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคม	ระดับการพิจารณา		
		+ ๑	๐	-๑
๑๙	อายุยิ่งมากขึ้น ท่านยิ่งไม่รู้สึกลัวความตายเพราะผ่านประสบการณ์ชีวิตมามาก			
๒๐	ท่านสนใจอยากรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความตาย			
๓. ด้านพฤติกรรม				
๒๑	ท่านมักจะสนทนาเกี่ยวกับความตายกับกัลยาณมิตร เพราะจะทำให้ลดความกลัวตายลง			
๒๒	ท่านคิดว่าถ้าก่อนตายเรามีจิตใจที่สงบบริสุทธิ์ผ่องใส ย่อมไปสู่ที่ดี			
๒๓	ท่านคิดว่าการตายเป็นการเดินทางมาถึงจุดหมายปลายทาง			
๒๔	ท่านสนใจอ่านหนังสือเกี่ยวกับความตายจะทำให้เข้าใจเรื่องความตายมากขึ้น			
๒๕	ท่านรู้สึกว่าคุณเองเข้าใจกลัวความตายเข้าไปทุกที			
๒๖	ท่านสนใจเรื่องเจริญมรณสติเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว			
๒๗	ท่านคิดว่าความตายสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาไม่ควรประมาท			
๒๘	ท่านคิดว่ากระบวนการก่อนตายน่ากลัวกว่าความตายที่แท้จริง			
๒๙	ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบ			
๓๐	ท่านคิดว่าเมื่อถึงระยะสุดท้ายของชีวิต ท่านจะมีสติสมาธิ ตายอย่างสงบ ท่ามกลางคนใกล้ชิด			

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับ
ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อเจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขา
กะลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มี ๓ ด้าน

๑. ปัญหาและอุปสรรค ด้านความรู้ความเข้าใจ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

ระดับการพิจารณา			
+ ๑	๐	-๑	หมายเหตุ

๒. ปัญหาและอุปสรรค ด้านอารมณ์ความรู้สึก เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

ระดับการพิจารณา			
+ ๑	๐	-๑	หมายเหตุ

๓. ปัญหาและอุปสรรค ด้านพฤติกรรม เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

ระดับการพิจารณา			
+ ๑	๐	-๑	หมายเหตุ

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม
นางสาวธนาภรณ์ ตั้งเพชรศิริพงษ์ (ผู้จัดทำแบบสอบถาม)

นิสิตปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาชีวิตและความตาย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

๑. รศ.ดร.เมธาวี อุดมธรรมมานุภาพ	ค.ม. (จิตวิทยา), ค.บ. (จิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว), Ph.D. (Psychology.)
๒. ผศ.ดร. ประยูร สุขะใจ	น.ธ.เอก, ป.ธ.๓, พธ.บ., (จิตวิทยา) B.J. กศ.ม., M.A. (Po.) M.A. (Eco) M.A. (Clinical Psy.) Ph.D. (Psychology.)
๓. ผศ.ดร. สาระ มุขดี	กศ.บ. (พยาบาลศึกษา), ศศ.ม. (จิตวิทยาการปรึกษา) พธ.ด. (พุทธจิตวิทยา)
๔. ดร. วิชชุดา ฐิติโชติรัตน	วทบ. (จิตวิทยา), ค.บ. (จิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว) พธ.ด. (พุทธจิตวิทยา)
๕. ดร. นवलวรรณ พูนวสุพลนัฏ	วท.บ. (พยาบาลและผดุงครรภ์), M.A. (Economics) พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

ที่ ศร ๖๑๐๔.๔/๐๒๗

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐ ๓๕๒๔-๘๐๐๐-๕ ภายใน ๘๒๖๑

๑๑ มีนาคม ๒๕๖๑

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร รศ.ดร.เมธาวี อุดมธรรมานภาพ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ บทที่ ๑ - ๒ - ๓ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. ตัวอย่างแบบสอบถามความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย (IOC) จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย น.ส.ธนภรณ์ นามสกุล ตั้งเพชรศิริพงษ์ รหัสประจำตัว ๕๙๐๑๒๐๓๑๒๖ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินุโท, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร. เรืองชัย หมื่นชนะ กรรมการ

เพื่อการนี้ คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินุโท, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย

หลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาชีวิตและความตาย โทรศัพท์ : ๐๙๕๐๕๑๕๖๕๓

ขอรับรองว่าได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยแล้ว

(รศ.ดร.เมธาวี อุดมธรรมานภาพ)

วันที่ 16 / ๐3 / 61

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลการทดสอบเครื่องมือวิจัย หากไม่ได้
รับการลงนามโดยผู้ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๐๑๓

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐ ๓๕๒๔-๘๐๐๐-๕ ภายใน ๘๒๖๑

๑๑ มีนาคม ๒๕๖๑

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร ดร. นवलวรรณ พูนวสุพลฉัตร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ บทที่ ๑ - ๒ - ๓ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. ตัวอย่างแบบสอบถามความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย (IOC) จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย น.ส.ธนภรณ์ นามสกุล ตั้งเพชรศิริพงษ์ รหัสประจำตัว ๕๙๐๑๒๐๓๑๒๖ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอมะนิ จังหวัดนครสวรรค์” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินันโท, ผศ.ดร.	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร. เรียงชัย หมื่นชนะ	กรรมการ

เพื่อการนี้ คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินันโท, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย

หลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาชีวิตและความตาย โทรศัพท์ : ๐๙๕๐๕๑๕๖๕๓
ขอรับรองว่าได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยแล้ว

(ดร. นवलวรรณ พูนวสุพลฉัตร)

วันที่ 20 / 03 / ๒1

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลการทดสอบเครื่องมือวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามโดยผู้ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔ / ๐๒๘

วันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร ผศ.ดร. ประยูร สุษะใจ

ด้วย น.ส.ธนภรณ์ นามสกุล ตั้งเพชรศิริพงษ์ รหัสประจำตัว ๕๙๐๑๒๐๓๑๒๖ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาเกลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโนโท, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร. เรืองชัย หมื่นชนะ กรรมการ

เพื่อการนี้ คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

(พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโนโท, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาชีวิตและความตาย

หลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาชีวิตและความตาย โทรศัพท์ : ๐๙๕๐๕๑๕๖๕๓
ขอรับรองว่าได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยแล้ว

๒๓.
(ผศ.ดร. ประยูร สุษะใจ)

วันที่ ๑๕ / ๓ / ๒๕๖๑

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลการทดสอบเครื่องมือวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามโดยผู้ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

ที่ ศร ๖๑๐๔.๔/๐๑๒

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐ ๓๕๒๔-๘๐๐๐-๕ ภายใน ๘๒๖๑

๑๑ มีนาคม ๒๕๖๑

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร ผศ.ดร. สาระ มุขดี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ บทที่ ๑ - ๒ - ๓ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. ตัวอย่างแบบสอบถามความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย (IOC) จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย น.ส.ธนภรณ์ นามสกุล ตั้งเพชรศิริพงษ์ รหัสประจำตัว ๕๙๐๑๒๐๓๑๒๖ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเล ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภิฉนุโท, ผศ.ดร.	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร. เรืองชัย หมื่นชนะ	กรรมการ

เพื่อการนี้ คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภิฉนุโท, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย

หลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาชีวิตและความตาย โทรศัพท์ : ๐๙๕๐๕๑๕๖๕๓
ขอรับรองว่าได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยแล้ว

(ผศ.ดร. สาระ มุขดี)

วันที่ ๒๒ / ๓ / ๖๑

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงผลการทดสอบเครื่องมือวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามโดยผู้ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๐๒๙

วันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร ดร. วิชชุดา รุติโชติรัตน์

ด้วย น.ส.ธนภรณ์ นามสกุล ตั้งเพชรศิริพงษ์ รหัสประจำตัว ๕๙๐๑๒๐๓๑๒๖ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลสาบ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินันโท, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร. เรียงชัย หมื่นชนะ กรรมการ

เพื่อการนี้ คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

(พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินันโท, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาชีวิตและความตาย

หลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาชีวิตและความตาย โทรศัพท์ : ๐๙๕๐๕๑๕๖๕๓

ขอรับรองว่าได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยแล้ว

(ดร. วิชชุดา รุติโชติรัตน์)

วันที่ ๒๐ / ๓ / ๒๕๖๑

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลการทดสอบเครื่องมือวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามโดยผู้ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

ภาคผนวก ง

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถาม
เรื่อง เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาทะเลา
ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๑. หลักธรรมชีวิตและความตายไตรลักษณ์

ข้อที่	หลักธรรมชีวิตและความตาย ไตรลักษณ์	ผู้เชี่ยวชาญ / คน ที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๑. ด้านอนิจจัง									
๑.	ท่านพิจารณาถึงอาการไม่เที่ยงของร่างกาย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	ท่านพิจารณาถึงอาการไม่คงที่ของร่างกาย	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๓.	ท่านพิจารณาถึงอาการไม่ยั่งยืนของร่างกาย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	ท่านพิจารณาถึงอาการที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและ สลายไปของร่างกาย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงความเป็นสิ่ง ไม่เที่ยงของชั้นทั้ง ๕	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒. ด้านทุกขัง									
๖.	ท่านพิจารณาถึงอาการเป็นทุกข์ของสังขาร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	ท่านพิจารณาถึงอาการที่ถูกบีบคั้นด้วยการ เกิดขึ้นและสลายตัวของสังขาร	๑	๐	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๘.	ท่านพิจารณาถึงอาการที่กดดันความเจ็บ ป่วย ของสังขาร	๑	๑	๐	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๙.	ท่านพิจารณาถึงอาการฝืนและขัดแย้งอยู่ ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพ เป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐.	ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่สมบูรณ์ มีความ บกพร่องอยู่ในสังขาร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓. ด้านอนัตตา									
๑๑.	ท่านพิจารณาถึงอาการของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนของ สังขาร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๒.	ท่านพิจารณาถึงอาการที่ไม่มีตัวตนของสังขาร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๓.	ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงความไม่ใช่ใคร ไม่ใช่ของใคร ไม่อยู่ในอำนาจควบคุมของใคร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อที่	หลักธรรมชีวิตและความตาย ไตรลักษณ์	ผู้เชี่ยวชาญ / คน ที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๑๔	ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕	ท่านพิจารณาถึงอาการที่แสดงถึงความไม่มีอำนาจแท้จริงในร่างกายเลย	๑	๑	๐	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้

๒. เจตคติของพุทธศาสนิกชน

ข้อที่	เจตคติของพุทธศาสนิกชน	ผู้เชี่ยวชาญ / คน ที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๑. ด้านความรู้ความเข้าใจ									
๑.	ท่านคิดว่า ท่านยังไม่อยากตายในขณะนี้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	ท่านคิดว่าใครๆ ก็หลีกเลี่ยงความตายไม่พ้น	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๓.	ท่านเข้าใจว่าชีวิตและความตายเป็นของคู่กัน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	ท่านคิดว่าเมื่อตายแล้วจะได้ไปเกิดใหม่	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	ท่านคิดว่า เมื่อตายแล้วจะไปไหนก็ไม่รู้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	ท่านคิดว่าการตายเป็นการเดินทางมาถึงจุดหมายปลายทาง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	ท่านคิดว่าความตายเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๘.	ท่านคิดว่าความตายเป็นความสงบสุขที่แท้จริง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๙.	ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐.	ท่านคิดว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาเป็นสัจธรรมของชีวิต	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒. ด้านอารมณ์ความรู้สึก									
๑๑.	ท่านต้องการที่จะเผชิญความตายอย่างสงบจึงกระทำความดีมาตลอด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อที่	เจตคติของพุทธศาสนิกชน	ผู้เชี่ยวชาญ / คน					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๑๒	ท่านชอบไปงานศพเพราะจะได้เจริญ มรณสติ บ่อยๆ	๑	๐	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๓	ท่านยินดีรับฟังธรรมะเกี่ยวกับความตาย เพราะจะทำให้มองเห็นสัจธรรมมากยิ่งขึ้น	๑	๑	๐	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๔	ท่านทำความเข้าใจเกี่ยวเรื่องความตาย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕	ท่านยอมรับได้กับชีวิตของท่าน แม้ว่าจะมีทั้ง เรื่องที่สมหวังและผิดหวัง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๖	ท่านคิดว่าการตายเป็นการหมดเวรหมดกรรม	๑	๐	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๗	ท่านคิดว่าเมื่อตายแล้วจะได้ไปเกิดใหม่	๑	๑	๐	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๘	ก่อนตายเรามีจิตใจที่สงบบริสุทธิ์ผ่องใสยอม ไปสู่ที่ดี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๙	อายุยิ่งมากขึ้น ท่านยังไม่รู้สึกกลัวความตาย เพราะผ่านประสบการณ์ชีวิตมามาก	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๐	ท่านสนใจอยากรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความตาย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓. ด้านพฤติกรรม									
๒๑	ท่านมักจะสนทนาเกี่ยวกับความตายกับ กัลยาณมิตรเพราะจะทำให้ลดความกลัวตายลง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๒	ท่านคิดว่าถ้าก่อนตายเรามีจิตใจที่สงบบริสุทธิ์ ผ่องใสยอมไปสู่ที่ดี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๓	ท่านคิดว่าการตายเป็นการเดินทางมาถึง จุดหมายปลายทาง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๔	ท่านสนใจอ่านหนังสือเกี่ยวกับความตายจะทำให้ เข้าใจเรื่องความตายมากขึ้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๕	ท่านรู้สึกว่าตนเองเข้าใจกลัวความตายเข้าไป ทุกที	๑	๑	๐	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒๖	ท่านสนใจเรื่องเจริญมรณสติเพราะเป็นเรื่อง ใกล้ตัว	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๗	ท่านคิดว่าความตายสามารถเกิดขึ้นได้ ตลอดเวลาไม่ควรประมาท	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๘	ท่านคิดว่ากระบวนการก่อนตายน่ากลัวกว่า ความตายที่แท้จริง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อที่	เจตคติของพุทธศาสนิกชน	ผู้เชี่ยวชาญ / คน ที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๒๙	ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ ต้องประสบ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๐	ท่านคิดว่าเมื่อถึงระยะสุดท้ายของชีวิต ท่าน จะมีสติสมาธิ ตายอย่างสงบ ท่ามกลางคน ใกล้ชิด	๑	๑	๐	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้

ภาคผนวก จ

หนังสืออนุมัติเก็บข้อมูลตัวอย่าง (Try Out)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔ / ๐๓๕ วันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำเครื่องมือวิจัย

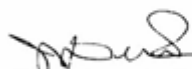
เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสุขภาพ

ด้วย น.ส.ธนภรณ์ นามสกุล ตั้งเพชรศิริพงษ์ รหัสประจำตัว ๕๙๐๑๒๐๓๑๒๖ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเขาชะลา ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

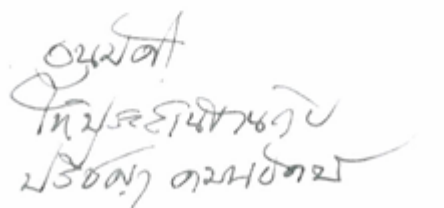
๑. พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโท, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร. เริงชัย หมั่นชนะ กรรมการ

มีความประสงค์จะขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อนำไปประกอบการทำวิจัยดังกล่าวข้างต้น เพื่อการนี้จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านให้ น.ส.ธนภรณ์ ตั้งเพชรศิริพงษ์ เก็บข้อมูลในกลุ่มตัวอย่าง ๓๐ รูป/คน เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและนำผลการศึกษาไปใช้ประกอบในการพัฒนาองค์การต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลและขอขอบคุณเป็นอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

(พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโท, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาชีวิตและความตาย

ผู้ประสานงานหลักสูตร : นายประดิษฐ์ เสนพนัสศักดิ์
โทรศัพท์ : ๐๘-๙๑๕๖-๕๒๙๖
Email : pradit.sen@mcu.ac.th

นายประดิษฐ์ เสนพนัสศักดิ์
ผู้อำนวยการหลักสูตร
พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโท

ภาคผนวก จ

ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient)

Reliability
Scale: ALL VARIABLES

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
A1	187.20	123.062	.260	.884
A2	187.53	123.361	.470	.882
A3	186.97	119.826	.473	.881
A4	187.93	120.547	.712	.879
A5	187.57	120.737	.359	.883
A6	188.30	120.838	.582	.880
A7	187.93	112.478	.744	.874
A8	187.97	112.654	.908	.872
A9	187.37	109.964	.948	.870
A10	188.13	116.602	.974	.875
A11	187.97	112.654	.908	.872
A12	188.10	108.921	.908	.870
A13	187.87	115.637	.754	.875
A14	188.00	111.931	.758	.874
A15	188.03	119.620	.726	.878
B1	187.70	127.459	.000	.885
B2	187.10	134.576	-.637	.894
B3	186.87	131.844	-.520	.891
B4	186.70	127.459	.000	.885
B5	187.27	138.823	-.978	.898

B6	187.10	134.576	-.637	.894
B7	187.27	138.823	-.978	.898
B8	187.50	142.190	-.662	.907
B9	187.13	124.120	.173	.886
B10	186.70	127.459	.000	.885
B11	187.17	124.902	.203	.885
B12	187.40	127.490	-.024	.887
B13	187.27	112.823	.912	.872
B14	187.40	117.972	.641	.878
B15	187.37	109.964	.948	.870
B16	187.27	122.064	.329	.883
B17	186.90	121.748	.396	.882
B18	187.40	117.972	.641	.878
B19	187.23	113.771	.910	.873
B20	187.53	114.120	.752	.875
B21	187.77	116.530	.762	.876
B22	187.30	120.838	.582	.880
B23	187.00	120.621	.647	.879
B24	187.47	134.740	-.748	.894
B25	187.13	116.602	.974	.875
B26	187.57	131.633	-.541	.891
B27	187.43	126.461	.079	.886
B28	187.57	131.633	-.541	.891
B29	187.03	119.620	.726	.878
B30	187.40	120.248	.378	.882

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Exclude d ^a	0	.0
	Total	30	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.885	45

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/ ๐๑๙

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๓-๕๒๕-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เจริญพร คุณเจริญ แร่เพชร หัวหน้าศูนย์ปฏิบัติการรวมเกาะลา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามการวิจัย ๑๒๕ ชุด

ด้วย น.ส.ธนภรณ์ นามสกุล ตั้งเพชรศิริพงษ์ รหัสประจำตัว ๕๙๐๑๒๐๓๑๒๖ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “เจตคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในกลุ่มเกาะลา ตำบลพระนอน อำเภอมืองจังหวัดนครสวรรค์” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์จะขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อนำไปประกอบการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตายหวังเป็นอย่างยิ่งจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านให้นิสิตแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูล จำนวน ๑๒๕ คน เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและนำผลการศึกษาไปใช้ประกอบในเชิงวิชาการการพัฒนางานองค์กรต่อไป

จึงเจริญพร มาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลจะได้ทำการวิจัยต่อไปและขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระครูสังฆรักษ์เอกภักดิ์ อภินนโท, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาชีวิตและความตาย

หลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาชีวิตและความตาย

โทรศัพท์ : ๐๙๕๐๕๑๕๖๕๓

ขอรับรองว่าได้ผ่านการแจกแบบสอบถามเพื่อทดสอบเครื่องมือวิจัยแล้ว

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลการทดสอบเครื่องมือวิจัยหากไม่ได้รับการลงนามโดยผู้รับผิดชอบข้างต้น

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: นางสาวธนภรณ์ ตั้งเพชรศิริพงษ์
วัน เดือน ปีเกิด	: ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๑
สถานที่เกิด	: นครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๓๕ พยาบาลและผดุงครรภ์วิทยาลัย พยาบาลบรมราชชนนีสระบุรี : พ.ศ. ๒๕๔๘ พยาบาลศาสตร์มหาวิทาลัยคริสเตียน จังหวัดนครปฐม : จบหลักสูตรครุสมาธิ รุ่นที่ ๒๘ : นิสิตวิปัสสนาภาวนา รุ่นที่ ๔ : วิทยากรต้นแบบสันติภาพ รุ่น ๓
ประวัติการทำงาน	: พ.ศ. ๒๕๓๕ – ๒๕๓๘ โรงพยาบาลชุมพวง อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา : พ.ศ. ๒๕๓๘ – ๒๕๔๐ โรงพยาบาลปากช่องนานา อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา : พ.ศ. ๒๕๔๐ – ๒๕๔๙ โรงพยาบาลจักราช อำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา : วิทยากร Tibetan Singing bowl Therapy and Meditation
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	: ร้านอาหารเวียดนาม เลอ แบมบู ๘๒๕/๖๖๔ ซอย ๕๘/๓ ถนนประชาอุทิศ แขวงทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร
ที่อยู่ปัจจุบัน	: ๒๖๐ หมู่ ๕ ซอย ๔ ตำบลโพธิ์กลาง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา